OĞUL, EŞ, BABA ROLLERİYLE

KUR'AN KISSALARINDA PEYGAMBERLER

Merve GÜL

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2019

OĞUL, EŞ, BABA ROLLERİYLE KUR'AN KISSALARINDA PEYGAMBERLER

Merve GÜL

T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir
2019

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Merve GÜL tarafından hazırlanan "Oğul, Eş, Baba Rolleriyle Kur'an Kıssalarında Peygamberler" başlıklı bu çalışma 04.10.2019 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Tez Danışmanı)

Prof. Dr. Fatma Asiye ŞENAT

Üye

Prof. Dr. Ali Rıza GÜL

Üye

Doç. Dr. Hakan UĞUR

ONAY

…/ …/ 2019

Prof. Dr. Mesut ERŞAN

Enstitü Müdürü

…/…/2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Merve GÜL

ÖZET

OĞUL, EŞ, BABA ROLLERİYLE KUR'AN KISSALARINDA PEYGAMBERLER

GÜL, Merve
Yüksek Lisans, 2019
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Fatma Asiye ŞENAT

Son birkaç yüzyılda sosyal hayatta yaşanan değişim ve dönüşüm, aile yapısını derinden etkilemiştir. Kadının çalışma hayatına katılmasıyla daha çok kadın üzerinden seyreden bir toplumsal yapılanma ve hassasiyet ortaya çıkmıştır. Bu değişime ayak uydurmakta zorlanan erkek profili ise bazı açılardan geleneği koruyan, bazı açılardan bugünü önceleyen bir seyir izlemektedir. Eril kimliğin bu dönüşüm karşısındaki durumu yeterince ele alınmamıştır. Bu çalışma erkek kimliğinin farklı rollerini peygamberlerin nasıl taşıdıklarına odaklanmıştır. Böylece Kur'an rehberliğinde bu konunun ele alınması hedeflenmiştir.

Tevhid akidesinin yeryüzündeki bayraktarı olmakla görevlendirilen peygamberler, vahiy ile insanların dini hayatlarını düzenlerken aynı zamanda, insanlara dünyaya dair yaşam reçeteleri de sunmuşlardır. Onların dini kimlik ve önderlikleri kadar toplum içerisindeki varlıkları, duruşları, imtihanlar karşısındaki tavırları da önem arz etmektedir. Peygamberlerin vahiy ile insanları buluşturmanın yanında bir eş, bir baba ve bir evlat olarak üstlendikleri ailevi sorumlulukları da onların rol model oldukları alanlardandır.

Kur'an'da ailevi rollerine atıfta bulunulan peygamberlerin en önemli vasıflarından biri, şefkatli oluşlarıdır. Gönderildikleri topluma bir baba şefkatiyle yaklaştıkları gibi kendi ailelerine, eş ve çocuklarına da benzer bir merhametle davrandıkları, liderlik vasıflarını şefkatle ortaya koydukları görülmektedir. Bu noktada kendi değerlerini evlatlarına da kazandırmak için onları eğitmede son derece yumuşak ve nazik bir tutum içindedirler. Kendi babasından görmediği desteği ilgiyi evladına veren, eşleri tarafından davalarına ihanet edilmesinin acısını da, zorluğunu da yaşayan, fakat yine de diktatör bir aile reisi gibi davranmayan örneklikler, peygamber hikmeti ile ailevi rollerin kesişim noktasında bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıssa, Peygamber, Baba, Eş, Oğul.

ABSTRACT

THE PROPHETS AS SONS, HUSBANDS AND FATHERS İN THE QURAN STORİES

GÜL, Merve

Master's Degree – 2019

Department of Basic Islamic Sciences

Advisor: Prof. Phd. Fatma Asiye ŞENAT

Changes and transformations in social life in the last few centuries have deeply affected the family structure. With the participation of women in working life, a structuring that has mostly been observed over women has been formed. The male profile, which has difficulty in adapting to this change, has developed a structure that protects the tradition in some respects and gives priority to the present in some respects. But the points of change and transformation in men have not been adequately addressed. Accordingly, this study focuses on how the prophets carry different roles of male identity. The aim of the study is to provide a new perspective with the guidance of the Qur'an by determining the basic principles there.

The prophets appointed as bannerbearer of the belief in Allah on earth arranged the religious lives of people through revelation and additionally they also provided people with recipes of life on Earth. Their religious identity and leadership, as well as their presence in society, their attitudes and attitudes towards examinations are also important. In addition to bringing people together with revelation, the prophets' family responsibilities that they took as a husband, a father and a son were among the areas where they were role models.

One of the most important characteristics of the prophets, whose roles are stated in the family in the Qur'an, is that they are compassionate. It is seen that the prophets approached the community to which they were sent with the compassion of a father and treated their families, spouses and children with similar compassion and showed their leadership qualities with compassion. At this point, they are extremely gentle and gentle when educating their own children to have their own values.

Keywords: Parable, Prophet, Father, Husband, Son.

İÇİNDEKİLER

ÖZET…..…….……..…… v
ABSTRACT……..……...…… vi
KISALTMALAR LİSTESİ…….……...……... viii
ÖNSÖZ…….……. ix
GİRİŞ……..……. 1

1. BÖLÜM
EŞ ROLÜYLE PEYGAMBERLER

1.1. HZ. ADEM…….....…… 8
1.2. HZ. NUH…….. 11
1.3. HZ. İBRAHİM…….……...…. 15
1.4. HZ. LÛT……...… 23
1.5. HZ. EYYÜB…….…. 29
1.6. HZ. MUSA…….... 32
1.7. HZ. ZEKERİYYA…….…… 37
1.8. HZ. MUHAMMED…….. 40

2. BÖLÜM
BABA ROLÜYLE PEYGAMBERLER

2.1. HZ.ADEM…….……...…… 47
2.2. HZ. NUH…….……...……...… 50
2.3. HZ. İSHAK…….…….... 54
2.4. HZ. ŞUAYB…….. 56
2.5. HZ. LOKMAN……...…… 58
2.6. HZ. MUHAMMED……... 65

3. BÖLÜM
BABA – OĞUL OLARAK PEYGAMBERLER

3.1. HZ. İBRAHİM – HZ. İSMAİL – HZ. İSHAK…….. 70
3.2. HZ. YAKUP – HZ. YUSUF …….…… 77
3.3. HZ. SÜLEYMAN – HZ. DAVUT……..... 83

SONUÇ……...……... 88
KAYNAKÇA…… 90

KISALTMALAR

Bk. / bk.	: Bakınız
b.y.	: Basım yeri yok
bs.	: Basım, Baskı
Der. / der.	: Derleyen
Ed. / ed.	: Editör
Haz. / haz.	: Hazırlayan
Krş. /krş.	: Karşılaştırınız
md.	: Madde
M.Ö.	: Milâttan önce
M.S.	: Milâttan sonra
nr.	: Numara
no.	: Numara/Sayı
Nşr. / nşr.	: Neşreden
Thk. / thk.	: Tahkik eden
ö.	: Ölümü, vefat tarihi
sy.	: Sayı
Trc. / trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
Tsh. / tsh.	: Tashih eden
vb.	: Ve benzeri
v.dğr.	: Ve diğerleri
y.y.	: Yayıncı bilinmiyor

ÖNSÖZ

Âlemlerin Rabbine hamd olsun. Allah'a hamd etmeyi insanlığa öğreten peygamberlere selam olsun.

İnsanlık serüveni ilk insan ve aynı zamanda bir peygamber olan Hz. Âdem ile başlamıştır. Bu tarihi süreçte Allah kullarına ilahi hitap ile yol göstermiştir. Bu noktada peygamberler hem yola ışık tutmuş, hem de bu yolda en önde yürüyerek örnek olmuşlardır. Peygamberlerin ilahi vahyi insanlara ulaştırma çabalarını Kur'an kıssalarından öğrenmekteyiz. Fakat bu kıssalar bize sadece peygamberlerin tevhid mücadelelerini anlatmaz, aynı zamanda toplumsal yaşamla ilgili de bazı bilgiler sunar. Bu noktada seçilmiş kullar olan peygamberlerin örnekliği son derece önem arz etmektedir.

Peygamberler; önder olmanın, toplum içerisinde lider konumunda bulunmanın hilm, şefkat, yumuşak huyluluk gibi özellikleri öldürmeden de mümkün olabileceğinin en güzide örnekleri olmuştur. Çünkü peygamberler yeri geldiğinde bir mübelliğ, bir komutan, bir devlet adamı olarak rol üstlendikleri gibi, bir eş, bir baba ve bir evlat olarak da hayatın içinde yer almış ve örneklik sergilemişlerdir. Dini hayatta nasıl örnek bir duruş sahibi iseler, aynı örnekliği toplumsal hayatta ve aile hayatında da göstermişlerdir.

Bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'in erkeklere yüklenen roller noktasında toplumla aynı düzlemde olup olmadığı, Kur'an kıssalarında bahsi geçen peygamberlerin elçilik vasıflarının yanı sıra hayatın içerisinde erkek olarak yüklendikleri vazifelerindeki durumları araştırılmıştır.

Çalışmamızda aile, kadın- erkek olmak, anne - baba - evlat olmak hususlarında Kur'an ve toplum algıları arasındaki farklara peygamber kıssaları üzerinden dikkat çekilmiş, tefsir, tarih ve hadis kaynakları, Kitab-ı Mukaddes ve güncel araştırmalardan istifade edilerek bunlar kaynakça kısmında paylaşılmıştır. İlk bölümde Kur'an'da eş olarak bahsi geçen peygamberlere yer verilmiştir. İkinci bölümde Kur'an'da özelikle baba olması vurgulanan peygamberler yer almış, son bölümde ise baba-oğul iletişimi ile ilgili Kur'an'da bahsi geçen peygamberlerin ilişkisi sunulmuştur. Kur'an'da hem eş, hem baba olarak anılan Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed'e ikişer bölümde yer verilmiştir. Bir peygamberin aynı kıssanın içerisinde hem eş hem baba olarak anıldığı durumlarda kıssanın sadece bölüm başlığı ile ilgili kısmı öne

çıkarılmıştır. Üçüncü bölüme peygamber baba ve peygamber oğul/oğulların ilişkisi konu edinilmiş, bahsi geçen oğulların (Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yusuf, Hz. Davut) babalık rollerine orada yer verilmemiştir. Sadece Hz. İshak'ın baba rolü ile ilgili olarak ayetler az sayıda olsa da ikinci bölümde yer verilmiştir. Kur'an Ayetlerinden direkt olarak faydalanıldığı gibi, tefsirlerdeki yorumlar ile de açıklamalar zenginleştirilmiştir. Özellikle Hz. Muhammed'den bahsedilen bölümlerde hadis kaynaklarından istifade edilmiştir. Sonuç bölümünde araştırma sonucunda ulaşılan veriler değerlendirilmiştir.

Araştırmamızın ilk adımından itibaren destek, emek esirgemeyen, birikimlerini kıymetli Hocam Prof. Dr. Fatma Asiye ŞENAT'a içten teşekkürlerimi sunuyorum. Bugüne kadar üzerimizde emeği bulunan tüm hocalarıma, özellikle de çalışmalarım esnasında desteğini hissettiğim Prof. Dr. Ali Rıza GÜL Hocama çok teşekkür ederim. Aile olmanın kıymetini araştırma esnasında ve her daim hissettiren anne babama, bu yolculuğa beraber başladığımız Kevser AKÇELİK'e ve çalışmada desteğini hissettiğim kıymetli arkadaşlarıma şükranlarımı sunuyorum.

Merve GÜL

Eskişehir, 2019

GİRİŞ

Allah-u Teâlâ evreni ve bu evrende imtihan edilmek üzere insanı yaratmıştır. İnsanın bir imtihan zemininde olduğunu fark edebilmesi için de peygamberleri uyarıcı olarak göndermiştir. Bu elçiler insanlara başıboş olmadıklarını hatırlatarak onları Hakk'ın boyasıyla boyamak ve Rabb'in mesajlarını insanlıkla buluşturmak için mücadele vermişlerdir.

Ömür boyu süren mücadelede bu kutlu elçiler vazifelerini yerine getirirken aynı zamanda sosyal hayatın içindeki varlıklarını da sürdürmüşlerdir ki bu onların insani yönleriyle son derece uyum içindendir. Böylece peygamberler evlat, eş ya da baba rolleriyle hayatın içinde yer almışlardır. Peygamberlerin, sosyal rollerini icra ederken içinde bulundukları bu farklı konumlarda da insanlık için mesajlar yer almaktadır. Çünkü Allah peygamberleri insanlar içerisinden ve onlara en güzel örnekler olarak yaratmıştır.[1]

Peygamberlerin yaşam tecrübesi tarih boyunca dikkat çekmiş ve bu tecrübe ilahi kitaplarda kıssalar halinde yer almıştır. Akıl sahiplerine yol göstermesi açısından mühim olan bu kıssalar farklı mesajlar içermektedir. Bu nedenle kıssalar üzerine çalışma yapılması gerekli bulunmuştur. Sadece kıssaları ele alan tefsir eserlerinin bulunması da bu konunun önemini ortaya koymaktadır.[2]

Kıssalarda bir yönüyle vahyin evrensel mesajları ortaya konurken, bazı detaylarda da peygamberlerin içinde yaşadıkları toplumun özelliklerine dikkat çekilmektedir. Peygamberlerin bir aile ferdi olarak yaşantıları da inananlar için hayata ilişkin tanıklıklar ve deneyimler içerdiği son derece kıymetlidir. Onların özellikle eş, oğul ve evlat olarak çizdikleri karakterler, Kur'an'ın cinsiyet rollerine dair konuları, her zaman imanın gölgesinde değerlendirmesiyle de son derece uyumludur.

---

[1] el-Ahzâb 33/21.

[2] İbn Kesir'in Kasasü'l-Enbiya', M. Ahmed Cadelmevla ve arkadaşlarının Kasasü'1- Kur'an, Abdülvehhab en - Neccar'ın Kasasü'l Enbiya', Muhammed el -Meczub'un Kasas ve 'İber, M. Tayyib en-Neccar'ın Tarihu'l Enbiya', M. Fethi Hafız Kure'nin el-Kur' an ve Enba'ü'l- Enbiya', Afif Abdülfettah Tabbare'nin Ma'a'l-Enbiya'ti'l Kur'ani'l Kerim, N. Mehmet Solmaz- İsmail L. Çakan'ın Kur'an -ı Kerim 'e Göre Peygamberler Ve Tevhid Mücadelesi, Kur'an kıssalarını konu alan eserlere örnek teşkil etmektedir. Sadece Bir kıssayı anlatan veya birkaç kıssayı ele alan eserler arasında İbrahim Ali Ebü'l Haşeb'in Yusuf, Ahmed el-Cibali'nin Kıssatü Musa, Mahmud Zehra'nın Kasas Mine'l-Kur'an, Behi el-Huli'nin Âdem, A. Abdülfettah Tabbare'nin el-Yehud Fi'l -Kur'an (Tre. M. Aydın, Kur'an'da Yahudiler), Atıyye A. Zahide'nin Ashabu'ı Kehf, M. Hayr Ramazan Yusuf'un Zülkarneyn, Sırrı Paşa'nın Ahsenü'l-Kasas, Osman Cilacı'nın Kur'an Işığında Üç Peygamber, Necati Kara'nın Kur'an'a Göre Hz. Musa, Fir'avn Ve Yahudiler adlı eserleri anılabilir.

Cinsiyet üzerine değerlendirmelerde bulunurken, Kur'an'ın kulları kadın ve erkek olarak ayırmaktan ziyade insan olma noktasındaki ortaklığa dikkat çektiği gözden kaçırılmamalıdır. Kur'an'da insan kelimesi tekil ve çoğul olarak iki yüz doksan beş yerde geçmektedir.[3] Hitaplar insanların hepsini kapsar şekildedir. Dolayısıyla Kur'an'da kadın ve erkek kul ayrımına gidilmemiş, insan olma ortak paydası üzerinde durulmuştur. İnsanlar iman etme ya da inkâr etme noktalarında birbirlerinden derece olarak ayrılmaktadırlar. Onların faziletlerini artıran şey imanlarının gücüdür. Bununla beraber cinsiyet faktöründen kaynaklanan rollerin ve sorumlulukların da Kur'an'da yer aldığı gözden kaçırılmamalıdır.

Kur'an-ı Kerim insanı dişi ve erkek olmak üzere iki eş olarak[4] yarattığından bahsederken 'her çeşit varlığın da eşiyle birlikte yaratıldığını'[5] ifade etmektedir. Ayetin sonunda ise bunun düşünülmesi gereken bir durum olduğu ifade edilmektedir. Dişi veya eril varlıkların her ikisi için de kullanılabilen zevç/eş[6] kelimesi Kur'an'da birçok ayette geçmektedir.[7] Kur'an bu kelimeyi bazen insanlar[8] için kullanırken bazen bitki[9] ve hayvanlar[10] için de kullanmaktadır. Eş, bu varlık gruplarının her biri için farklı anlam dünyalarına işaret etmektedir. Bitki ve hayvanlar için sınıf ve çeşidi ifade ederken, insan için kullanıldığında daha zengin bir anlam düzeyini ifade etmektedir.

Eş kavramı insan için, kendisini ve dünyasını anlamlandıran temel bir bakış açısını ifade eder. "*Ey Âdem, sen ve eşin cennette yerleşin*."[11] hitabından anlaşılacağı üzere eş olma, daha insanın dünya hayatına adım atmadan önce edindiği bir roldür. Eşe sahip olmak ya da bir başkasına eşlik etmek insanın vazgeçilmezlerindendir. Böyle bir sıfatla edindiği konum onu tüm diğer canlıların yanında ayrıcalıklı kılmaktadır.[12]

---

[3] İlhan Kutluer, "İnsan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000) 22: 321.
[4] en-Necm 53/45.
[5] ez-Zâriyat 51/49.
[6] İbn Fâris, *Mu'cemü Mekâyîsi'l-Luğa*, 3/35.
[7] Meselâ, el-Âl-i İmrân, 3/15; en-Nisâ 4/20; er-Ra'd 13/23; el-Fâtır 35/11; el-Mü'min 40/8.
[8] en-Nahl 16/72; el-Kıyâme 75/39; en-Nebe' 78/8.
[9] er-Ra'd 13/3.
[10] el-En'âm 6/143; eş-Şûrâ 42/11.
[11] el-Bakara 2/35.
[12] Huriye Martı, "İdeal Bir Eş Olarak Hz. Peygamber", *Küreselleşen Dünyada Aile 2009 yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, 1. Baskı, (Ankara: TDV Yayınları Ağustos 2010), 31.

Kur'an-ı Kerim eşlerin birbirlerine örtü olduğunu ifade ederek[13] eşlerin tamamlayıcı rolüne işaret etmiştir. Hz. Peygamber de eşlerin bu rolüne dikkat çekmiş, kadınlarla erkeklerin birbirini tamamlayan diğer yarıları olduğunu ifade etmiştir.[14]

Görüldüğü üzere aile kurmak, hayırlı nesiller yetiştirmek İslam dini tarafından tavsiye edilen bir yaşam tarzıdır. Yeni kurulan aile eşler için olduğu kadar toplum için de gereklidir. Aile kurduğunda kişi farklı roller edinir ve sorumluluklarında da bir takım değişiklikler meydana gelir. Ufku genişler ve diğer cinsi daha iyi anlamaya başlar. Burada aile kurmak kadar aile olabilmek de önem taşımaktadır. Aile olmak aynı inanç ve ideal birliğini taşımak demektir. Bir ailede bedenlerin olduğu kadar ruh ve düşüncelerin yakınlığı da önemlidir.

Eş olma noktasında Kur'an kıssalarında peygamberlerle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Özellikle Hz. Muhammed hakkında hadislerden de elde ettiğimiz birtakım bilgiler, eş olmanın anlamıyla ilgili veriler sunmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus bu verilerin bugün için ne anlam ifade ettiği ile ilgilidir. Oradaki olayları aynen bugüne taşıyarak örnek almaktan ziyade Kur'an ve hadislerdeki eş olmak, aile olmaktaki temel mantığı kavramanın daha yerli yerinde bir tutum olduğu unutulmamalıdır.

Hz. Peygamber bir eş ile hayatı paylaşmanın önemine inanmış ve bunu hayatında uygulamıştır. Aynı zamanda bu konuda insanlara tavsiyelerde bulunmuştur.[15] Dünyada elde edilebilecek en kıymetli hazinelerden birinin iyi huylu bir eş olduğunu ifade ederek[16] aile kurmanın değerine işaret etmiştir.

Aile ilişkilerinin aynı zamanda bir imtihan vesilesi olduğu unutulmamalıdır. Kur'an-ı Kerim mal ve evlatlar ile insanın imtihan edileceğini[17] farklı ayetlerde ifade etmiştir.[18] Ailede inanç ve sevgi bağının bulunması imtihanları aşmayı kolaylaştıran unsurlardandır. Aile eşlerin birbirini tamamlamasıyla kurulur ve çocukların eklenmesiyle güçlenir. Kadın ve erkek çocuk sahibi olduktan sonra eş olmanın yanında anne ve baba olarak farklı roller edinirler. Kur'an'da anne ve babaya önem verilmiş, onlara iyi davranmak emredilmiştir.[19] İslam annenin çocuklar üzerindeki emeğini göz

[13] el-Bakara 2/187.
[14] Ebû Dâvûd, "Tahâret," 94.
[15] Buhârî, "Nikâh," 1; Müslim, "Nikâh," 5.
[16] Müslim, "Radâ," 64.
[17] el-Enfal 8/28.
[18] Mesela bk. el-Mü'minûn 23/55-56; es-Sebe' 34/37; el-Münâfikûn 63/9; et-Teğâbün 64/15.
[19] en-Nisa 4/36; el-İsrâ 17/23,24; el-Ankebut 29/8; el-Lokman 31/14.

ardı etmemiş ve anneliğe önem vermiştir. Çocuğun bebeklik döneminde özellikle anneye olan ihtiyacı, çocuk bakım ve ilgisinde anneyi önemli kılmaktadır. Çocuk bakım ve yetiştirilmesinde annenin önemi tartışma götürmez bir gerçektir. Bu algı annelik üzerine fazlaca araştırma yapılmasına vesile olurken babalığı ikinci planda bırakmıştır. Kur'an ise anne ve babalığı pek çok ayette beraber anmış, babalığın değer ve öneminin göz ardı edilemeyecek kadar yüce olduğunu Kur'an kıssaları ile de vurgulamıştır.

Kur'an-ı Kerim baba evlat ilişkisine dair pek çok veri içermektedir. İslam, babaları tarafından kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeyi adet edinmiş bir topluluktan, baba evlat ilişkisini önemli bulan bir toplum oluşturmuştur. Kur'an babanın hak ve sorumluluklarına dikkat çekmiştir. Son dönemde yapılan araştırmalar da babanın çocuk gelişimi üzerindeki etkisinin zannedilenden önemli bir konumda olduğunu belirtmektedir.[20]

Özellikle son yüzyılda kadının sosyo-ekonomik hayatın içerisindeki varlığının artmasıyla beraber aile içerisindeki görev paylaşımında da bir takım değişiklikler olmuştur. Bu durum kadını etkilediği gibi erkeği de etkisi altına almıştır. Kadının çocuklarıyla geçirdiği süreyi azaltabilirken, çocuklarda buradan doğan boşluğun bir şekilde tamamlanması gerekiyordu. Bu durum çocukların dış etkenlere yönelmesi gibi bazı olumsuz yan etkiler doğurabilmektedir. Bununla beraber baba-çocuk ortak zamanını artırarak bu iletişimi güçlü kılmayı zaruri hale getirmiştir. Fakat bu zaruriyetin ötesinde, çocuğun anneyle olduğu kadar baba ile de güçlü bir iletişiminin olması sağlıklı bir birey yetiştirmek noktasında önem arz etmektedir.

Çocuk sahibi olmak insanlar tarafından arzulanan bir şeydir. Fakat bu istek her zaman karşılığını bulmayabilir. Yıllar boyu evlat hasreti çeken bireyler toplumumuzun birer parçasıdır. Her yerde olmamakla beraber geleneksel yapıdaki bazı ailelerde çocuk sahibi olmamak kadının suçu gibi algılanmıştır. Ve erkek bu sebepten ya karısını boşamak ya da ikinci hanım ile evlenmek ile ödevlendirildiği örneklere rastlamak mümkündür. Kur'an'a bakıldığında ise bu toplumsal olgu ile çatışan bir algının varlığı görülmektedir. Evlat Allah tarafından insana bahşedilen bir nimet ve bir imtihan vesilesi olarak tanımlanıp evlada fazlaca düşkünlüğün insanı Allah'ın rızasına

[20] Onur Turhan, *Kişilik Özellikleri Bağlamında Baba- Çocuk Benzerliği,* (Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul, 2018), 14.

aykırı bir pozisyona getirebileceği ifade edilmiştir.[21] Evlat ve aileye düşkünlükte de sınırın aşılmaması, dengenin gözetilmesi gerekmektedir.

Eşler, ebeveyn ve evlatlar arasındaki ilişki günlük hayatın içerisinde devamlı üzerinde durulan bir husustur. Bu ilişkilere dair toplumlar içerisinde kurallar vardır. Bu konuda toplumumuzdaki bazı kurallar Kur'an'ın etkisiyle oluşurken, bazı kurallar ise toplum yaşantılarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bir takım kural ya da yaşantılar Kur'an'la örtüşürken, zamanla oluşan bazı algıların Kur'an çizgisinden uzak olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri kendi içinde uyumlu bir bütünlük oluştururken bu roller Kur'an'da çizilen kadın ve erkek portreleriyle uyumsuz olabilmektedir.

Erkek ve kadın bedeninde yaratılmış olmanın imkân ve zorluklarının bulunduğu bilinmektedir. Toplumsal kabuller açısından bakıldığında ağlamak, acımak, merhamet duymak, güçsüz olmak kadına biçilmiş rollerdir. Bunlar ilk bakışta kadın olmanın zorlukları gibi görülse de aslında imkân olarak da değerlendirilebilir. Öte yandan her zaman güçlü olmak, ağlayamamak gibi özellikler erkeklere biçilen rollerdir. Bu bir yönüyle olumlu gibi değerlendirilse de erkeğe ağır bir yük yüklendiği görülmektedir. Bu noktada Kur'an'ın oğluna duyduğu merhametten dolayı Yakup Peygamberin gözlerine ak düşene kadar ağladığı[22] bilgisi kayda değerdir.

Modern zamanda cinsiyet rollerinde bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişimler her ne kadar iki cinsiyet üzerinde etkili olsa da yapılan çalışmaların genelde kadını ele aldığı görülmektedir. Kadın ve erkeğin bu değişim sürecinden etkilenmelerini beraber takip etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Araştırmamız buna imkân vermek, ışık tutmak amacındadır.

[21] Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 2/1095.
[22] el-Yusuf 12/84.

BİRİNCİ BÖLÜM
EŞ ROLÜYLE PEYGAMBERLER

Kâinattaki varlıklar çiftler halinde yaratılmıştır. Eş olmak, eş ile bir hayat sürmek sadece insana has bir olgu olmaması açısından dikkat çekmektedir. Çifte yemin eden Kur'an[23] yerin ve göğün yaratılışından bahsederken mahlûkatın eşler halinde yaratılmanın söz konusu olduğunu bildirir: "*Ve O, yeri yayıp uzatan, onda sarsılmaz dağlar ve ırmaklar kılandır. Orada ürünlerin her birinden ikişer çift yaratmıştır; geceyi gündüze bürümektedir. Şüphesiz bunlarda düşünen bir topluluk için gerçekten ayetler vardır*."[24] Gecenin ardından eşi olan gündüzün gelmesi, karanlık ve aydınlığın ancak diğeri varken birinin mümkün olması da bu kapsamda değerlendirilebilir. Pek çok canlı ve cansız varlığın eşli yaratılması noktasındaki bu genelleme, insanın bir eş ile yaratılması üzerinde derin düşünülmesini gerektirmektedir. Sadece ilk yaratılışta değil, insanoğlunun ikinci atası Hz. Nuh'un hayatın tekrar devam etmesini sağlayacak koşulları oluşturmak için vahiy gereğince inşa edilen gemiye yeryüzü numunelerini alması da ilahi buyruk gereğince çiftler şeklinde olmuştur.[25] Ana ilkesi tevhit olan Kur'an, her şeyin çift yaratılmasına bu denli dikkat çekerken, adeta tekliğin ve eşsizliğin Allah'a has bir olgu olduğuna, yalnızlığın sadece O'na mahsus olduğuna vurgu yapmaktadır.

İnsanın Âdem ile yapayalnız başlayan hayat serüveni, 'birbirleriyle mutlu olsun, huzur bulsunlar diye' Hz. Havva'nın yaratılmasıyla devam etmiştir.[26] Bu yaratılış, insanlık serüveninin devamı için gerekli olmakla beraber, aynı zamanda ayeti Kerimedeki mutluluk vesilesi olma noktasında dikkat çekmektedir. Allah'ın yeryüzünde bir halife yaratmasıyla varlığın lezzetine varan Hz. Âdem'in bir yol arkadaşı ile yalnızlığı sona ermiş, onun hafif bir yük yüklenmesiyle[27] de eşli yaratılışı sürdürecek olan nesiller dünyaya gelmiştir. Hz. Âdem'in yalnızlığının bir eş ile sona ermesi, birbirleri için yaratılmış olan eşlerin bununla mesrur olması, insan için eşin önemini vurgulamaktadır.

[23] el-Fecr 89/3.
[24] er-Rad 13/3.
[25] el-Müminun 23/27.
[26] el-Araf 7/189.
[27] el-Araf 7/189.

Kur'an-ı Kerim'de farklı ailelerden bahsedilmektedir. En eski zamanlardan beri var olan aile kavramı, farklı evsaftaki iki bireyin sevgi ve merhamet ekseninde bir araya gelmesiyle oluşan ve zaman içerisinde çocukların bu birlikteliği zenginleştirdiği önemli bir olgudur. "*Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranıza sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır*."[28] Aile kurmakla kişi farklı roller edinir, görev ve sorumluluklar yüklenir. Hayata farklı bir pencerelerden bakmaya başlar. Bir ve beraber olmak aile çerçevesinde daha anlamlı hale gelir. Toplumun merkezini, çekirdeğini oluşturması açısından aile mefhumu önem arz eder ve belirli bir gücü temsil eder.

Allah Resulü "*Kadınlar, erkeklerle birlikte bir bütünü tamamlayan diğer yarıdır*."[29] buyurmuştur. Eş olmak, fiziksel bütünlüğün yanı sıra manevi bir tamamlanmaya da ulaşmak anlamına gelir. İlahi metinler aile olmayı önemser ve tavsiye eder. İslam'da da aileye önem verilmiş, evlenmek ve evlendirmek ilahi metin içerisindeki tavsiyeler arasında yerini almıştır.[30] İslam'da aile olgusu sadece hukuka dayalı hükümlerle değil; manevi, dini ve ahlaki bir zemine oturtulmuştur.[31]

İnsanoğlu peygamberlerin örnekliğinde yaşadığı bu hayatta, bilincinde olma ya da olmamanın bireyler arasında farklılık arz ettiği bazı sorumlulukların taşıyıcısıdır. Bu sorumluluklardan birisi peygamberlerin de bazen imtihanlara duçar oldukları eş olma sorumluluğudur. Dünya yükünü hafifletme konumunda bir refik/ refika olabilen, çıkmaza düşüldüğünde yol gösteren, yoldaş olan, iyi ve kötü günün paylaşıldığı bir nimet olarak bakabileceğimiz eş, her zaman sadet kapısının anahtarı olmayabilir. Havva'nın, Âdem'in hayatına girişinde olduğu gibi mutluluk vesilesi olabiliyorken, iman değil küfrü seçmesinden dolayı Nuh'un yardım edemediği bir hanım[32] da söz konusu olmaktadır. Bu örnekleri ve Kur'an'ın bu örneklerle neler söylemek istediğini

[28] er-Rum 30/21.
[29] Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, *el-Câmiu's-Sahîh*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, (Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), "Tahâret", 82.
[30] en-Nur 24/32 "Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranıza sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır."
[31] Ali Bardakoğlu, "Aile Hukukumuzun Tarihî Gelişimi", *Tarihî Akışı içerisinde Türklerde Aile Yapısı Sempozyumu*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1990), 14 vd.
[32] et-Tahrim 66/10.

incelemek üzere insanlığın atası, aynı zamanda bir eş ve baba olan Âdem peygamberden başlamak yerinde olacaktır.

1.1. HZ. ÂDEM

Kur'an Allah'ın yeryüzünde bir halife yaratma düşüncesini itiraz ile karşılayan meleklerden bahseder. Bilgi açısından donatılan Âdem'in üstünlüğü melekler tarafından kabul edilir ve secde ederler.[33] Âdem ilk insan olmanın yanında ilk erkek, ilk zevç ve ilk babadır. Hz Âdem'in eş olmasıyla ilgili Kur'an'da çok veri bulunmamaktadır. Eşiyle aynı özden olmaları,[34] şeytanın vesvesesine maruz kalmaları,[35] yasak ağacın meyvesinden yemeleri neticesinde örtülerinin açılması ile farklı cinsiyetten oldukları fark etmeleri[36] cennetten beraber çıkarılmaları[37] gibi hususlara yer verilmiştir.

Kur'an insandan bahsederken kadın ve erkek ayrımı yapmaz. Bunu yeryüzü halifeliği noktasında da görmekteyiz. Halifelik sadece erkeğe biçilmiş bir rol değildir. Bu rolü tamamen erkeğe hamletmek, kadına sadece ev işleri gibi görevler yükleyerek onu ikinci plana atma eğilimini geliştirmektedir. Oysa Kur'an zayıf ve güçlü yönlere sahip olma, imtihana tabi olma, ilahi vahye muhatap olma gibi hususlarda cinsiyet ayrımı yapmamaktadır. Bu meselelerde Kur'ânî yaklaşım, 'ne kadar imkân, o kadar sorumluluk' şeklindedir. Kur'an muhataba kadın ve erkek olarak değil kul olarak yaklaşır. Buna bağlı olarak yaratılış özellikleri açısından bir öncelemenin ya da ikinci plana atmanın söz konusu değildir.[38]

Hz Âdem ve Havva'nın yaratılış sırası da tartışma hususlarından biri olmuştur. Onların aynı nefisten yaratılma vurgusu[39] bu sıralamanın bir önceleme ya da sonraya bırakma hadisesi olmadığını akla getirmektedir. Kur'an'da öncelik sonralık konusu

[33] el-Bakara 2/34.
[34] el-Araf 7/189.
[35] el-Araf 7/20.
[36] el-Araf 7/22.
[37] el-Araf 7/27.
[38] Fatma Asiye Şenat, "İnsanlık Onurunu Zedeleyen Yönüyle Toplumsal Cinsiyet Rolleri", *Kutlu Doğum Haftası Hz. Peygamber ve İnsanlık Onuru Sempozyumu*, (Konya, 2013), 764.
[39] en-Nisa 4/1.

açık görünmemekle birlikte Kur'an tefsirlerinde yaratılış konusunda Âdem'e öncelik verildiği görülmektedir.[40]

Tarih boyunca Hz. Havva'yı tanıma/tanıtma konusunda pek çok farklı yaklaşım geliştirilmiştir. Ona, yaratılıştan yasak meyvenin yenmesine, cennetten çıkarılmadan tövbe etme hadisesine kadar, farklı din ve kültürler arasında, birbirine benzer ya da birbirinden farklı yaklaşımlar söz konusudur. Örneğin "*Tevrat tefsirlerine göre Havvâ, Âdem'in sağ böğründeki on üçüncü kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Tanrı onu böbürlenmemesi için Âdem'in başından, başkasına bakmaması için onun gözlerinden, başkalarını dinlememesi için kulaklarından, dedikodu yapmaması için ağzından, kıskanç olmaması için kalbinden, hırsızlık yapmaması için ellerinden, başıboş dolaşmaması için de ayaklarından yaratmamış; fakat mütevazı olması için bedenin gizli olan kısmından (kaburga kemiğinden) yaratmıştır*."[41] Yeryüzündeki ikinci insanın, başka bir ifadeyle ilk insanın aynı özden olan eşinin yaratılışıyla ilgili Kur'an'daki anlatımlar ise Kitab-ı Mukaddesin aksine ayrıntıdan olabildiğince uzaktır: "*Sizi bir tek candan yaratan, kendisiyle mutlu olsun diye kendisinden de eşini yaratan O'dur*."[42] Aynı özden var edilmenin hemen peşinden bu var oluşun eşinde uyandırdığı mutluluk ifade edilmiş, yaratılışla ilgili fizyolojik bir açıklamaya girilmemiştir.

Havva yaratılmadan önce Hz. Âdem pek çok ilki yaşadığı gibi insanlığın ilk yalnızlığını da yaşamıştır. Kitab-ı Mukaddes'te ve Taberi tefsirinde benzer olarak ifade edilen çeşitli rivayetlerde Havva yaratılmadan önce Âdem, cennette avare olarak gezen ve canı sıkılan biri olarak tasvir edilmektedir.[43] Bu tasvirler bizi hayat arkadaşının anlamı hakkında düşünmeye sevk etmesi açısından önemlidir. İniş ve çıkışlarla bezeli hayatın bu yokuşlarında elinden tutacak, kimi zaman doğruya yönlendiren, kimi zaman da yanlıştan alıkoyan, bazen de beraber hataya düşülebilecek bir eş, yokuşları daha anlamlı hale getirebilir. Tabii ki bu saydıklarımız ilk aile olma noktasında öncü olan Âdem ve Havva için de söz konusudur.

---

[40] Taberi, Ebû Ca'fer Muhammed B. Cerîr, (Ö. 310 H.), *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Thk.: Abdullah B. Abdilmuhsin, (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 1/ 229-231.
[41] Ömer Faruk Harman, "Havva", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 16/ 543.
[42] el-Âraf 7/189.
[43] Tekvin 2/18-20; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/ 229.

Kitab-ı Mukaddes yorumlarında Havva ile beraber şeytanın da yaratıldığı yaklaşımları bulunmaktadır.[44] Bu yaklaşımlar cennetten çıkışın sorumluluğunu kadına bırakan bir tutumdur. Oysa Kur'an'da şeytanın fısıldaması Taha suresindeki anlatıma göre sadece Âdem'e iken, Bakara ve Araf surelerindeki anlatımlara göre Âdem ve eşine şeklindedir.[45] Tövbe etme ve tövbenin kabul edilmesi noktasında da Bakara ve Taha surelerinde Âdem tek başına zikredilmektedir.[46] Hata beraber işlendiğine göre Âdem'in buralarda ilk erkek olarak değil, insanlığın prototipi olarak anıldığı kuvvetle muhtemeldir. Kur'an'da açık bir ifadesi bulunmadığı halde sonraki dönemlerde İslami gelenek içerisinde Havva imajının çoğu kez Âdem'in cennetten çıkarılmasından tek başına mesul tutulacak kadar değişmiştir denebilir.[47]

Kur'an'ın farklı pasajlarında başka vurgularla karşılaşmak mümkün olsa da Araf suresindeki şu yakarış birlikte bir günah işlemiş ve bunun sorumluluğu gereğince yine beraber af için dilenen bir çiftin duruşunu bizlere sergilemektedir: "*Dediler ki: "Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!*"[48] İşledikleri günahın akabinde yeryüzü sürgünü başlar. Bu sürgün ilk yaratılıştaki gibi yalnız başlamıştır. Cennetten çıkarılarak yeryüzüne ayrı ayrı gönderilen çift için bu ceza düşündürücüdür. İlk günah olan yasağın çiğnenmesi, tekrar başa; yalnızlığa dönüşü meydana getirmiştir. Bu ayrı kalış, tövbe edip af dileme ile sonuçlanmış, rivayetlere göre Âdem eşi Havva ile buluşmuştur.

İnsanlık âleminin ilk günah ve akabinde ilk tövbesini gerçekleştiren bu çiftin insanlığa bıraktığı güzel miraslardan biri tevbedir. İblis gibi günahta ısrarcı tutum takınmadan bu konuda da birbirlerini yalnız bırakmamış ve aynı istikamete dönüp, boyun büküp, aynı niyaz ile bağışlanma talebinde bulunmuşlardır. Bu sahnede ilk peygamber Âdem ve ilk ümmeti Havva'yı gördüğümüz gibi bir peygamberi eş olarak da görmekteyiz.

Hz. Âdem ve Hz. Havva insanlığın ilk ailesidir. Cennette de yeryüzünde de beraber bir hayatı paylaştılar. Beraber bir günah işleyip yine beraber tevbe etmişlerdir. Allah'ın da ikisini birden affettiği görülmektedir. İlk aileye musallat olan şeytanın

[44] Harman, "Havva",16/ 544.
[45]et- Tâhâ 20/120; el-Araf 7/20-22; el-Bakara 2/36.
[46] el-Bakara 2/37; et-Taha 20/122.
[47] Jane I. Smith - Yvonne Y. Haddad, "Havva: İslami Kadın İmajı, (Eve: Islaınic bnage of Women), Çev. Yasin Aktay, *İslami Araştırmalar*, 6/1, (1992), 64 vd.
[48] el-Araf 7/23.

sonrakilere de musallat olması kaçınılmazdır. Böyle bir durum karşısında, hata yapıldığında af dilenmesi gereken yegâne kapının Allah'ın kapısı olduğu bilinci inananlar için gereklidir.

1.2. HZ. NUH

Aile kurmak demek her zaman aile olmak anlamına gelmez. Bireyler arasında inanç ve duygu birlikteliği olması önemlidir, fakat her zaman bu mümkün olmayabilir. Bunun bir örneğini Nuh peygamberin hayatında görmekteyiz. Nuh'un eşi ve oğluyla yaşamış olduğu tecrübeler bir takım mesajlar içermektedir. Aynı zamanda ailenin imtihan vesilesi olabileceğini gözler önüne sermektedir.

Uzun yıllar yaşadığı bildirilen[49] Nuh Peygamber'in ismine Kur'an'da 28 surede ve 43 defa yer verilmiştir. Tevrat'a göre babasının 'bizi rahatlatıp ferahlatacak bu çocuk' diyerek ismini verdiği[50] Nuh (as)'dan Kur'an sadece peygamberlik sonrası dönemini ele alarak bahseder. Tevhit mücadelesi ve kavminin ona ısrarcı bir biçimde karşı koyması, hatta başlarına gelebilecek azaba meydan okurcasına geliştirdikleri söylemler, "*Dediler ki: "Ey Nûh! Gerçekten bizimle tartıştın ve bize karşı çok mücadele ettin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı başımıza getir!*"[51] gibi ayetlerde açıkça belirtilmiştir. Kavminin bu alay içeren tutumları o kadar ileri gitmişti ki sabır abidesi olan Nuh Peygamber avuçlarını açar: "*Rabbim! Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma! Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; günahkâr nankör nesillerden başkasını da yetiştirmezler.*"[52] şeklinde yakarışta bulunur. Bunun üzerine tufan başlar, Nuh ve beraberindekiler gemiye biner.[53]

Gemiye binerek tufandan kurtulanlar "*Ve yalnız onun soyunu kalıcı kıldık*."[54] ayetinde Nuh'un kendisi ve ehli (ailesi) olarak belirtilmiştir. Burada gemiye binenlerin

[49] el-Ankebut 29/14: "Vaktiyle biz Nûh'u kendi kavmine resul olarak göndermiştik. Nûh, bin yıldan elli yıl daha az bir süreyle onların arasında kaldı. Sonunda zulümlerini sürdürürlerken onları tûfan yakaladı."
[50] Harman, "Nuh", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 33/ 224.
[51] el-Hud 11/32.
[52] en-Nuh 71/26-27.
[53] "Artık benimle onların arasındaki durumu sen hükmünle açıklığa kavuştur, beni ve beraberimdeki müminleri kurtar!" eş-Şuarâ 26/118.
[54] es-Saffat 37/77.

iman eden kimseler olduğu bilinmektedir. Her biriyle kan bağı bulunmasa dahi onlardan ehil olarak söz edilmesi dikkat çekmektedir. Kan veya sıhriyet bağı kişiler arasında yakınlık kurması açısından önemlidir. İslami terbiye içerisinde de akrabaya fazlaca kıymet verilmiş, sıla-i rahim hadis kitaplarında yer verilen bir konu olmuştur. Bunların içerisinde en özel olanı kendilerine öf bile denilmeyecek olan ebeveynler[55] ile göz ve gönül aydınlığı olması noktasında niyaz edilen[56] eş ve çocuklardır. Fakat şu husus unutulmamalıdır; Allah nasıl ki cinsiyetinden dolayı kullarına herhangi bir üstünlük atfetmiyorsa, aynı şekilde soy bağından dolayı da hiç kimseye bir üstünlük vermemektedir. Önemli olan iman etmiş olmak ve bu imanın gönle yerleşmiş olmasıdır. Eğer bu imanî olgunluğa erişmemiş ve peygamber safında yer almamışsa peygamberin eşi dahi olsa ehlinden sayılmamaktadır. Nuh'un karısı ve oğlu da işte tam olarak bu konumdadır.[57]

Sadece inananların bindiği gemide[58] Nuh peygamberin oğlu da karısı da yer almamıştır.[59] Tahrim suresinde[60] Nuh ve Lût peygamberin hanımlarının, salihlerden olan kocalarına hainlik ettiklerinden bahsedilir.[61] Kur'an ve sünnette bu iki kadınla ilgili ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Kur'an'da isimleri dahi yer almamaktadır. Çünkü buradaki amaç ortaya bir biyografi koymak değil, kan bağının ahirette ve akıbette geçer akçe olmadığını ifade etmektir. Öyle ki din, kişi ile inanç farklılığı olan akrabalarının arasını ayırmıştır.[62] Bu şekilde Kur'an'da meselenin özünü anlatmak için örnek verilen şahıslarla ilgili ayrıntıya inmek çok doğru bir yaklaşım olmasa da ayetteki 'kocalarına hainlik ettiler' ibaresi tartışılmıştır. Bu ihanetle ilgili tefsirlerde iki yaklaşım vardır. Bir takım rivayetlere göre eşinin Nuh'a ihaneti; onun iman etmemesi, sırlarını açıklaması, kavmin ileri gelen kâfirlerine iman eden kimseleri

[55] el-İsra 17/23.
[56] el-Furkan 25/74.
[57] Hud 11/43. Ayette "Oğlu, "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" diye cevap verdi. Nûh dedi ki: "Bugün Allah'ın hükmünden ancak O'nun esirgedikleri kurtulacaktır" derken aralarına dalga giriverdi, böylece o da boğulanlardan oldu." Şeklinde oğlunun akıbeti hakkında haber verilmiştir. Oğluyla olan hitap ve baba oğul meselesi sonraki bölümde yer alacağından dolayı burada bahsedilmeyecektir.
[58] el-Hud 11/36-37.
[59] Kitab-ı Mukaddes'e göre eşi ve üç oğlu beraber gemiye biner. Tekvin 6/14-21.
[60] et-Tahrim 66/10: "Allah, inkar edenlere, Nûh'un karısı ile Lût'un karısını örnek gösterdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhları altında bulunuyorlardı. Derken onlara hainlik ettiler de kocaları, Allah'ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara, "Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!" denildi."
[61] Lût peygamberin hanımıyla ilgili meseleler aynı ayet ışığında "Eş Olarak Lût Peygamber" başlığı altında incelenecektir.
[62] Mukatil b. Süleyman, Ebû'l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil*, thk.: Abdulah Mahmud Şehhâte, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 1423/ 2003), 4/ 379.

haber vermesi şeklinde belirtilmiştir.[63] Söz konusu ihanete dair diğer yorum ise Hz. Nuh'un eşinin onu aldatarak zina yapmasıdır.[64] Ancak kaynaklarımızda bu yorum kabul görmemiştir. Kabul görmesi için tevatür derecesinde olması gerektiği belirtilmiştir.[65]

Dünya hayatı şüphesiz ki imtihanlardan oluşur. Görülmektedir ki bu imtihanların en çetinlerine peygamberler duçar olmuştur. Yoldan çıkmış, zalim ve azgın olan kavmine[66] Allah'tan aldığı emirleri anlatmak için yıllar boyu çaba sarf eden, kavmi tarafından taşlanmakla tehdit edilen[67] Nuh peygamberin tek mücadelesi evin kapısı kapandığında dışarıda kalan halkına karşı değildir. Aldığı ilahi emir gereği karada gemi inşa etmeye başlamış olan bu ulul azm peygamber[68] aynı zamanda hayat arkadaşı ile de mücadele içerisindedir. Nuh Peygamberin eşinin gemiye binip binmemesi noktasında Kur'an'da açık bir ifade bulunmamaktadır. Gemiye sadece inananların binebileceği gerçeği ve nasların geneli göz önünde bulundurulduğunda[69] onun gemiye binmediği kanaatine ulaşılabilir.[70]

Aile birliğinin sağlam ve sağlıklı olabilmesi için eşlerin ortak inanç ve duygular içerisinde olması önem arz etmektedir. Bu inanç ve ideal birlikteliğine istikrar kazandırmış bir aile ise kendi kimliğini inşa etmiş demektir.[71] Burada bir peygamberi; kendisine inanmayan, getirdiği vahyi inkâr eden bir kadının kocası olarak görmekteyiz. Kuran'da hanımına karşı tutumlarıyla ilgili bir bilginin bulunmaması bu konuda konuşmayı zorlaştırmaktadır. Fakat bunun yanında sıradan bir insanın dahi eşiyle hayata farklı pencerelerden baktığında ne denli zorlu bir hayat yaşadığının örneklerini günlük hayatta görmek mümkündür. Hayata farklı ilkelerle yaklaşmak, kadın veya erkek iki taraf için de zor durumlara sebebiyet verebilmekte, aile huzurunu sarsan bir duruma dönüşebilmektedir. Bunun Nuh peygamber için de zor bir durum olduğunu söylemek kaçınılmazdır.

---

[63] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 18/ 169-170.
[64] Ebû'l Mansûr Muhammed B. Muhammed Mâturîdî, *Tefsîru'l-Mâturîdî / Te'vîlâtu Ehli's-Sünne*, thk. Mecdî Bâsilum, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l- İlmiyye, 2005), 10/ 96.
[65] Mâturîdî, *Tefsiru'l Mâturîdî*, 10/97.
[66] ez-Zariyat 51/46.
[67] eş-Şuara 26/116.
[68] Harman, "Nuh", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 33/ 226.
[69] el-Yûnus 10/73; el-Hûd 11/37, 40; el-Müminun 23/27.
[70] Fahruddin Muhammed b. Ömer Râzî, *Mefatîhu'l-Gayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, (Beyrut Dâru'l-Fikr, 1981), 13/ 348.
[71] Hayati Hökelekli, "Aile Psikolojisi ve Aile İçi İletişim", *Diyanet İlmî Dergi*, 40/2, (2004), 42.

Nuh peygamberin başından geçenlere bakıldığında "*Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan da size düşman olanlar vardır, onlardan sakının*."[72] ayetinin canlı örneği olduğu görülmektedir. Tahrim suresindeki ayetle de Nuh'un eşinin salih bir insanla, bir peygamberle evli olmanın saygınlığını ve ağırlığını taşıyamadığı anlaşılmaktadır. Hanımının vahiy ırmağının içerisinde susuz bir şekilde gezinmesi elbette Nuh Peygamberi yaralamıştır. Susuz gezinmekle kalmayıp bunu ihanetle pekiştirmek ahiret mutluluğunu elinden almıştır. Peygamber eşi olmak onu alevli ateşin azabından koruyamayacaktır.

Bu kıssada ilgi çekmekte olan bir husus ise, son ana kadar, sular yükselip tufan başlayana, iman ile küfrün apaçık ayrılacağı noktaya kadar Hz. Nuh'un evliliğini sürdürmüş olmasıdır. Bu ayrıntı mümin birinin müşrik bir kadınla evlenmesi meselesini de gündeme getirmektedir. İslam hukukçuları evlenmesi düşünülen eşler arasında dini, ekonomik, sosyal açıdan birtakım şartlar aramışlardır.[73] Bu şartlar içerisinde en önemlisi inanç birliğinin olmasıdır. Bakara suresindeki "*Müşrik kadınlar iman etmedikçe onlarla evlenmeyin!*[74] ayeti müşrik kadınlarla evlenmeyi yasaklamasına rağmen Nuh Nebinin neden müşrik bir kadınla evli kalmakta ısrar ettiği sorusunu akıllara getirmektedir. Bu muhtemel sorunun cevabını şu örnekle açıklamak mümkündür. Bi'setin ilk yıllarında Hz. Peygamber kızlarından Zeynep'i Ebu'l As ile, Rukiye'yi ise amcaoğlu Utbe ile nikahlamıştır. Bu evlilikler gerçekleştiği esnada iki damadı da müşrikti. Hz. Peygamber yine de kızlarını bu iki kişi ile evlendirmiştir. Çünkü henüz yasağı koyan ayet[75] nazil olmamıştı. Bu yüzden iki evliliğin de yaşandığı günlerde kâfirlerle evlilik yasak değildi. Aynı şekilde eski peygamberlerin şeriatında da yasak olmasıyla ilgili herhangi bir hüküm mevcut değildir. Nuh Peygamber döneminde bu tür bir evliliği yasaklayan bir delil bulunmadığı için kâfir bir kadınla evli kalabilmiştir.[76]

Unutulmaması gereken bir gerçek de şudur ki, inanç ortaklığı bulunmayan bir eş ile evli olmanın doğurması muhtemel sonuçlarından bir tanesi de, inanç noktasında zafiyet yaşayan evlattır. Çocuk ilk eğitimini, karakter ve maneviyatına dair pek çok

---

[72] et-Teğabun 74/14.
[73] Ömer Nasûhî Bilmen, *Hukûk-u İslamiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu,* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 2/ 65-67.
[74] el-Bakara 2/221; Ayrıca el-Mümtehine 60/10.
[75] el-Bakara 2/221.
[76] Ramazan Şahan, "Hz. Nuh Kıssası Bağlamında Ailevi İlişkiler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 33, (2014/2), 235.

özelliğin ilk kıvılcımlarını mensubu bulunduğu aile ortamında alır. Bu ortamın en büyük besleyicileri anne ve babadır. İkisinin de ortama ve dolayısıyla çocuğa kattıkları değerler küçümsenemez. Bu açıdan bakıldığında eş seçimi konusunda ortak inanç paydasında bulunulan kişilerin tercih edilmesi önemlidir. Bu konuda Nuh Peygamberi örnek almak Kur'an'ın açık hükümlerine göre fıkhen mümkün olmadığı gibi, doğuracağı sonuçlar açısından da tavsiye edilesi değildir.[77] Nuh Peygamber'in ısrar ve şefkatle "*Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, kâfirlerle beraber olma!*"[78] diye babaca yakardığı oğlunun gemiye binmemesi, bir yönüyle annesinin mümin ve salih bir hanım olmamasından kaynaklanabileceğini de akla getirmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde anne rolünün çocuk yetiştirmedeki önemi inkâr edilemez bir gerçek olarak ortaya çıkar.

1.3. HZ. İBRAHİM

Merhameti ve yumuşak huyluluğu ile öne çıkmış bir peygamber olan Hz. İbrahim, Hz. Musa'dan sonra Kur'an-ı Kerim'de ismi en fazla geçen ikinci peygamberdir. Ulu'l-azm peygamberlerden biri olup Kur'an'da onun ismini taşıyan bir sure yer almaktadır. Kur'an'da ismi altmış dokuz yerde anılırken, Hz İbrahim ile ilgili toplamda yüz seksen sekiz ayet yer almaktadır.[79] Tevrat'ta inananların babası[80] olarak anılan Hz. İbrahim Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da en büyük ata olarak kabul edilir ve değer görür.[81] Peygamberlerin atası olarak kabul edilen Hz. İbrahim'e 'Halilu'r Rahman'[82] da denilmiştir.[83] Kur'an-ı Kerim onun Yahudi ya da Hristiyan olmadığını, ancak yalnız Allah'a inanan ve şirk koşmayan bir kul olduğunu ifade eder.[84]

---

[77] Peygamberimiz (s.a.v.) de bu konuda şöyle buyurmuştur: "Kadın dört sebepten biri için nikâhlanır: Malı, soyu (asaleti), güzelliği ve dindarlığı. Sen (diğerlerini geç), dindar olanı seç, huzur bulursun (aksi halde sıkıntıya düşersin)." Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1998), "Nikâh" 15; Ebu'l-Huseyn Müslim B. El-Haccâc el- Müslim, *Sahîhu Müslim*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Radâ", 53.

[78] el-Hud 11/42.

[79] Rıza Savaş- Ömer Dumlu, *Kuran Atlası*, (Ankara: Ankara Okulu Yay, 2007), 67.

[80] Tekvin 11 /26.

[81] Harman, "İbrahim", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV. Yay., 2000), 21/ 266.

[82] en-Nisa 4/125: "İşini güzel yaparak kendini Allah'a veren ve İbrâhim'in, Allah'ı bir tanıyan dinine tâbi olan kimseden kimin dini daha güzel olabilir! Ve Allah İbrâhim'i dost edinmiştir."

[83] Abdülkerim Zeydân, *el-Müstefâdü min Kasasi'l Kur'âni li'd-Da've ve'd-Du'ât,* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998), 191; Savaş-Dumlu, *Kuran Atlası*, 83.

[84] el-Âli İmran 3/67.

Kur'an-ı Kerim'in İbrahim Peygamber'den bahsedilen ayetlerinde kronolojik bir sıra takip edilmediği fark edilmektedir. Kur'an'ın genel metoduna uygun bir şekilde, çeşitli surelerde yeri geldikçe ve inananlara ders almaları gereken mesajı daha iyi iletmek için bahsedilmiştir. Özellikle onun inanç tarihindeki yeri, tebliğ faaliyetlerindeki yöntemi, kişiliği, ahlakı, ailevi ilişkileri anlatılırken onun hayatı hakkındaki bilgilere yer verilmiştir. Peygamberlik öncesi hayatı hakkında da Kur'an'da bazı bilgiler bulunan[85] İbrahim Peygamberin yaşadığı dönem tam olarak bilinmemektedir. Milattan önce 20-22. Yüzyıllarda yaşadığı düşünülmektedir.[86]

İbrahim Peygamber'in Allah'ı arayışı, verdiği tevhit mücadelesi, Allah'a teslim olması, azim, sebat ve kararlılığı, zekâsı, sofrası, bereketi, misafirperverliği, seyahatleri, aile hayatı ve bu konudaki tavsiyeleri kaynaklarda geniş yer bulmuş, özellikle tevhid inancı, dua ve niyazları, oğlunu kurban etme hadisesine Kur'an'da yer verilmiştir. Bu başlıkların pek çoğu edebi eserlere de konu olmuş, Hz. İbrahim edebiyat açısından da önemli bir karaktere dönüşmüştür.[87]

Kur'an'da Hz. İbrahim'in hayatıyla ilgili verilen bilgiler iki ana başlıkta değerlendirilebilir. Bunlardan ilkinde İbrahim Peygamber putperest bir toplumda yaşamaktadır, o toplumun inancına bağlı bir babaya sahiptir. Diğeri inanç sistemi bulunan bir toplumda geçmektedir. Hz. İbrahim'in hayatındaki bu iki dönemi birbirinden ayrıştıran olay ise merhamet ve hilm sahibi olmasıyla temeyyüz etmiş bu peygamberin putları kırma olayıdır.[88] İbrahim Peygamber putlara bir tuzak kurduğunu, onları paramparça edip yalnızca en büyüklerine dokunmadığını ifade eder.[89] Toplumun olayı fark edip İbrahim'i sorguya almasının akabinde onun vermiş olduğu cevap, tuzağını[90] ve aynı zamanda zekâsını ortaya koyması açısından önemlidir:

"*İbrâhim, "Hayır" dedi, "Bu işi şu büyükleri yapmıştır. Eğer konuşabiliyorlarsa onlara sorun!"*[91]

---

[85]Hz. İbrahim'in peygamber olmadan önceki dönemleriyle ilgili Kur'an'da onun gök cisimlerine bakarak Rabbi'ni araması (el-En'am 6/76-79), İnkâr eden babası ile putlar noktasındaki mücadelesi (el-En'am, 6/74) gibi olaylara yer verilmiştir.
[86] Harman, "İbrahim", 21/ 266.
[87] Mustafa Uzun, "İbrahim (Türk Edebiyatı)", *DİA*, (İstanbul: TDV Yay., 2000), 21/272.
[88] Özden Kanter Ekinci, "Hz. İbrahim Ve Kurban", *Kelam Araştırmaları,* 9/1, (Ankara 2011), 366-367.
[89] el-Enbiya 21/57-58. Olayın devamı için bk. el-Enbiya 21/58-70.
[90] Hz. İbrahim putları parçalayarak baltayı büyük putun boynuna asmış ve puta tapmakta olan toplumu düşünmeye sevk etmek için böyle bir plan hazırlamıştı.
[91] el-Enbiya 21/63.

Kur'an'da Hz. İbrahim'in tebliğ çalışmalarının ayrıntılarından çok, onun kişilik özellikleri ve karakterinden bahsedilir. Hz. Peygamber'den sonra kişilik özelliklerinden en çok bahsedilen peygamber odur. Ağırbaşlı, yumuşak huylu, varlığını Allah'a adamış[92], hanif,[93] salih,[94], muhsin[95], önder[96], çok şükreden[97], sıddık[98], ileri görüşlü, güçlü[99], seçkin[100] gibi pek çok olumlu özellik ile Kur'an'da tavsif edilmektedir. Bu kadar güzel huy ve özelliği kendisinde bütünleştirmiş olması İbrahim Peygambere karşı hayranlık uyandırmaktadır. Hz. İbrahim'in bu yönü kendisi hakkında pek çok çalışma yapılmasını sağlamıştır. Sahip olduğu kendi karakterine has özelliklerin yaşamındaki farklı olaylara etkilerini, onunla ilgili olan Kur'an kıssalarını incelediğimizde fark etmekteyiz.

İbrahim peygamber babası ve kavminin tek bir Allah'a inanmaları için sonucu ateşe atılmaya kadar varan çabalar göstermiştir. Hayatı boyunca tevhid mücadelesine devam eden Hz. İbrahim, çağrısını insanlığa ulaştırmak için yolculuklar yapmıştır. İbn-i Sa'd'a göre İbrahim (a.s.) ateşten kurtulduktan sonra iman edenlerle birlikte Fırat nehrini geçerek önce Şam bölgesine, oradan da Harran'a gelmiştir.[101] Bu sırada kendisine iman edenler arasında bulunan amcasının kızı Sâre ile evlenmiştir.[102] Hz. İbrahim'e bu yolculuklarda, aynı dönemde başka bir bölgede peygamberlik vazifesini üstlenmiş bulunan Hz. Lût da eşlik etmektedir.

Kavminin önderi ve reisi olan İbrahim Peygamber, artık ailesinin de reisi olmuştur. Hz. Sâre ile evlilikleri ile ilgili Kur'an'da bilgi bulunmamaktadır. Tevrat'a göre İbrâhim, Kaldanilerin Ur şehrinde kendisinden on yaş küçük Sâre ile evlenmiş[103], daha sonra Harran'a göç etmiş, ardından karısını ve yeğeni Lût'u alarak Ken'an diyarına gitmiştir.[104] Burada Hacer Sara'ya'cariye olarak verilir. Kitab-ı Mukaddes'e

[92] et-Tevbe 9/114, el-Hud 11/75.
[93] el-Âli İmran 3/67.
[94] el-Bakara 2/130; en-Nahl 16/122.
[95] el-En'am 6/84.
[96] en-Nahl 16/120.
[97] el-İbrahim 14/40.
[98] el-Meryem 19/41.
[99] es-Sad 38/45.
[100] es-Sad 38/47.
[101] İbn Sa'd, Muhammed B. Munî' Ebû Abdillah El-Basrî Ez-Zührî, *et-Tabakâtu'l-Kubra*.1/9 (Beyrut: Dâr Sadr, 1981), 1/ 46.
[102] Başka bir görüşe göre Sâre Harran Kralının kızıdır. bk. Taberî, *Târîhu't-Taberî (Târîhu'r-Rusul Ve'l-Mulûk).* (Beyrut: Dar'ut-Turâs, 1387 H.), 1/ 148.
[103] Tekvin 11/31.
[104] Tekvîn 11/27.

göre İbrahim - Sâre - Hacer'in bir araya gelişi bu şekildedir. İslami kaynaklarda Hacer'in Mısırlı ve Kıbt krallarından birinin kızı olduğu belirtilir.[105] Ebu Hüreyre'den nakledilen bir hadiste Hz. Peygamber, İbrahim'in eşi Sâre ile birlikte zalim bir hükümdarın hüküm sürdüğü bir şehre geldiklerini, hükümdarın Sâre'ye göz koyduğunu, fakat Allah'ın onu koruduğunu, sonunda da bu melikin Sâre ile birlikte Hacer'i de kendisine vererek geri gönderdiğini bildirmektedir.[106]

İbrahim ve Lût Peygamberler, Putperest kavmi terk edip Allah'ın kendilerine vaat ettiği bereketli ülkeye ulaştıktan sonra Lût Peygamber kavmine gitmekle görevlendirilir[107] ve Hz. İbrahim 'den ayrılır.[108] Hz. İbrahim kavminden ayrıldığı esnada yaşı ilerlemiştir ve henüz baba olmamıştır. Kendisinden sonra bir olan Allah'a inanacak, kendi soyundan birilerinin gelmesi arzusu kendisinde iyice derinleşir, bu esnada Allah'tan salih bir evlat istemeye devam etmektedir.[109] Kavminin inkâr etmedeki ısrarına tanık olmasının bu talebi daha da pekiştirdiği düşünülebilir. Belki de bu ısrar, İbrahim Peygamberde bir yorgunluğa da sebep olmuş olabilir. Davasını teslim edeceği güvenli ellere sahip olma arzusunu yaşar. İbrahim'in bir evlat özlemi içerisinde olduğunu gören ve senelerdir kendisine annelik nasip olmayan Sâre'nin[110] de zor zamanlar geçirdiği akla gelmektedir. Sâre'nin yıllarca beraber pek çok zorluğa göğüs gerdikleri, uzun yollar yürüdükleri eşi ile bir evlat sahibi olamamanın teessürünü hissettiği kuvvetle muhtemeldir. Burada Hz. İbrahim'in tutumu da üzerinde düşünmeye değer bir husustur. Yıllarını beraber geçirdiği eşinden bir evlat sahibi olamamış, buna rağmen başka bir evlilik yapmayı da düşünmemiştir. Hz. İbrahim'in yaşadığı dönem düşünüldüğünde çok eşli olmanın toplum normuna ters bir durum olmadığı görülmektedir. Böyle bir sosyal vasatta baba olmak isteyen bir erkeğin ikinci bir evlilik yapmasının yadırganacak bir husus olmadığı anlaşılmaktadır. Oysa Hz. İbrahim böyle bir yol izlemek yerine eşine sadık kalmayı tercih etmiş ve bu tutumunu yıllarca sürdürmüştür. Günümüz toplumunda çocuğu olmadığı için özellikle erkek eş lehine boşanma ya da farklı çözümler aramak normal karşılansa da, tarihi verilerden anlaşıldığı kadarıyla Hz. İbrahim bu noktada herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Hz. Sare'nin kendisini kötü hissetmesine fırsat vermemek için böyle bir tutum

[105] Taberî, *Târîh*, 1/ 245.
[106] Buhârî, "Büy'u, 100; "Hibe", 28, 36.
[107] el-Ankebut 29/28.
[108] Harman, "İbrahim", 21/ 267.
[109] "Rabbim! Bana iyilerden olacak bir evlât ver", es-Saffat 37/100.
[110] el-Hud 11/71-73.

içerisinde olduğu da düşünülebilir. Artık yaşı çok ilerlediğinde, belki de kavminin küfürdeki ısrarı onu yalnız hissettirmiş ve soyundan birileri ile desteklenmek istemiş olabilir. Bu yüzden katında her şeyin mümkün olduğunu bildiği Allah'a el açarak içten bir talepte bulunmuştur. Böyle düşünüldüğünde Hz. İbrahim'in kendisinin ve eşinin ileri yaşlarda olmalarına rağmen salih evlat için dua etmesi daha iyi anlaşılmaktadır.

Tevrat'a göre uzun süre çocuğu olmayan Sâre dönemin kuralları gereğince[111] neslin devamı için cariyesi Hacer'i ikinci eş olarak kocasına takdim eder.[112] Hacer ile ikinci evliliğini yapan Hz. İbrahim'in duası kabul olur ve Hacer salihlerden olacak bir çocuğa hamile kalır. Hz. İsmail dünyaya gelir. Tüm ilgi ve alakanın aileye yeni bir konumda katılan Hacer ve İsmail üzerinde toplanması bir süre sonra Sâre'yi rahatsız etmeye başlar. Eşinde kıskançlık duygularının ortaya çıkmasını Hz. İbrahim olgunlukla karşılamıştır. Onun bir kadın, bir insan olduğunu göz ardı etmeden bir çözüm yolu aramıştır. Hanımlarını incitmeden, iki eş arasındaki dengeye dikkat ederek problemi çözmek en doğrusu olacaktır. Hz. İbrahim çocuk sahibi olmamalarına rağmen uzun yıllar boyunca başka bir hanımla evlilik düşünmemiştir. Bakıldığında Sâre'nin bu tavrı yıllardır tek hanım olarak varlığını sürdürmüş bir eş için çok da yadırganamazdır. Bir kadın için eşinin başka bir kadınla evlenmesinin ne zor bir durum olduğu düşünülürse, Sâre'nin yaptığı fedakârlık daha iyi anlaşılabilir.[113] Belki de bu fedakârlığının bir mükâfatı olarak yaşlı bir haldeyken evlatla müjdelenecek olabilir.[114]

Bazı kaynaklar Hz. Hacer'in oğlu olduktan sonra büyüklenme belirtilerinin olduğunu, Hz. Sâre'nin bundan rahatsızlık duyduğu ve evlat arzusunun daha da alevlendiğini aktarmaktadır.[115] Bunun üzerine Sâre İbrahim'den Hacer ve İsmail'i oradan uzaklaştırmasını talep eder. Sâre'nin bu talebine göklerden destek gelir, Allah İbrahim'den, Hacer ile İsmail'i Mekke'nin bulunduğu yere götürmesini ister. Kur ' an-ı Kerim'in ifadesiyle Hz. İbrahim zürriyetinden bir kısmını Beytü'l Haram'ın yanına bırakır.[116] Tek eş sahibiyken kavmi ile sınanan İbrahim'in ikinci eş ile nikâhlandıktan sonra ailevi imtihanlarının da arttığı anlaşılmaktadır. Hassasiyeti ve merhameti ile bilinen Hz. İbrahim, aile yaşantısında da bu özelliklerinin etkisini bir eş olarak

[111] Tefsir kaynaklarındaki bu minvaldeki bilgiler Kitab-ı Mukaddes'e dayanmaktadır.
[112] Şaban Kuzgun, "Hacer", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/432.
[113] İbrahim Canan, *Hz. İbrahim'den Mesajlar*, (İstanbul: Şule Yayınları, 2004), 213.
[114] el-Hud 11/71; ez-Zariyat 51/ 29.
[115] Afif Abdu'l Fettah Tabbara, "Hz. İbrahim (A. S.)", (Ter.) Mehmet Aydın, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1981), 14/563.
[116] el-İbrahim 14/37.

göstermiştir. Bu hassasiyete sahip biri için eşlerinden birinin zor durumda kalabileceği bir durumu oluşturabilecek diğer eşinin teklifini yerine getirmek zor olabilirdi ki, sonrasında Hacer'e de belirteceği üzere ilahi emir ile küçük evladı İsmail ve ilk çocuğunun annesi Hacer'i ekin bitmeyen vadiye bırakır. [117] Bu durum Hz. İbrahim'i de üzmüştür.

Ailesinden bazı fertleri ıssız bir vadiye terk etmek Hz. İbrahim'in büyük bir imtihanıydı. Bununla birlikte ayeti kerimede 'ailesinden bir kısmı' şeklinde bir nitelendirme kullanılmaktadır. Bu da aslında geride kalan eş Sâre'nin konumunun önemini göstermekle beraber çok eşlilikte dengeyi ifade etmektedir. Sadece vadiye bırakılan kişiler gündemde tutulmamış, geride kalan kesim de ayetteki yerini almıştır.

Kur'an'dan anlaşılacağı üzere İbrahim Hacer ve İsmail'i bıraktığında İsmail küçük yaşlardadır.[118] İlahi buyruk gereği yumuşak huylu, hassasiyet sahibi Hz. İbrahim bir eş ve baba olarak ailesinin bir kısmını terk etmek durumundaydı. Bu bırakış aynı zamanda yıllarca evlat hasreti çekmiş olan İbrahim Peygamberi nihayet kavuştuğu evladından ayrı kılacak, onun yürüyüp koşmasına, büyüyüp serpilmesine şahit olamayacaktı. Bu açıdan düşünüldüğünde durumun İbrahim Peygamber açısından ne kadar zor olduğu ortadadır. O sırada tamamen ıssız olan Mekke'nin kupkuru vadisine getirilmiş olan Hz. Hacer İbrahim'e, "Bizi hiçbir ekinin bitmediği ve kimsenin yaşamadığı bu vadiye bırakıp gidecek misin?" diye sormuş. İbrahim de bunu Allah ' ın emri üzerine yaptığını ve böyle yapmaya mecbur olduğunu söylemiştir.[119] İbrahim Peygamber'in içi parçalanıyor dahi olsa ilahi emir karşısında boynu kıldan inceydi. Hz. İbrahim'in içerisinde bulunduğu içsel durumu anlamak için şu ayet bize yol gösterecektir:

"*Ey rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki rabbim, namazı kılsınlar! İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinler*![120]

Bıraktığı yeri tanımlarken, oranın her türlü bitkinin yetişmesi için uygun koşullardan yoksun olduğu vurgusu vardır. Bu ifade 'orada bitki bitmese de beytin var

[117] İbn Sa'd, *et-Tabakât,* 1/ 50-52.
[118] es-Saffat 37/100-102.
[119] Kuzgun, "Hacer", 14/ 432.
[120] el-İbrahim 14/37.

ya Rabbi, onları senin kucağına getirdim, sana emanet ettim' dercesine bir yaklaşımı akla getirmektedir. Bu ıssız vadide Allah'ın onları yalnız bırakmamasını talep etmektedir. Aynı zamanda onlara çeşitli nimetler, ihsan edilmesini istemektedir. Bir erkek, bir baba, bir eş olarak içinden çıkılması zor bir durumu ağzı dualı peygamber olan Hz. İbrahim Rabbi 'ne sığınarak, ona güvenip teslim olarak aşmıştır.

Onun bu tutumu günlük hayat içerisinde gözde büyüyen imtihanlar karşısında takınılması gereken tavırlar noktasında insanlığa örnek olmaktadır. Örneklik sadece kullukla sınırlı kalmayıp Hz İbrahim'in karakterine ait olan, erkek olması hasebiyle ona daha çok yakışan merhamet ve ince huyluluk göz ardı edilemeyecek kadar özeldir.

Issız bir vadide bir başlarına kalan Hacer oğlu İsmail'e su aramak için - sonraki nesillere Sa'y ibadeti olarak miras kalacak- koşturmasının sonucunda Zemzem suyunu bulur.[121] Oradan geçmekte olan Cürhümlüler kuşların yönelişlerinden civarda su bulunabileceğini düşünüp Hacer ve İsmail'in yanına gelir. İhtiyaçlarını karşıladıktan sonra bir grubun oraya yerleştikleri ve o bölgenin yavaş yavaş bir yerleşim bölgesi olduğu tarihi kaynaklarda belirtilmektedir.[122] Böylece İbrahim'in vadide bıraktığı ev halkı için içtenlikle ettiği duanın kabul edildiği görülmektedir.

Hz İbrahim'in imtihanları bunlarla sınırlı değildir. Daha çetin bir imtihan onu beklemektedir. Hz İbrahim evlat için dua ettiğinde, oğlu olursa onu Allah için kurban edeceğini söylemişti.[123] Ona ilk çocuk verildiğinde seksen altı yaşındaydı.[124] Bu çocuk (İsmail), babasıyla iş tutacak yaşa geldiğinde bir rüya görür. Rüyaya göre oğlunu Allah'a kurban etme zamanı gelmiştir. Bu durumu baba yüreğine ağır gelse de İsmail'e açar.[125] İsmail ona emrolunduğu şeyi yapmasını, kendisinin de bu duruma sabredenlerden olacağını haber verir.[126] Kurban edilenin kim olduğu gibi tartışmalara yer verilmeden hadise kısaca hatırlatmakla yetinilecektir.

---

[121] Müsned, 1, 347; Buhârî, "Enbiya",9.
[122] İbn Kesîr, İmaduddîn Ebi'l Fidâ İsmail ed-Dımeşkî. 1-14, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 1/182 (Beyrut: Mektebetü'l-Mearif, 1994) 1: 155; bk. Ebû Abdullah Muhammed B. Ahmed B. Ebî Bekr el-Kurtubî, *El-Camiu Li-Ahkami'l- Kur'an,* (Kahire: Daru'l-Fikr, 1985), 9: 314; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev. Mehmet Yazgan, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2004), 2/ 837-838.
[123] Taberî, *Târîh*, 1/ 164.
[124] İbn Kesîr, *Kasasu'l-Enbiyâ*. (Nşr.) Ali Abdulhamid Ebu'l Hayr - Muhammed Vehbi Süleyman, 6. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Hayr, 1996), 142.
[125] Buradaki Baba olarak İbrahim'in tavrı ve oğul olarak İsmail'in tavrı ilgili bölümlerde ele alınacaktır.
[126] es-Saffat 37/102.

Bu hadisede Allah'a verdiği vaadi yerine getirme noktasında gözünü kırpmayan bir baba ve babasının sözlerini duyar duymaz ona tâbi olan sabredenlerden bir oğul görülmektedir. Bunlarla beraber İbrahim emri yerine getirmek isterken şeytanın Hz. Hacer'i kandırmak istediği fakat onun şeytanın iğvasına kapılmamış olduğu da ulaştığımız bilgiler arasındadır.[127] Hacer bu durumu anne yüreği için zor olsa da tevekkülle karşılamış, oğlunun kurban edilmesine rıza göstermiştir. Burada bir anne için oldukça zor kabullenilebilecek bir hadiseyi, Hz. Hacer tevekkül ile karşılamıştır. Hz. Hacer'in ilahi emir karşısındaki bu dik duruşu onun tevekkül ve teslimiyet sahibi bir kadın olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda güzel bir karaktere sahip bir peygamber olan Hz. İbrahim ile beraber yaşadıkları imtihanlar Hz. Hacer'in teslimiyetini artırmış olması da mümkündür. Onun tevekkül sahibi olan kişiliğinin Hz. İbrahim ile pekiştiği düşünülebilir. Eşler hayatın farklı merhalelerinde pek çok durumla mücadele etmek gibi değişik tecrübeler edinirler. Ortak bir yaşamın içerisinde varlıklarını sürdürürken elbette birbirlerinden bir şeyler öğrenir ve birbirlerine bir şeyler öğretirler. Bu olayda Hz. İbrahim'in eşine örnek ve öğretici bir karaktere sahip olduğu da düşünülebilir. Peygamber, önder, mübelliğ olmasıyla beraber evlatlarının eğitiminin yanı sıra eşlerinin kişisel gelişimi ile de ilgilenen bir İbrahim görülmektedir.[128] Hz İbrahim'in eşleri noktasında hem eğitici hem örnek olması yaşadıkları farklı tecrübelerde kendini gösterecek önemli bir özelliktir. Fakat Hz. İbrahim'in eşlerine karşı olan bu yol gösterici tutumlarını karşılayabilecek bir potansiyelin Hz. Sâre ve Hz. Hacer'de bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Bu potansiyelin onlarda bulunması önemlidir. Zira Nuh ve Lût peygamberlerin hanımlarının[129] bu potansiyelden yoksun olduğu için akıbetlerinin malum şekilde olduğu unutulmamalıdır.

Bir baba ve eş olarak Hz. İbrahim Mekke'ye ziyaretlerde bulunmuştur. Bu ziyaretlerinin ikincisinde eşi Hacer'in vefat ettiğini öğrenir. Üçüncü ziyareti ise Kâbe'nin temellerini yükseltmek için olmuş ve bu görevi İsmail ile beraber gerçekleştirmişlerdir. Hz. Sâre de yüz yirmi yedi yaşında, Ken'an diyarında Kiryât-arba'da (Hebron) vefat eder ve Makpela mağarasına defnedilir.[130] Taberi Hz.

[127] Kuzgun, "Hacer",14/ 433.
[128] Ramazan Gürel, *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Hz. İbrahim (a.s.)*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2011), 101.
[129] et-Tahrim 66/10.
[130] Tekvîn 23/1-19.

İbrahim'in üçüncü olarak Hacur adında bir kadınla daha evlendiğini ve ondan beş oğlunun olduğunu nakleder.[131] Fakat üçüncü eş ile ilgili Kur'an'da bilgi bulunmamaktadır.

Hz İbrahim Hz. Hacer'i olduğu gibi Hz. Sâre'yi de Allah'ın hükmüne boyun eğme noktasında yönlendirmiştir. Elçiler İshak'ı müjdelemek üzere geldiklerinde Sâre yaşlı bir kadındı. Bundan kaynaklanmaktadır ki, heyecanla ellerini yüzüne götürür ve bağırarak şaşkınlığını ifade eder.[132] Böyle ilginç bir durum karşısında Hz. İbrahim'in şaşırması daha olgun bir hale sahiptir. Şaşırır fakat hemen ardından Rabbinin rahmetinden asla ümit kesilmeyeceğini[133] ifade ederek Sâre şahsında insanlığa örnek bir duruş sergiler. Bu duruş ile eşine teslimiyeti bir kez daha hatırlatmıştır.[134] Ayrıca elçilerin gelme hadisesinde Hz. İbrahim'in bir başka yönünü daha görmek mümkündür. O misafir ağırlama noktasında eşini yalnız bırakmamış, ayetlerden anlaşıldığı üzere konukları için hemen kollarını sıvamış, onlara güzel ikramlarda bulunmak için eşi ile işbirliği içerisine girmiştir.[135] Bu tutum, eşe sahip olmaktan ziyade eş ile beraber hayatı ve birbirini sahiplenme olarak tanımlanabilecek bir duruştur. Çünkü evlilik, hayatı beraber omuzlama konusunda eşler arasında dayanışmanın varlığı ile daha anlamlı hale gelmektedir.

1.4. HZ. LÛT

Hz. Lût hakkında Kur'an-ı Kerim kendi üslubu gereğince ayrıntılı bilgiye yer vermez. Kur'an'da onun peygamberliği ile ilgili hususlara yer verilmiş ve bazı kişisel özelliklerinden bahsedilmekle yetinilmiştir. Kur'an'da Hz. Lût' un Hz. İbrahim'e ilk iman edenlerden olduğu,[136] kendisine ilim ve hikmet verildiği, rahmete ulaşmış iyi kullardan olduğundan[137] bahsedilmektedir. Lût peygamberin kimliğine dair ayrıntılı bilgileri Eski Ahitte bulmak mümkündür.

---

[131] Taberi, *Tarih*, 1/ 311.
[132] ez-Zariyat 51/29.
[133] el-Hicr 15/54.
[134] Gürel, *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Hz. İbrahim (A.S.),* 102.
[135] ez-Zariyat 51/26.
[136] el-Ankebut 29/25-26. Bu konuda geniş bilgi ve yorum farkları için bk. M. Kemal Atik, " Kur'ân'da Lût Kavmi ve Düsündürdükleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2. (1988), 290–292.
[137] el-Enbiya 21/74.

Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Lût, Hz. İbrahim'in yeğeni olarak sunulmuştur. Babası Harran, dedesi Terah (Azer)' dir; böylece Hz. İbrahim'in, Hz. Lût' un amcası olduğu bilinmektedir.[138] Bu soy bağından dolayı aralarında yakınlık bulunmaktadır. Hz. İbrahim başta putperest olan babası ve kavmiyle mücadele etmiş, onları Allah'ın varlığına ve birliğine davet etmiş, inanmadıkları takdirde müthiş bir azabın kendilerini yakalayacağını onlara haber vermiştir.[139] Küçük yaşlardayken babasını kaybeden Hz. Lût, Hz. İbrahim'in gözetiminde büyümüş, onun kâinatın yaratıcısı hakkındaki sözlerini dinlemiş[140] ve ona ilk iman edenler arasındaki yerini almıştır.

Hz. Lût, Hz. İbrahim ile birlikte Ur şehrinden çıkıp Harran'a, oradan da Mısır'a gelir, Lût Peygamber orada Hz. İbrahim'den ayrılıp doğuya gider. Sodom şehrine yerleşir.[141] Kur'an bu ayrılığın sebebini, Allah'ın Hz. Lût'u peygamberlerinden biri olarak görevlendirmesi olarak ifade eder.[142] Bu konuda Mevdudi şöyle der: "*Ne yazık ki, Yahudiler tarafından tahrif edilmiş olan eldeki Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Lût'un şahsiyeti lekelenmiştir. Başka hususlar bir tarafa Ürdün topraklarında icra ettiği vazife, İbrahim'in sığır sürüleri ile arasında çıkan bir anlaşmazlık sonunda*[143] *mümbit bir toprağa göç olarak tanımlanmıştır. Fakat Kur'ân bu iddiayı çürütür ve Hz. Lût'un bir Resul olarak tayin edilmiş olduğunu ve oraya halkı ıslah etmek için gönderildiğini söyler.*"[144] Çünkü Allah Lût (a.s.)'a hidayet vermiş, onu da diğer peygamberleri gibi âlemlere üstün kılmıştır.[145]

Hz. Lût gerek Hristiyanlık ve gerekse Yahudiliğe göre peygamber olarak kabul edilmemektedir. Kur'an ise onun, Allah'ın insanları doğru yola iletmesi için gönderdiği bir peygamberi olduğunu açıkça ifade etmiştir.[146]

Allah'ın bir peygamberi olarak vazifesini ifa etmek üzere bölgeye gönderilen Lût (a.s.)'ın görevi hiç de kolay değildi. Çünkü Lût peygamber bölgenin yabancısıydı. O bölgeden güçlü bir aileye, soya da mensup değildi. Bunun yanında kavmi Allah'a

---

[138] et-Tekvin 11/1-18, Geniş bilgi için bk: Muhammed Ali Sâbunî, *Peygamberlik Ve Peygamberler*, (Çev.) Suat Cebeci, Bilal Delice, (İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, Ts.), 311-316.
[139] el-Meryem 19/42-45, el-Ankebut 29/16-17.
[140] Atik, "Kur'an'da Lût Kavmi Ve Düşümdürdükleri", 291.
[141] Tekvin 11,12,13. Bölümler.
[142] es-Saffat 37/132, el-Ankebut 29/28.
[143] Tekvin 5/12-13.
[144] Ebu'l-Ala Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 2/59.
[145] el-Ena'am 6/86.
[146] es-Saffat 37/133, eş-Şuara 26/162, en-Neml 28/54, 55.

karşı isyankâr[147] bir tutum içindeydi. "*Lût'u da peygamber olarak gönderdik. Kavmine dedi ki: "Sizden önce insanlardan hiçbirinin yapmadığı fuhşu mu yapıyorsunuz? Çünkü siz, kadınları bırakıp da cinsel tatmin için erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz haddi aşan bir topluluksunuz.*""[148] Kötülük yapmaktan utanmayan bu topluluk, günah işlemekten kaçınmaz ve şehirlerine ticaret için gelen kimselerin mallarına göz diker, hırsızlık yaparlardı.[149] Sodom halkı ahlaksızlıkta o kadar ileri gitmişti ki, daha önce başka toplumlarda görülmeyen çirkin davranışlar içerisindelerdi.[150] Onlar, hemcinslerine karşı eşcinsel bir tutum sergilemektelerdi.[151] Birbirlerinin yanında her türlü edepsizliği yapmakta ve bununla iftihar etmektelerdi. Bu denli bozulmuş bir topluluk karşısında Lût (a.s.)'ın işi zordu. Ayetlerde kavmin işlemekte olduğu kötülükler anlatılırken Hz. Lût'un tüm bunlardan uzak olduğu ifade edilmiştir. Hz. Lût kavmine yapmakta oldukları işlerin iyi şeyler olmadığını anlatarak onları bu kötü eylemlerden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Bu şekilde vazifesini yerine getirmek için çaba harcamıştır. Onların kötülükte sınırı aştıkları, kendileri için helal kılınanı terk ettikleri, erkeklere yanaşarak cinsler arasında tabi olan yolu kapattıkları ifade edilmektedir.[152] Yaptıkları bu çirkinliklerle diğer insanlardan ayrılmış ve hatta hayvanlardan dahi aşağı bir konuma inmişlerdir.[153]

Hz. Lût kendisinin onlar için gönderilmiş bir elçi olduğunu vurgulamakta ve onları yapmakta olduklarından vazgeçirmeye çalışmaktaydı.

"*Kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: "Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.*"[154]

Onları iyiliğe, temiz olana davet eden Lût Peygamber bir ücret talep etmediğini, insanları doğru dine davet için gösterdiği emeğin karşılığını ancak Allah'tan beklediğini ifade etmiştir.[155] Hz Lût'un onların yaptıklarından uzak durması

[147] Tekvin 13/13.
[148] el-Araf 7/80, 81.
[149] Abdulvahhap en-Neccâr, *Kasâsu'l Enbiyâi*, (2. baskı), (Kahire, 1966), 112–113.
[150] el-Ankebut 29/28.
[151] el-Ankebut 29/29.
[152] Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı - Meâl Tefsîr*, Trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk. 9.Baskı, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2017), 809.
[153] Sâbunî, *Safvetü't-Tefâsîr*, (Beyrut, 1981), 2/ 392.
[154] eş-Şuara 26/161-163.
[155] eş-Şuara 26/164.

ve devamlı iyiliğe davet etmesi karşısında kavmi onu tehdit etmeye ve yalanlamaya başlamıştır.[156] Onlar Allah'ın varlığından haberdardılar fakat emir ve yasaklarını hayatlarında uygulamak istemiyorlar, her dilediklerini özgürce yapabilmek, mutlak bir hürriyet içinde olmayı arzuluyorlardı. Günah işlemekten vazgeçmek gibi bir niyetleri de yoktu.[157]

Bu topluluk, günahta ısrarlarından vazgeçen bir tutum içerisine girmemekte ve aynı zamanda peygamberlerini de yalanlamaya devam etmektelerdi. İçerisinde bulundukları tutumlar sonucunda Allah'ın onlar için göndereceği ceza yaklaşmaktaydı. Lût peygamber kavmine devamlı nasihat etmiş, yaptıkları kötü işlerden onları uzaklaştırmak için diğer tüm peygamberler gibi çaba sarf etmiştir. Fakat kavmi onun uyarılarını dinlemeyerek azabın bir an önce gelmesini istemişlerdir: "*Hadi, doğru söyleyenlerden isen başımıza Allah'ın azabını getir de görelim!*"[158] Beklenen azap geldi ve Lût ailesi ve inananlar şehri terk ettikten sonra şehir helak oldu. Helak olanlar arasında karısı da vardı.[159]

Kur'an Allah'ın bu toplumu helak etmek için '*elçiler'* görevlendirildiğini bildirmektedir. Kur'an'da geçen bu '*elçiler'* ifadesi tefsirlerde Cebrail, İsrafil ve Mikail olarak açıklanmaktadır.[160] Elçiler ilk önce İbrahim Peygamber'e gelirler ve Sodom halkını helak için görevlendirildiklerini belirtirler.[161] Hz. İbrahim onların içinde Lût'un da bulunduğunu söyleyince melekler onun ve ailesinin bu helakten uzak tutulacağını fakat karısının kurtulanlar içerisinde yer almayacağını ifade ederler.[162] Melekler genç delikanlılar olarak Hz. Lût' a geldikleri için Lût onları tanıyamaz.[163] Lût Peygamber misafirlerini toplumundan koruyamayacağından dolayı telaşlanmıştır, bunun kendisi için son derce çetin bir gün olduğu kanaatindedir.[164] Melekler Hz. Lût'un telaşını bertaraf etmek için kendilerinin Allah'ın elçisi olduklarını, kavminin onlara zarar veremeyeceğini, halkın yalanlamakta oldukları azabı getirdiklerini

[156] eş-Şuara 26/167.
[157] Abdulhalim Güneş, *Kur'an-ı Kerim Ve Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Lût (As) Kıssası* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006), 32.
[158] el-Ankebut 29/29.
[159] Tekvin 13/19.
[160] Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (İstanbul: Azim Dağıtım, 2012), 4: 280.
[161] el-Ankebut 29/31.
[162] el-Ankebut 29/32.
[163] el-Hicr 15/60-61.
[164] el-Ankebut 29/33, el-Hud 37.

söylerler.[165] Hz. Lût misafirlerini evine getirdi, bu durumu karısı hemen sapkın topluma haber verir.[166] Bir sürü insan hemen Lût (a.s.)'ın evinin etrafında toplanırlar. Hz. Lût onlara "*Ey kavmim! Şunlar kızlarım; sizin için en nezih olanı onlarla evlenmektir. Allah'tan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu*"[167] diyerek seslenir. Bu ifadelerden Hz Lût'un kendi kızlarıyla evliliği önermesi anlaşılabileceği gibi, '*kızlar*' ifadesi ile kavminin hanımlarına işaret ettiği de düşünülebilir.[168] Fakat onlar yapmak istediklerinden son derece emin bir şekilde meydan okumaya devam ettiler. "*Sen de biliyorsun ki bizim senin kızlarında gözümüz yok. Bizim ne istediğimizi pekâlâ biliyorsun*"[169] dediler. Hz. Lût durum karşısında acziyetini dile getirince elçiler: "*Ey Lût! Biz rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamayacaklar. Sen gecenin bir vaktinde ailenle birlikte yola çık. Eşin hariç, sizden hiç kimse geride kalmasın. Çünkü onların başına gelecek olan, şüphesiz onun başına da gelecektir. Onlar için belirlenen zaman, sabah vaktidir. Sabah da yakın, değil mi?*"[170]diyerek Allah'ın yardımının peygamberiyle beraber olduğunu ifade ettiler. Ve sabah vakti geldiğinde helak da gerçekleşmiş oldu: "

Emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine sağanak halinde, rabbin katında işaretlenmiş taşlar yağdırdık. Böyle cezalar zalimlerin başından hiç eksik olmaz."[171]

Kavminin bu isyankâr tutumları karşısında Hz. Lût "*Rabbim! Beni ve ailemi, bunların yapmakta olduklarının vebalinden kurtar*" şeklinde dua etmekteydi. Ayetin devamında yaşlı kadın müstesna tüm ailesinin helakten kurtulduğu ifade edilmektedir.[172] Yaşlı kadından kasıt ise Hz. Lût'un hanımıdır. Hz. Lût'un hanımı iman edenler arasında değildi. İslam'da iman ve inkâr kişinin kendi sorumluluğunda olduğundan dolayı iman ve inkârdan doğan durumlar da bireyseldir. Her ne kadar bir peygamber eşi de olsa bu imtihan zemininde iman edip salih amel işleyenler içinde bulunmadıkça kurtuluşun mümkün olmayacağı gerçeğini Lût kıssası ile bir kez daha

[165] el-Hud 11/51, el-Hicr 15/60–63, Ayrıca krş. el-Kamer 54/36, el-Ankebut 29/29.
[166] Ateş, *Peygamberler Tarihi,* 270.
[167] el-Hud 11/78.
[168] Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili,* 4/ 281.
[169] el-Hud 11/79.
[170] el-Hud 11/81.
[171] el-Hud 11/82-83.
[172] eş-Şuara 26/170.

görmek mümkündür. Kurtuluş kan, soy veya herhangi farklı bir mensubiyete bağlı bir husus değildir.

Lût Peygamber ve hanımı ile ilgili Kur'an'da bahsi geçen hususları, Peygamber bir kocanın iman etmeyen hanımı olarak özetlemek mümkündür. Fakat iman etmemesinin yanında, gelen elçileri kavmine haber vermesi aynı zamanda ihaneti barındıran bir durumu göstermektedir. İhanetten kasıt Lût Peygamber'in eşliğine değil peygamberliğine ve çağrısınadır. Allah peygamberlerini böyle çirkin bir durumdan koruduğu ifade edilmektedir.[173] Kadının ihanetini zina olarak yorumlayanlar bulunsa da buradaki ihanet iman etmemek hasebiyle dinde ihanettir.[174] Lût'un hanımı iman etmediği hatta misafirleri kavmine haber vermek gibi davranışlarla sapkın kavmin yanında yer aldığı için azaba uğratılmıştır.

Lût Peygamber bu durum içerisinde olan tek peygamber değildir. Bu imtihan daha önce de bahsi geçtiği üzere Nuh (a.s.)'ın da başına gelmiş bir durumdur. Hz. Nuh ve Lût'un hanımlarının iki salih kişi ile evli olmalarına rağmen onların kocalarının davalarına ihanet ettikleri ve Allah'tan gelen cezaya çarptırıldıkları ifade edilmiştir.[175] Aile kurumu güzelin çirkinin, iyi ve kötünün bir arada bulunduğu ilginç bir yapıdır. Eş olmak her durumda destek olmayı, yardımcı olmayı gerektirir. İlginç olan durum şudur ki Hz. Lût inkâr içerisinde bulunan hanımını evinde tutmaya devam etmiştir. Hem Peygamber hem de eş olarak Hz. Lût eşini Hakka davet etmiş fakat eşi kabul etmeyerek inkârcılar arasında yer almıştır.

Kur'an-ı Kerim Lût kıssasının üzerinde durmuş ve helak sebeplerini açıklamıştır. Allah'a ve gönderdiği elçisine itaat etmemeleri,[176] eşcinsel ilişki kurmuş olmaları,[177] peygamberlerini yalanlamaları,[178] ona isyan etmeleri[179], ayrıca Lût kavminin günahkâr,[180] bozguncu,[181] haddi aşan,[182] çirkin işler yapan kötü bir toplum olmaları[183] ve bu tutumlarında ısrarcı davranmaları onları helake sürüklemiştir.

---

[173] Sâbunî, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 318.
[174] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 1/ 182.
[175] et-Tahrim 66/10.
[176] el-Ankebut 29/34.
[177] en-Neml 28/55 ve devamı, el-Araf 7/80.
[178] eş-Şuara 26/160.
[179] el-Hakka 10.
[180] el-Hicr 15/58.
[181] el-Ankebut 29/30-31.
[182] eş-Şuara 26/166.
[183] el-Enbiya 21/74.

Şüphesiz ki Allah hem Lût kavminin tutumu ile hem de iman karşısında Hz. Lût'un eşinin duruşu ile insanlığa mesajlar vermektedir. Hz. Lût en yakınlarından olan eşine davasını ulaştıramamıştı. Kur'an bu noktada bir şey söylememektedir. Ama her halükarda Hz. Lût için eşinin helak olması zorlayıcı bir durumdur. Kur'an, oğlu helak edildiğinde Hz. Nuh'un şaşkınlık ve üzüntüsünü dile getirmiştir fakat Hz. Lût'un bu noktada ne hissettiğine dair herhangi bir veri paylaşmamaktadır. Ama hayatın doğal gidişi açısından bakıldığında bunun ciddi bir üzüntü yaratmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bir peygambere bu kadar yakın olmasına karşın onunla aynı inancı paylaşmayan eşin sonu helak ile neticelenmiştir. Bu kıssanın amacı da geçmişi hatırlatıp tarih bilgilerini zenginleştirmek değil insanlığa doğru, ahlaklı, güvenilir olmayı telkin etmektir.

1.5. HZ. EYYÜB

Hz. Eyüp (a.s.) Kur'an-ı Kerim'de Nisa, En'am, Enbiya, Sad surelerinde kendisinden bahsedilen bir peygamberdir. Ancak onunla ilgili detaylı bilgiye yer verilmemiştir. O'nun hakkında ayetlerde verilen bilgiler kendisine hidayet verilip peygamber olarak gönderildiği,[184] üstün ahlaka sahip olduğu,[185] ağır bir hastalığa yakalandığı ve bu hastalıktan Allah'ın lütfu ile kurtulduğu[186] gibi bilgilerle sınırlıdır. Diğer Kur'an kıssalarında olduğu gibi soyu, yaşadığı yer ve dönem hakkındaki bilgilere yer verilmemiştir. Kısas-ı Enbiya, tarih ve tefsir kitaplarında bu peygamberle ilgili bazı malumatlara ulaşmak mümkündür.

Hz. Eyüb'un soyunun Hz İbrahim'den geldiği,[187] Eyyûb (a.s.)'ın annesinin Lût peygamberin kızı olduğu, Yakup Peygamber zamanında yaşadığı ve onun kızı Leyyi ile evlendiği,[188] kaynaklarda yer verilen bilgiler arasındadır. Bir başka rivayete göre hanımı, Efrahim b. Yusuf'un kızıdır.[189] Mevdudi, İşaya ve Hazekiel kitaplarına dayanarak Hz. Eyyûb'un M.Ö. 9. yy. veya daha öncesinde yaşamış olabileceğini ifade etmektedir.[190]

---

[184] el-En'am 6/84.
[185] es-Sad 38/ 44.
[186] el-Enbiya 21/83; es-Sad 38/41.
[187] Taberî, *Tarih*, 1: 165.
[188] Taberî, *Tarih* 1: 165.
[189] İsmail Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2007), 358.
[190] Mevdudi, *Tefhimul Kur'an*, 3: 325.

Eyyûb (a.s.) Nuh, Dâvûd, Süleyman, Yûsuf, Mûsâ ve Hârûn gibi kendisi doğru yola sevkedilmiş[191] ve insanları doğru yola yönlendirmek için görevlendirilmiş bir peygamberdir. Kur'an'da tebliğ süreciyle ilgili bilgi bulunmamakla birlikte, adı beraberinde anılan peygamberler gibi o da vazifesini yerine getirebilmek için çabalamış olmalıdır.

Hz. Eyyûb'a Allah tarafından mal ve evlatlar verilmiştir, o zengin ve varlıklı bir hayat sürmüştür.[192] Mal varlığını toplumun ihtiyaç sahibi olan kesimleriyle paylaşmıştır. Yoksullar için çok merhametli, yetim ve dulları gözetip kollayan, misafir ağırlayan ve tüm bunları Allah'ın kendisine ihsan etmiş olduğu nimetlerin şükrü olarak yerine getiren sosyal hayatın içinde bir kul olarak vazifelerini yerine getiren örnek bir insandır. Onun konuksuz gecelemediği, yanında bir yoksul olmadan yemek yemediği de gelen rivayetler arasındadır. [193]

Kur'an'ın, Hz. Eyyûb'un hayat tecrübesiyle ilgili özellikle odaklandığı konu onun rahatsızlıklar yaşamış olmasıdır: "*Eyyûb'u da an! Hani rabbine, "Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün" diye niyaz etmişti.*"[194] Hz. Eyyûb'un başına gelenler Kur'an'da ayrıntılı olarak anlatılmamıştır. Varlık döneminden sonra bir takım rahatsızlıklar yaşadığı, mal ve evlatlarını kaybettiği bilinmektedir. Eyyûb Peygamber Allah tarafından kendisine verilen hastalıkları son demine kadar sabırla karşılamış ve kendisinden isyan veya şikâyet bildiren herhangi bir hal sadır olmamıştır. Allah'ın salih bir kulu ve peygamberi olan bu zat sabrını uzun bir süre sürdürmüştür.

Eyyûb Peygamberin hayatını paylaştığı hanımının, Hz. Yusuf'un torunlarından Rahme adında Sâliha ve mü'mine bir kadın olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Bu kadının Hz. Eyyûb'a, rahatlık ve bolluk zamanlarında olduğu gibi, bela ve sıkıntı zamanında da yardımcı olduğu bilinmektedir.[195]

Onun hayatının en önemli kısmı yaşadığı musibetler karşısında göstermiş olduğu sabrıdır. İmtihanını sabır içerisinde sürdürmekte olan Eyüp Peygamber şeytanın vesveselerine kulak asmamaktadır. Hastalığı esnasında kavmi arasında bir

[191] el-En'am 6/84.
[192] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/ 35.
[193] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/ 65.
[194] el-Enbiya 21/83.
[195] Sâbunî, *Ayetler Işığında Peygamberler Tarihi*. (Çvr.) Hanifi Akın. (İstanbul: Ahsen Yayınları, 2003), 612.

takım konuşmalar olmuştur. Bazı kişiler "*Allah eğer Eyyûb'ta bir hayır bulsaydı ona bu sıkıntılar ulaşmazdı*" şeklinde konuşmuşlardır ve bu tarz konuşmalar Eyyûb Peygamberi üzmüştür.[196] Onu bu zor günlerinde terk etmeyen sadece ümmetinden birkaç kişi ve eşi olmuştur.[197]

Eyyûb Peygambere rahatsızlık döneminde hizmet etmek için çabalayan hanımının, bir süre sonra sabretmekte zorlanmaya başladığı rivayetler arasındadır.[198] Rahatsızlıkların iyileşmemesi ve iyileşmek için Hz. Eyyûb'un da dua etmemesi, hanımını bu sıkıntıların daha ne kadar süreceğini ümitsizlik içerisinde eşine sormaya yöneltmiştir. Eyüp peygamber Allah'ın kendilerine yıllardır nasip ettiği bolluğun yanında bu sıkıntıların önemsiz olduğunu, verdiği nimetlerin yanında Allah'tan sıkıntılarını gidermeyi istemekten hayâ ettiğini belirtir. Hz. Eyyûb, eşinin şeytanın vesveselerine kulak vermesine kızarak eğer iyileşirse onu cezalandıracağına dair yemin etmiş ve artık eşinden hizmet kabul etmemiştir.[199]

Çekmekte olduğu rahatsızlıklardan dolayı son derece zorluklar yaşayan Eyyûb Peygamber, yanında ona hizmet eden eşini de gönderince sıkıntılarıyla baş başa kalmıştır. Bunun üzerine Rabbi'ne yönelerek "*Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün*"[200] diyerek niyazda bulunmuştur. Bu içten niyazın üzerine Allah bir rahmet olarak ve hakkıyla kulluk edenler için örnek olmak üzere Eyyûb'un duasını kabul etmiştir. Eyyûb Peygamber'in hastalıklarının iyileşmesi için ayağını yere vurması emredilmiş ve çıkan su ile de tüm ezası giderilmiştir.[201] Başına gelen musibetler karşısında son derece sabırlı olan Eyyûb Peygamber böylece kendisinde dert ve sıkıntı olarak bulunan ne varsa giderilmiş, ona aile efradı bağışlanmıştır.[202]

Hz. Eyyûb'un dua etmesiyle rahatsızlıklarının giderilmesi sonrasında Allah Hz. Eyyûb'a yeminini hatırlatır. Yıllardır eşinin yanından ayrılmayan, kavminin ona sırt dönmesine rağmen onu yalnız bırakmayan kadına Allah cezada merhametini göstermiş "*Eline bir demet sap al ve onunla vur, yeminini bozma*."[203] Şeklinde Eyyûb

[196] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 23/ 167.
[197] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 17/ 70.
[198] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 17/ 70.
[199] Taberî, *Târîh*, 1/ 322.
[200] el-Enbiya 21/83.
[201] es-Sad 38/42.
[202] el-Enbiya 21/84.
[203] es-Sad 38/44.

Peygamber'e yol göstermiştir. Eyyûb (a.s)'ın sağlıklı ve refah içerisindeyken yaptığı iyilikler ve rahatsızlandığı dönemdeki yaşadığı zorluklara gösterdiği sabır karşılıksız kalmamıştır. Çünkü "*Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez; o zerre, bir iyilik ise onu katlar, kendi katından da büyük mükâfat verir*."[204]

Eyyûb Peygamberin hayatını iki aşamada incelemek mümkündür. Birincisi bolluk içerisinde geçen yıllar, bir diğeri ise sıkıntılar içerisinde bulunduğu dönemdir. Bu iki durumda da onun hanımı yanında bulunmuştur. Eyyûb Peygamberin sıkıntılı yıllarına bakıldığında ortalama bir insan için sabredilmesi güç rahatsızlıklar yaşadığı görülmektedir. Eşi onun bu durumuna uzunca bir müddet sabır göstermiş ve Eyyûb Peygambere hizmet etmiştir. Fakat onun normal bir insan olduğu hesaba katılırsa Hz. Eyyûb kadar sabırlı olamaması tabiidir. Fakat Eyyûb Peygamber eşinin uzun süre sabır gösterememesine kızarak cezalandıracağına dair yemin etmişti. Allah da Eyyûb Peygambere yeminini bozmayacak şekilde yol göstermiş, bir demet bitki sapıyla eşine vurarak yeminini yerine getirmesini istemiştir. Bu şekilde Eyyûb Peygamberin yemini hoş bir hatıraya dönüşmüştür.

1.6. HZ. MUSA

Hz. Musa Kur'an'da en çok bahsi geçen peygamberdir. 34 surede kendisinden doğrudan bahsedilmektedir.[205] Hz. Musa'dan dolaylı olarak söz eden ayetler de hesaba katılacak olursa toplamda 502 ayetin onunla ilgili olduğu görülmektedir.[206] Kur'an'da pek çok farklı detayıyla yer verilen, bazı kısımlarının tekraren altının çizildiği kıssa Hz. Musa ve İsrailoğulları'na aittir.[207] Kur'an'ın merkezinde Allah'ın (c.c.) varlığı ve birliği inancı bulunduğundan dolayı tevhit vurgusundan ve ana konudan uzaklaştıracak detaylar, mekânlar ve kişiler tam olarak verilmemektedir. Bundan dolayıdır ki Tevrat'ta ayrıntılı bir şekilde bahsi geçen Musa kıssasını, Kur'an'da aynı detaylarla bulamamaktayız.

İslam dininde Hz. Musa, Hz. İbrahim soyundan gelen ve İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilen bir elçi olarak kabul edilmektedir. Hz. Musa Tevrat'ta

[204] en-Nisa 4/40.
[205] Harman, "Musa", *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* (İstanbul: TDV. Yay. 2006), 31: 210 vd.
[206] Ali Sayı, *Firavun, Hâmân ve Kârun Karşısında Hz. Musa*, (İstanbul: İz Yay., 1992), 1.
[207] Ömer Özsoy - İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'ân (Sistematik Kur'ân Fihristi)*, 20. Baskı, (Ankara: Fecr Yay., 2005), 751.

hüküm koyma yetkisini de üstlenen bir komutan, bir lider olarak tanıtılırken İslam kültüründe peygamberliği ile ön plandadır.[208]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın soyu ile ilgili bilgi yer almamıştır. Musa (a.s.) Mısır'da İbrani bir ailenin üç çocuğundan birisi olarak dünyaya gelmiştir.[209] Hz. Musa doğmadan önceki dönem Kur'an'da: "*Kuşkusuz ülkesinde Firavun ululuk taslamış, (ayırımcılık yaparak) halkını da gruplara ayırmıştı. Gruplardan birini, erkek çocuklarını kıyımdan geçirip kızlarını sağ bırakarak güçsüz düşürmek istiyordu. Hiç kuşkusuz o huzur ve güveni bozanlardandı."*[210] şeklinde ifade edilmiştir. Yüce Allah bu gidişata dur diyecek planını devreye koyacağını şöyle ifade eder: "*Oysa biz o ülkede güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak, onları (ülkelerinin) vârisleri kılmak istiyorduk."*[211] İlahi plan işlemeye başlar ve Hz. Musa dünyaya gelir. Fakat erkek çocuklarının öldürüldüğü bu süreçte erkek evlat dünyaya getirmiş olan anne tedirgindir. Musa'nın annesine onu emzirmesi, başına bir şey gelmesinden tedirginlik duyarsa onu nehre bırakıvermesi, Allah'ın onu koruyacağı, salimen kendisine geri döndüreceği ve peygamberlerinden biri yapacağı bildirilir.[212] Musa'nın annesinden ayrılışı,[213] Firavun'un sarayına girişi,[214] annesine geri dönüşü[215] ve annesinin gözetiminde fakat Firavunun sarayında büyümesi Kur'an'da anlatılmıştır.

Musa büyüyüp serpilmiştir. Delikanlılık çağına gelip olgunlaştığında Allah onu hikmet ve ilimle donatmıştır.[216] Musa bir gün kalabalık olmayan bir zaman diliminde şehre gezintiye çıkar. Hz. Musa'nın Mısır'dan çıkışını hızlandıracak olayı Kur'an şöyle anlatmaktadır: "*Orada, biri kendi halkından, diğeri düşman taraftan olan iki adamın birbirleriyle kavga ettiğini gördü. Kendi halkından olan kişi, düşman taraftan olana karşı ondan yardım istedi. Bunun üzerine Mûsâ ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu; sonra şöyle dedi: "Bu şeytanın işidir; o gerçekten ayartıcı ve*

[208] Mürüvvet Çetin, *Tevrat Ve Kur'an-I Kerim'e Göre Hz. Musa Kıssası Kıyaslaması*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015), 18.
[209] İslam kaynaklarında soy olarak Musa bin İmran b. Yazhur b. Kahis b. Leri b. Yakup b. İshak b. İbrahim geldiği rivayet edilmektedir. (Harman, "Musa", 31/ 210- 211).
[210] el-Kasas 28/4.
[211] el-Kasas 28/5.
[212] el-Kasas 28/7.
[213] el-Kasas 28/11.
[214] el-Kasas 28/9.
[215] el-Kasas 28/13.
[216] el-Kasas 28/14.

apaçık bir düşman!"[217] Hz. Musa hemen Allah'tan af diler[218] ve suçlulara arka çıkmayacağına, onları desteklemeyeceğine söz verir: " *Mûsâ, "Rabbim! Bana lütfettiğin nimetler hakkı için suçlulara asla arka çıkmayacağım" dedi.*"[219]

Ertesi gün koruduğu Mısırlının karıştığı başka bir kavgada, o kişi Hz. Musa'nın bir adam öldürdüğünü insanların içerisinde söyler. Durum karşısında ne yapacağını şaşıran Hz. Musa, saraydan gelen bir kişinin tavsiyesi üzerine şehri terk etmesi gerektiğini anlar: "*Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve dedi ki: "Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için hakkında görüşme yapıyorlar; derhal çıkıp git! İnan ki ben senin iyiliğini isteyenlerdenim." Mûsâ korku içinde etrafı gözetleyerek oradan ayrıldı. "Rabbim! Beni zalimler topluluğundan kurtar" dedi."*[220] Medyen'e doğru yöneldiğinde dilinde Rabbine teslimiyetinin nişanesi olan dua cümleleri vardır: " *"Umarım rabbim bana doğru yolu buldurur" dedi*."[221]

Hz. Musa Medyen'e ulaşır. Allah burada ona yeni kapılar açacak yeni insanlarla tanıştıracaktır: "*Medyen suyuna vardığında orada hayvanlarını sulayan bir grup insanla karşılaştı. Onların biraz ötesinde de (hayvanlarının suya gelmesini) engelleyen iki kadın gördü. Onlara, "meseleniz nedir?" diye sordu. "Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (hayvanlarımızı) sulayamayız; babamız da çok yaşlıdır" dediler*."[222] Bunun üzerine Hz. Musa onların hayvanlarını sular ve gölgeye çekilerek Rabbinden gelecek her hayra muhtaç olduğunu Allah'a arz eder.[223] Bu bekleyişin sonunda az önce kendilerine yardımda bulunduğu kızlardan biri çıkagelir ve babasının onlara yaptığı yardımın ücretini ödemek istediğini haber verir. Hz Musa kızların babalarının yanına gider ve başından geçenleri anlatır. Böylece hayatının meşakkatli bir döneminde kendisine rehberlik edecek, ilerleyen zamanlarda da kayınpederi olacak zatla tanışır. İslam kaynaklarına göre bu zat, Hz. Şuayb'dan başkası değildir. [224] Şuayb[225]

[217] el-Kasas 28/15.
[218] el-Kasas 28/16.
[219] el-Kasas 28/17.
[220] el-Kasas 28/20-21.
[221] el-Kasas 28/22.
[222] el-Kasas 28/23.
[223] el-Kasas 28/24.
[224] Kur'an'da isminden bahsedilmemiş olmakla beraber İslam kaynaklarında genel olarak bu kişinin aynı dönemde peygamber olarak gönderilen Şuayb (a.s.) olduğu bilgisi mevcuttur: Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6: 308. Eski Ahitte bu kişiden kâhin olarak bahsedilir. Eski Ahitte peygamber olarak anılan Hz. Harun aynı zamanda Çıkış 28:1-4'te kahin olarak da anılmaktadır. Bu konuda daha detaylı bilgi için bk: Sayı, *Firavun, Hâmân ve Karun Karşısında Hz. Musa*, 54–56.
[225] Eski ahitte ismi Reuele ve Yetro olarak geçmektedir. Çıkış 2/18, 3/1.

Peygamber zalimler topluluğundan kurtulduğunu ona haber verir.[226] Bu esnada kızlardan biri babasına onu ücretle tutmasını tavsiye eder.[227] Onlara yapmış olduğu karşılıksız yardım ve işlerini çabucak halledivermesi, öyle anlaşılmaktadır ki ev halkına Hz. Musa'nın güçlü ve güvenilir bir kişi olduğunu düşündürmüştür. Bunun üzerine baba, (dönemin geleneğine uygun olarak) sekiz yıl yanında kalması ve hizmet etmesine mukabil kızlarından birini onun ile evlendirmek istediğini belirtir.[228] Hz. Musa sekiz yıl hayvanlarına çobanlık yapmak ve kızıyla evlenmek üzere Şuayb Peygamber ile anlaşma yaptı.[229] Böylece Allah her türlü hayra muhtaç olan[230] Hz. Musa'ya Mısır'dan kaçarak geldiği bu beldede yeni bir hayatın kapılarını aralamış oldu.

Hz. Musa kayınpederinin yanındaki süresini tamamlayınca ailesini de yanına alarak yola çıkar.[231] Tur dağına yaklaştıklarında o civarda bir ateş görür. Ailesine: "*Siz bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut ısınmanız için bir parça ateş getiririm*" [232] der. Bu hadisede Hz. Musa'nın uzakta gördüğü ve tam olarak tanımlayamadığı şey karşısında ilk verdiği tepki ailesini güvenli olarak gördüğü o yerde durdurmak olmuştur. Burada dışardan gelebilecek her tehlikeye karşı eşini, ailesini koruyan, kollayan, kanat geren erkek modelini görmekteyiz. Çeşitli toplumlarda ve ülkemizdeki aile modellerinde de bu tavrı görmek mümkündür. Tehditler karşısında aileyi savunma rolü toplumumuzda da daha güçlü gözüken erkeğe biçilmiş, ona yakıştırılmıştır. Bunun, belki de kadim bir gelenek olduğu Hz. Musa örneğine dayanarak da söylenebilir. Ailesinin yanında güçlü bir profil çizen Musa'nın Medyen'e geldiğinde acizlikle ya da bu olaydan az sonra peygamberlik görevi kendisine tevdi edilirken korku nasıl sığındığı da dikkat çeken bir husustur. Güç ve zayıflığın iki zıt kavram olmasına karşın aynı bünyede bulunabilmesi de insan tabiatının ilginç yanlarından biridir.

Kur'an'da Hz Musa'nın hayat serüvenine, dönemin yöneticileriyle, kavmiyle mücadelelerine oldukça geniş şekilde yer verilirken; evliliği ve yuva kurması ile ilgili

[226] el-Kasas 28/25.
[227] el-Kasas 28/26.
[228] el-Kasas 28/27.
[229] el-Kasas 28/28.
[230] el-Kasas 28/24.
[231] el-Kasas 28/29.
[232] el-Kasas 28/29.

bilgiler bundan ibarettir.[233] Medyen'de yaşadığı olaydan Hz. Musa'nın kişiliğine dair bazı ipuçları yakalamak mümkündür. Suyun başında sıra beklemekte olan ve çekindikleri için suya yaklaşamayan kızları fark etmesi duyarlı bir insan olduğu fikrini akıllara getirmektedir. Hayvanları kızların yerine sulamasında ise onun nezaketi ve ince fikirliliği görülmektedir. Nezaketinin yanında yardımsever bir insan olduğu da anlaşılmaktadır. Kızların erkeklerin içine karışmak istemediklerini ve çekingenliklerini hissetmiş, daha fazla da beklemelerini istemediği için onlara yardım etmiştir. Kendisi henüz yoldan gelmişti ve üzerinde yol yorgunluğu bulunmaktaydı. Aynı zamanda Mısır'da yaşadığı hadisenin üzerine ne yapacağını bilmemenin telaşı içerisindeydi. Bunlara rağmen o başkalarını kendine tercih etmiş, onların sıkıntısını öncelemişti. Aynı zamanda kayınpederinin yanında anlaşma üzerine sekiz yıl kalması ve üzerine iki yıl ekleyerek ona tamamlamasından damatlığını da en iyi şekilde yerine getirdiğini söyleyebiliriz. Bu hadiseden sözüne sadık birisi olduğu da anlaşılmaktadır. Burada zikredilen duyarlılık, nezaket elbette onun peygamberlik görevine hazırlanmasının da bir parçasıdır. Çünkü bu özellikler insanları Allah'a çağıracak, onları doğru yola sevk edecek bir elçide mutlak suretle bulunması gereken özelliklerdir. Bunlar aynı zamanda bir insanın/erkeğin sahip olmasının kişinin kıymetini artıracağı güzel özelliklerdir. Bu noktada kaba, haşin ve sert olmayı daha erkeksi sayan kabullerin bir kez daha gözden geçirilmesi zorunluluğu da bir kez daha kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Hz. Musa Mısır'a dönüş yolculuğunda ilahi vahye muhatap olmuş, kendisine mucizeler ve yardımcı olarak daha anlaşılır şekilde konuşan[234] kardeş Harun[235] verilmiş halde; yoldan çıkmış[236] olan Firavun ve adamlarının zalimliklerini[237] engellemek, gerek yönetenleri gerekse halkı hidayete yönlendirmek amacıyla[238] Mısır'a gönderilmiştir.[239] Hz. Musa'nın sonraki hayatı, vazifesini yerine getirmek adına hem Firavun ve ahalisiyle hem de kendi içinde yaşadığı toplumuyla mücadele ile geçmiştir. Kur'an'da Hz. Musa'nın farklı

[233] Eski Ahitte Hz. Musa'nın kırk yıl orada kaldığı,[233] Midyen Kâhininin kızlarından Tsippora ile evlendiği ve Gerşom ile Eliezer adında iki oğlu olduğu bilgisi de bulunmaktadır. Bk.: Resullerin İşleri, 7/30.
[234] Hz. Musa kendisinde bir konuşma problemi olduğu için, ona göre daha anlaşılır şekilde konuşan kardeşi Harun'u yardımcı olarak ister. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/ 322-323.
[235] el-Kasas 28/34.
[236] en-Neml 27/12.
[237] eş-Şuara 26/10.
[238] "Mûsâ'yı da, "Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın (onlar için de önemli olan) günlerini (ve nimetlerini) hatırlat!" diye mucizelerimizle göndermiştik." el-İbrahim 14/5.
[239] el-Kasas 28/30 vd.

özelliklerinden bahsedilmektedir. Allah tarafından seçildiğinden,[240] O'nun hem resul hem nebi olduğu, ihlas sahibi olduğundan,[241] Allah'ın risaleti ve sözleri ile insanlar arasında seçkin kılındığından,[242] Allah'a çok yakn kılındığından,[243] Allah tarafından ona sevgi verildiği ve O'nun nezaretinde yetiştiğinden,[244] onun güvenilir ve şerefli bir elçi,[245] güçlü ve güvenilir[246] bir mümin kul olduğundan[247] bahsedilmektedir. Ayrıca İslami gelenekte Allah kendisi ile aracısız görüştüğü için Hz. Musa'ya kelimullah denilmektedir.[248]

1.7. HZ. ZEKERİYYÂ

Hz. Zekeriyyâ İsrailoğullarına gönderilen son peygamberlerden birisidir. Soyuyla ilgili kaynaklarda sağlam bir sıralama bulunmasa da[249] Hz. Davud soyundan geldiği bilinmektedir.[250] Kur'an-ı Kerim'de ismi altı yerde zikredilmektedir. Kendisinden namaz kılan[251], Meryem'i himaye eden[252], duası makbul olan ve hayırlı işlere koşan,[253] Allah'a kulluk eden[254] bir kişi olarak bahsedilmektedir.

Zekeriyyâ (a.s.) İsrailoğullarının hem peygamberi, hem din bilginleri, hem de danışman başkanlarıydı, aynı zamanda bir marangozdu.[255] Doğumu ve çocukluğu ile ilgili bilgi Kur'an'da yer almamaktadır. Hz. Zekeriyyâ Yakup peygamberin soyundan gelmektedir. Bu soyun mabedin hizmetiyle vazifelendirilmiş koluna dâhil olan Zekeriyyâ (a.s.), zamanı geldiğinde mabede gidip buhur yakmakla görevliydi. Bu o dönem için önemli bir dini vazifeydi, aynı zamanda bir ayrıcalıktı.[256]

---

[240] et-Taha 20/13.
[241] el-Meryem 19/51.
[242] el-Araf 7/144.
[243] el-Meryem 19/52.
[244] et-Taha 20/39.
[245] ed-Duhan 44/17-18.
[246] el-Kasas 28/26.
[247] es-Saffat 37/121-122.
[248] Harman, ''Musa'', 31/ 212.
[249] Sâbuni, *Ayetler Işığında Peygamberler Tarihi*, 680.
[250] Taberî, *Tarih*, 2/ 16.
[251] el-Ali İmran 3/39.
[252] el-Ali İmran 3/37.
[253] el-Enbiya 21/90.
[254] el-Meryem 19/72.
[255] M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017), 2: 291.
[256] Mevdudi, *Tefhimul Kur'an*, 3/ 209.

Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. Zekeriyyâ Beyt'ül Makdis'te kendisinden sonra soyunun iyi şeyler yapmamasından dolayı endişe duyar. Yaşının ilerlemiş olması ve kavmine güvenememesi Hz. Zekeriyyâ'yı tedirgin etmektedir.[257]

Kur'an'a göre İmran'ın karısı daha gebeyken karnındaki yavrusunu Allah'a adar.[258] Meryem doğduktan sonra da Zekeriyyâ (a.s.)'ın korumasına verilir. İmran ailesi içerisinde Meryem'in himayesiyle ilgili çekilen kura[259] sonucunda Meryem'in hamiliğini üstlenen Hz. Zekeriyyâ mabette Meryem'e tahsis ettiği dua odasına her çıkışında yanında o mevsime ait olmayan meyveler bulunduğunu görmektedir.[260] İlerlemiş yaşına rağmen henüz hiç çocuk sahibi olmayan Hz. Zekeriyyâ temiz bir genç kız olan Meryem'i gördükçe çocuk sahibi olma arzusu artmıştır. [261] Aynı zamanda Meryem'e kışın yaz, yazın kış meyvelerinin ikram edilmesi[262] Zekeriyyâ peygambere Allah'ın sonsuz kudretini tekrar hatırlatmış olabilir. Bu yaşadıklarının üzerine Hz. Zekeriyyâ kendisinin ilerlemiş yaşına ve karısının çocuk sahibi olamayacak durumda olmasına rağmen Rabbine dua eder. "*Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duayı işitmektesin*."[263] Allah'ın yanıtı çok gecikmez ve bir gün Zekeriyyâ Peygamber mabette namaz kılarken melekler gelir ve ona vasıflarını da sayarak; efendi, iffetli ve salihlerden, aynı zamanda peygamber olacak bir oğul müjdesinde bulunurlar.[264] Bu müjdenin ismi de göklerde konulur, ona Allah tarafından daha önce kimseye bahşedilmeyen[265] Yahya ismi verilir.[266] Bu müjde karşısında Zekeriyyâ peygamber şaşkınlığını gizleyemez; "*Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karım da kısır olduğu halde benim nasıl oğlum olabilir*?"[267] Ona verilen cevabın özü şudur: Allah için bunların hiç biri güç değil, Allah dilediğini yapar.

Zekeriyyâ peygamberin başka bir evlilik daha yaptığı gibi bir bilgiye sahip değiliz. Tıpkı İbrahim Peygamber gibi Hz. Zekeriyyâ da ömrünün büyük kısmını

---

[257] el-Meryem 19/5-6.
[258] el-Ali İmran 3/35.
[259] el-Ali İmran 3/44.
[260]Mahmut Aydın, "Zekeriyyâ" *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* (İstanbul: Diyanet Vakfı Yay.,2013), 44/ 210.
[261]Mehmet Sait Uzundağ, *Hz. Zekeriyyâ Ve Yahya İle İlgili Rivayetler*, (Yüksek Lisans Tezi Fırat Üniversitesi, Elezığ 2005), 10.
[262] Râzî, *Mefatihu'l Gayb*, 6/ 283-286.
[263] el-Ali İmran 3/38.
[264] el-Ali İmran 3/39.
[265] el-Meryem 19/7.
[266] el-Ali İmran 3/39.
[267] el-Ali İmran 3/40.

evladı olmaksızın yaşamış ve kavminin tutumundan dolayı yaşadığı tedirginlik onu düşüncelere sevk etmişti. Karısının kısır olduğunu biliyordu[268]. Günümüzde kadından kaynaklı çocuk sahibi olamama durumlarında çözüm olarak başvurulabilen ikinci bir evlilik gibi bir çözüme başvurmayan bir peygamber görülmektedir. Evlat, ancak Allah'ın nasip etmesiyle ulaşılabilecek bir nimettir. Kişinin iradesiyle değil ancak Allah'ın dilemesiyle gerçek olabilir. Evlat isteği ve özlemi her zaman ona ulaşmaya vesile olmayabilir. Bu bilince sahip olan Zekeriyyâ Peygamberin de eşine karşı suçlayıcı bir tavra bürünmediği anlaşılmaktadır. Bu alınması gereken önemli bir örnek tutumdur.

Olaydaki başka bir incelik ise Zekeriyyâ Peygamberin eşini incitmeden gizli gizli, sessiz bir şekilde Rabbine el açmasıdır. "*Hani o, alçak sesle rabbine yalvarmıştı*."[269] Bu gizli yakarış yaşının ilerlemiş olmasından dolayı olabileceği gibi karısının Zekeriyyâ peygamberin içinde bulunduğu evlat hasretinden dolayı incinmesini engellemek için de olabilir. Bu özellikler sosyal hayatın içerisinde liderlik, önderlik konumunda olan peygamberler için olabildiğince hassas tavırlardır.

Ayrıca engeller var gibi gözükse de Allah'ın kudretini hiçbir zaman unutmamak da bir Peygamber özelliğidir. Zekeriyyâ Peygamber de Hz. Meryem'i gözlemledikçe engeller var gibi gözükse dahi her şeyin Allah'ın kudretinde olduğunu tekrar hissetmiş ve içten duaya başlamıştır. Bir teslimiyet içinde yaptığı duasının sonunda daha önce de ettiği dualardan dolayı hiç mahrum bir şekilde kalmadığını ifade etmiştir: "*Benim kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı. Rabbim! Ben sana ettiğim dualarda hiç eli boş dönmedim*"[270] Dua kulun içindeki yangınını o yangından zaten haberdar olduğunu bildiği Rabbe arz etmesi, O'ndan başka bu yangınına çare olmadığını ifade etmektir. Zekeriyyâ peygamber de hayatı boyunca bu bilinçte olduğunu ifade etmiştir.

[268] el-Meryem 19/5-6.
[269] el-Meryem 19/3.
[270] el-Meryem 19/4.

1.8. HZ. MUHAMMED

Kur'an-ı Kerim evliliği huzur, sükûnet ve sevgi kaynağı olarak nitelendirmektedir.[271] Hz. Muhammed (s.a.v.) Kur'an'ı tebliğ etmenin yanında onun hükümlerini hayatına en güzel şekilde yerleştirme noktasında da başarılı bir rehberlik sergilemiştir. Onun yol göstericiliğini aile hayatında da görmek mümkündür. Hz. Peygamber'in eşlerine karşı tutumları asrısaadet aileleri için olduğu gibi bu günkü aile yapıları için de kıymet taşımaktadır. Burada dikkat edilecek ilke, Hz. Peygamber'in eşleri ile ortaya koyduğu yaşantıların her anını örnek olarak değerlendirmekten ziyade, bu birliktelikleri kıymetli kılan temel mantığı anlayabilmek olacaktır. Devamlı değişmekte olan dünya şartları içerisinde Hz. Peygamber'in aileye dair yaklaşımlarını anlayarak bunları temel ilke edinmenin aile huzuru açısından faydalı olacağı ifade edilmelidir.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamberin evlilik hayatıyla ilgili çok detaylı bilgilere yer verilmemiştir. Onun nasıl bir aile hayatı olduğunu daha çok hadis kaynaklarından öğreniyoruz. Hz. Peygamberin aile yaşantısıyla ilgili Kur'an'daki işaretlerin yanında nakli bilgilere de yer verilecektir.

Hz. Muhammed erken evlenmenin ve çok eşliliğin yaygın olduğu bir dönemde yirmi beş yıl bekâr bir hayat sürmüştür. Sonrasında ise kendinden yaşça büyük, daha önce evlilik yapmış bir hanım olan Hz. Hatice ile evlenmiş ve ömrünün uzun bir süresini tek eşli olarak geçirmiş, hanımı hayattayken başka birisiyle ikinci bir evlilik gerçekleştirmemiştir. Hz. Peygamberin gençlik dönemini kendinden yaşça büyük ve daha önce evlilik yapmış bir hanımla geçirmesi[272] ve eşi hayattayken başka bir evlilik yapmaması onun, evliliğe ve eşe yüklediği anlam hakkında bazı veriler sunmaktadır. O'nun bu tercihleri, evlilik hayatında cinselliği geride bırakan amaçların bulunduğunu ve zaruri durumlar bulunmadıkça evlilikte asıl olanın tek eşlilik olduğunu ifade etmektedir.

[271] er-Rum 30/21.

[272] Bir erkeğin kendinden yaşça büyük ve daha önce bir evlilik yapmış bir hanımla evlenmesi bizim kültürümüz açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilse de Hz. Peygamberin içinde yaşadığı toplum bunu yadırgamamaktaydı. Hz. Peygamberin böyle bir evlilik yapmasından ne kendi ailesi ne de Hz. Hatice'nin ailesinin herhangi bir rahatsızlık duyduğuna dair bir bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır. Yine de erkek doğasına bakıldığında bu durumun zıddı daha rağbet görür durumdadır. Yani daha genç ve evlilik yapmamış bir hanımla evlenmek erkekler için daha çok talep edilir bir durumdur.

Hz. Peygamber ilk evliliğini Kureyş kabilesine mensup, saygın, zengin, güçlü ve dirayetli bir kadın olan Hz. Hatice ile gerçekleştirmiştir.[273] Bu evliliğin taraflara mutluluk veren bir evlilik olduğu anlaşılmaktadır. Evlilikleri boyunca Hz. Hatice eşi Hz. Muhammed'in yanında olmuş, evlatlar dünyaya getirmiştir. Özellikle de İslamiyet'in ilk yıllarında Hz. Hatice eşi Hz. Muhammed'in devamlı yanında yer almış, maddi ve manevi olarak ona desteğini sürdürmüştür. Ona ilk iman eden o olmuştur.

Hz. Peygamberin Hz. Hatice'ye olan düşkünlüğünde ilk vahiy sürecinin etkisi büyüktür. Hz. Hatice vahiy perdesinin aralandığı ilk günlerde Allah Resülü'nün tedirginliğini anlamış ve ona destek olmuştu. Hz. Peygamber kendisine kimin inanacağını Hz. Hatice'ye sorduğunda büyük destekçi Hz. Hatice "*kimse inanmazsa bile ben inanırım*" diyerek müminlerin ilki olma şerefine ulaşmıştır.[274]

Hz. Peygamber ve Hz. Hatice arasındaki sevgi birbirlerinde karşılığını bulmuştur. Hz. Peygamber, Hz. Hatice'nin kendisine duyduğu sevginin farkındaydı ve onun sevgisine çok kıymet vermekteydi. Kendisinin bu anlamda nasipli olduğunu Hz. '*Hatice'nin sevgisi ile rızıklandırıldığını*' ifade ederek vurgulamıştır.[275]

Eşine yoğun şekilde sevgi besleyen Hz. Peygamber zaman zaman onun kendisi için ne kadar değerli olduğunu belirtmiş, onun Allah katında da Hz. Meryem ve Hz. Asiye gibi değerli hanımlar arasında bulunduğunu ifade etmiştir.[276] Hz. Peygamberin eşine çok değer verdiğinin bir başka örneği Hz. Hatice'nin vefat ettiği bi'setin onuncu yılını hüzün yılı anlamına gelen 'senetü'l hüzün' olarak anmış olmasıdır. Çünkü o yıl hem sırtını yasladığı vefakâr eşini hem de kendisini yalnız bırakmayan amcasını kaybetmiştir.[277]

Hz. Hatice'nin vefatından sonra da ona olan sevgisi hiç azalmamış, Hz. Hatice'den sonra farklı sebeplerle evlilikler yapmış olsa da, ilk eşine dair anıları zihninde tazeliğini hep korumuştur. Hz. Peygamber onun anılarını hatırlamaktan hoşlanmış, vefatından sonra bile akraba ve arkadaşlarına dair tutumlarında Hz. Hatice'ye olan sevgisinin yansımaları kendisini göstermiştir. Diğer hanımları zaman

[273] İbn Sa'd, *et-Tabakât,* 1/ 131.
[274] Ziya Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Esleri*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003), 107.
[275] Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe", 75.
[276] Taberî, *Târîh*, 2/ 80.
[277] M. Yasar Kandemir, "Hanımlarının Dilinden Hz. Peygamber", *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı Tartışmalı İlmi Toplantı*, (İstanbul, Trs.), 69.

zaman bundan dolayı kıskançlık hissetmişlerdir. Bir gün Hz. Peygamber Hz. Aişe ile otururken yanlarına giren zenci kadına Hz. Peygamberin itibar göstermesi Hz. Aişe'nin dikkatini çekince o siyahi kadının kim olduğunu sormuş, Hz. Peygamber de bu kadının zaman zaman Hz. Hatice'yi ziyaret ettiğini ve vefanın güzel bir şey olduğunu Hz. Aişe'ye ifade etmiştir.[278]

Bugün nikâh törenlerinde Arapça olarak okunan dua kısmında Hz. Peygamber ile Hz. Hatice'nin evliliğinin örnek olarak gösterilmesi[279]de Hz. Peygamberin bu evliliğinin sonradan yaptığı evlilikler yanında özel bir konumu olduğunun altını çizmektedir.

Hz. Peygamber aile hayatında herkese gereken özeni göstermeye çalışmıştır. Eşleriyle ayrı ayrı ilgilenmiş onlara iltifatlar etmişti. Hz. Aişe'yle ilgili olarak 'Halkın en sevimlisinin kadınlardan Hz. Aişe, erkeklerden Hz. Ebu Bekir' olduğunu ifade ederek hem eşine hem de kayınpederine olan sevgisini ifade etmiştir. Hanımlarıyla alakadar olan Hz. Peygamber zaman zaman onlarla oyunlar oynamış, onlarla güzel zamanlar geçirmekten geri durmamış, Hz. Aişe ile yarışlar yapmıştır.[280]

Hz. Peygamber ikindi namazlarından sonra eşlerini ziyaret etmeye, onların hal hatırlarını sormaya özen göstermiştir. Eşlerine özen göstermeye dikkat etse de bazen aile içerisinde sıkıntılar yaşanmıştır. Bunlardan bir tanesi Tahrim suresinin ilk ayetlerinin nazil olmasına vesile olan hadisedir. Bir gün ikindi namazı sonrasında eşlerini ziyaret eden Hz. Peygamber kendisine bal şerbeti ikram edilen Hz. Hafsa'nın yanında bir müddet fazla kalmış olacak ki bundan rahatsızlık duyan diğer hanımlar aralarında bir plan kurarlar. Diğer hanımları Hz. Peygamberin kendilerini ziyarete geldiğinde hoş olmayan bir kokunun kendisinden geldiğini belirtmişler, Hz. Peygamber de bir daha bal yememeye yemin etmiştir.[281] Bunun üzerine Allah'ın helal kıldığı bir şeyi kendisine haram kılmanın doğru olmayacağını ifade eden ayetler nazil olmuştur.[282] Böyle bir plan Allah tarafından bildirildiğinde Allah Resulü bir ay boyunca hanımlarıyla görüşmemiştir. Allah resulü eşlerine bu davranışlarının hoş olmadığını bu şekilde ifade etmiş, onlara kırıcı söz söylememiştir. Allah Resulü

[278] M. Yasar Kandemir, "Hanımlarının Dilinden Hz. Peygamber", 77.
[279] Hamidullah*, İslam Peygamberi*, 1/ 58.
[280] Bk. İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte,* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1990), 17/ 215.
[281] Müslim, "Talâk", 21.
[282] et-Tahrim 66/1-2.

kendisinden dolayı bir rahatsızlık yaşanmaması için özen göstermiştir. Fakat Allah, Hz. Peygamber'i eşlerinin hoşnutluğunu kazanmayı öncelemesine dair bir uyarıda bulunmuştur.

Hz. Peygamber eşleriyle şakalaşırdı. Eşlerinin etrafında toplandığı bir gün eşlerinden hangisinin ona ilk önce kavuşacağı sorulduğunda Hz. Peygamber kolu en uzun olanın önce ulaşacağını söylemesi üzerine hanımlar ellerine bir değnek alarak kollarını ölçmeye başlamışlardır. Sonunda Hz. Sevde kolu en uzun olan çıkmıştır. Fakat sonradan anlaşılmıştır ki kolu uzun olmak çok hayır yapmak anlamına gelmekteymiş. Çünkü hanımları içerisinde ilk vefat eden sadaka vermeyi çok seven Hz. Zeynep binti Cahş olmuştur.[283]

Hz. Peygamber'in eşlerine karşı duyarlılığı çok fazlaydı. Onları tanımak için çaba harcamıştır. Eşlerinin kızgın veya dargın olmalarını onların ifadelerinden anlayacak hassasiyete sahipti. Bir gün eşi Hz. Aişe'ye onun kendisine küs veya dargın olduğunu anlayabildiğini söylemiştir. Hz. Aişe nasıl anladığını sorduğunda, kendisinden memnun olduğunda '*Muhammed'in Rabbine yemin olsun*', kızgın olduğunda ise '*İbrahim'in Rabbi'ne yemin olsun*' ifadelerini kullandığını söylemiştir.[284]

Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'nin vefatından sonra evlendiği ilk kişi Hz. Sevde'dir. Hz. Sevde İslam'ı ilk kabul edenler arasındaydı. Hz. Peygamber'in ilk eşinden dünyaya gelen evlatlarına özenle bakmış, Hz. Peygamber de ona şefkat ve merhametle yaklaşmış, onu muhafaza etmiştir.[285]

Kur'an-ı Kerim işlerini istişare ile sürdürenleri övmektedir.[286] Hz. Peygamber de işlerini istişare ile yürütmeye dikkat ederdi. Allah Resulü işlerini ashapla istişare ettiği gibi eşleriyle de bazı mevzuları istişare etmekteydi. Örneğin Hudeybiye gibi önemli bir anlaşmanın ardından motivasyon düşüklüğü yaşayan ashap, Hz. Peygamber'in buyruklarını yerine getirmekte ağır davranmaktaydılar. Böyle bir durum karşısında Allah Resulü hanımlarından yanında bulunan Ümmü Seleme ile fikir alışverişinde bulunmuş, onun tavsiyesi üzerine kendisi kurbanını keserek ihramdan çıkmıştır. Resulullah'ın bu uygulamasını gören ashap birer birer aynı uygulamayı

[283] Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe" 101.
[284] Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe" 80.
[285] Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Esleri*, 122.
[286] eş-Şura 42/38.

yerine getirmiştir.[287] O günün Arap toplumu veya o günün dünyası düşünüldüğünde bir devlet reisinin hanımıyla istişare içerisinde kritik bir durumu çözüme kavuşturması çağlar aşan incelikte bir tutumdur.

Hz. Peygamber günlük işleri yapmak konusunda da eşlerini yalnız bırakmaz, onlara yardım ederdi. Elbisesini tamir etmek gibi kişisel işlerini çekinmeden yapar, devesini yemler, çarşıdan aldığı şeyleri kendisi taşır, çocuklar konusunda eşlerine yardım ederdi.

Eşlerine kıymet vermekte çok cömert olan Hz. Peygamber bir yere davet edildiğinde eşi olmadan davete katılmak istememiştir. Üç kez tekrar edilen davetin sonrasında hanımınızla kaydı konulduktan sonra davete katılmıştır.[288]

Hz. Peygamber'in Hafsa, Zeynep binti Huzeyme, Cüveyriye, Safiyye, Ümmü Habibe, Mariye ve Meymune isminde hanımları vardı. Onlarla ilgili olarak da kaynaklarda pek çok bilgi bulunmaktadır.[289] Allah Resulü eşlerinin her birine ayrı ayrı kıymet vermiş, özen göstermiştir. Her birini kendine özel varlığı ile kabullenmiş, alışkanlık ve karakter özelliklerine hassasiyet göstererek ilişkilerini sürdürmüştür. Eşlerinin her birinin farklı nitelikler taşıdığını göz ardı etmemiştir.

Ashabına tavsiyelerde bulunurken dönemin geleneksel özelliklerine göre sadece erkeklerin hanımları üzerindeki haklarına değinmemiş, "*hanımlarınızın da sizler üzerinde hakları vardır*" buyurarak aile içinde hak ve sorumlulukların karşılıklı olduğunu hatırlatmıştır.

Hz. Peygamber'in eşi tanımlarken 'emanet' tabirini kullanması[290] birbirini tüketmeyen incitmeyen bir ilişkinin vurgusunu yapmaktadır. Bu aynı zamanda birinin diğerine sahip olarak karşıdakinin üzerinde her türlü tasarruf hakkını kendinde gören bir tutumdan ziyade, karşılıklı olarak birbirini sahiplenmeyi tavsiye eder niteliktedir. Hz. Peygamberin eşlerine davranış şekillerini incelediğimizde sahip olmayı değil sahiplenme tutumlarını görmek mümkündür.

[287] Bk: İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, (Beyrut, 1984), Fetih Suresi 25-26. ayetlerin tefsiri.
[288] Müslim, "Eşribe" 139.
[289] Bk: Ağırman, "Mustafa, Hz. Peygamber'in Ailesine Genel bir Bakış", *Aile Sempozyumu Tebliğleri*, (Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2015), 271-287.
[290] Müslim, "Hac", 147; Ebu Davud, "Menasik," 56.

Hz. Peygamber'in tüm bu tutumları incelendiğinde onun eş olmaya yüklediği anlam hayatı iyisiyle kötüsüyle beraber yaşamak, fotoğrafı beraber tamamlamak olarak özetlenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM
BABA ROLÜYLE PEYGAMBERLER

İnsanı dünü, bugünü ve yarınıyla tamamen kuşatan Kur'an-ı Kerim, kulun sadece ibadet hayatını düzenlemek amacıyla gönderilmemiştir. Aslında hayatın tamamının ibadet olması şuurunu insana kazandırmak bu kitaptaki asıl mesajdır denilebilir. Bundan dolayı kulun sadece kıbleye döndüğündeki durumuyla değil; yemesi, içmesi, alışverişi, yuva kurması, insan ilişkileri gibi hayatın kılcal damarlarına nüfuz eden durumlarıyla topyekûn ilgilenmektedir. İşte bu ilgiyi fark edebilmek için Kur'an'ın satırlarının önemli olduğu kadar satır araları da önem arz etmektedir.

İnsanın hayatının tamamını kapsayacak ilkeler barındıran bu kitabı gönderen Allah, muhatabın mesajı nasıl daha iyi kavrayacağını da bildiği için mesajlarını ona uygun bir biçimde iletmiştir. Mesajın daha iyi anlaşılması için elçiler göndermiş ve önceki toplumların yaşamlarından izdüşümleri sunmuştur.

Peygamberler insanlığa sadece ibadet formlarını anlatmakla görevli değildir. Onun yanında bir yaşam biçimi, örnek hayatlar da sunmuşlardır. Bu hayatları doğru okumak, onlardan dersler çıkarmak için önemlidir.

Allah peygamberlerini erkeklerden seçmiştir.[291] Peygamberlere dair Kur'an'da pek çok kıssa anlatılmaktadır. Bu da Kur'an'da sunulan sosyal hayatın içerisindeki erkek örnekliğini daha görünür hale getirmiş; nasıl bir eş, nasıl bir baba nasıl bir evlat olunması gerektiği ile ilgili bize yaşantı örnekleri sunmuştur. Bu bölümde peygamberlerin babalık ile ilgili olan hususları üzerinde durulacaktır.

İslam dini kuşkusuz ki anneliğe çok değer vermiştir. Çocuğun doğması ve yetişmesinde annenin görev ve sorumluluğu çok fazladır. Fakat annenin sevgi ve merhametinin yanında Kur'an baba sevgisinin altını da önemli sayılacak derecede çizmiştir.[292] Evrensel bir değer olan anne sevgisinin yanında baba sevgisine de bu denli vurgu yapılması günümüzdeki ebeveyn rolleri açısından da önemlidir. Evladı için ağlayan, evladına yumuşak bir şekilde hitap eden, evlatlarıyla istişarelerde bulunan peygamber baba motifleri Kur'an'da vurgulanmaktadır.

---

[291] el-Enbiya 21/7.
[292] Şenat, *Olgu İle Algı Arasında İtaat,* (Konya: Çizgi Yay., 2016), 66.

Baba kavramı çeşitli kültürlerde farklı şekillerde konumlandırılmıştır. Örneğin soya çokça değer verilen Arap kültüründe isim ya da künyenin hemen peşinden kişinin babasının ismi anılır. Ve çocuk babaya ait sayılırdı. Tevrat'ta Hz. Âdem, Hz. Şit, Hz. İbrahim, Hz. İshak gibi peygamberlerden 'baba' olarak bahsedilmiş, bu anlayış Hristiyanlıkta da devam etmiştir.[293] Kur'an'ın genel anlatımına bakıldığında da peygamberlerin kavimlerine baba şefkatiyle yaklaşmaları gözden kaçırılmaması gereken bir inceliktir.

İslam kültüründe çocukla ilgili bazı görevler babaya yüklenmiştir. Bu görevler sadece maddi sorumluluklarla sınırlı değildir. Hatta incelendiğinde babanın manevi sorumluluklarının çok daha fazla olduğu görülecektir. Çocuğu koruyup gözetme, kendi imkânları çerçevesinde çocuğa eğitim ve öğretim aldırmak, dini terbiyesinin düzgün bir şekilde verilmesini sağlamak, dışarıdan gelebilecek veya çocuğun dışarıya verebileceği zararlara karşı gereken önlemleri almak, çocuğun maddi geçimini sağlamak gibi sorumluluklar babaya yüklenmiş görevlerdir.[294]

2.1. HZ. ÂDEM

Hz. Âdem İslami kaynaklarda insanlığın atası olmasından dolayı 'ebu'l beşer' olarak anılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de seçkin kullardan olduğu vurgulandığı[295] için de Hz. Âdem'den safiyyullah olarak bahsedilmektedir.[296]

Hz. Âdem ilk insan, ilk peygamber, ilk eş olmanın yanısıra ilk baba olma özelliğini de taşımaktadır. Onun Ebu'l beşer olarak anılması insanlığın babası olduğunu hatırlatırken o aynı zamanda insanlığın ilk ailesinin bir üyesi, evlatlarının da babasıdır.

Hz. Âdem'in cennetten çıkarıldıktan sonraki hayatı ile ilgili Kur'an'da bilgi bulunmamaktadır. Sadece Hz. Âdem'in ilk iki oğlu olduğu kabul edilen Habil ile Kabil'in kıssası Kur'an'da isim zikredilmeden anlatılmaktadır. Ancak bazı İslami kaynaklarda Yahudi geleneğinden aktarılmış birtakım bilgiler mevcuttur. Habil ile

[293] Süleyman, Uludağ, "Baba" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yay 2007), 1/ 365.
[294] Vecdi, Akyüz, "Ana Baba" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yay.1991), 1/ 102.
[295] el-Al-i İmran 3/33.
[296] Süleyman Hayri Bolay, "Adem" *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* (İstanbul: Diyanet Vakfı Yay, 2007), 1/358.

Kabil kıssası Kur'an'da özlü bir biçimde nakledilirken tarih, tefsir kaynaklarında ve kısası enbiya türü eserlerde bu kıssaya daha ayrıntılı şekilde yer verilmiştir. Kıssa ile ilgili bir de sahih hadis bulunmaktadır: "*Haksız yere öldürülen hiçbir kimse yoktur ki onun kanından Âdem'in iki oğluna bir pay ayrılmasın. Çünkü cinayeti âdet edenlerin ilki odur*"[297]

Kur'an Hz. Âdem'in baba olma süreciyle ilgili olarak, Hz. Havva'nın neslin devamı için hafif bir yük yüklendiğini ifade eder.[298] İlk doğumunda Hz. Havva Kabil ile kız kardeşini ikiz olarak dünyaya getirmiştir. Bir sonraki hamileliğinde ise Habil ile kız kardeşi ikiz olarak doğmuştur. Birinci batında doğan ile ikinci batında doğanın çaprazlama şekilde evlendirilmesi Hz. Âdem'e Allah tarafından emredilmiştir.[299] Beğavi'nin Ehli kitap bilginlerinden aktardığına göre Hz. Âdem döneminde bir erkek aynı batında doğduğu ikiz kız kardeşi dışındaki bir kız ile evlenebiliyordu, bu insanlık neslinin devamı için gerekli bir hususstu.[300]

Evlilik çağına geldiklerinde Hz. Âdem babalık vazifesi olarak birinci batındaki Kabil ile sonraki batındaki Habil'in kardeşini, Habil ile de ilk batından doğan kızı evlendirmek istemiştir. Kabil daha güzel olduğu gerekçesiyle aynı batından doğan ikizi ile evlenmek ister.[301] Hz. Âdem meseleyi çözüme ulaştırabilmek adına her ikisinin de (Habil ile Kabil) Allah'a kurban sunmalarını, hangisinin kurbanı kabul edilirse onun haklı olacağını söyler. O dönemde kurbanın kabul edilme habercisi bir ateşin kurbanı yok etmesiydi. İki kardeş de kurbanlarını Allah'a takdim ederler, Kabil sebze ve meyvelerinin pek de iyi olmayanlarından sunarken Habil sürüsünün içerisinde en iyi olan hayvanını kurban olarak sunmuştu. Sonunda Habil'in kurbanı kabul olmuş ve bu duruma fazlaca sinirlenen Kabil kardeşi Habil'i öldürmeye niyetlenmştir.[302]

Ayetin başında yer alan 'Âdem'in iki oğlu' ifadesi hususunda müfessirler farklı görüşlere sahip olmuşlardır. Müfessirlerin çoğu Âdem'in gerçekten iki oğlu Habil ile Kabil'in kastedildiğini düşünürken bazı müfessirler, İsrail oğullarından herhangi iki

[297] Buhârî, "Diyât", 1/6718.
[298] el-Araf 7/189.
[299] Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/61-64.
[300] Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 2/ 239.
[301] Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 2/ 240.
[302] Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 2/ 240.

kişinin hikâyesidir yaklaşımında bulunmuşlardır.[303] Genel görüş bu iki kişinin Habil ile Kabil olduğu yönündedir.

Kur'an'da bu kıssa şu şekilde anlatılmaktadır: "*Onlara Âdem'in iki oğlunun haberini gerçeğe uygun olarak anlat: Hani ikisi de birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, diğerine, "Andolsun seni öldüreceğim!" dedi. O da dedi ki: "Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder. Andolsun ki sen öldürmek için bana el uzatsan bile, ben öldürmek için sana elimi kaldıracak değilim! Zira ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben diliyorum ki sen hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenesin, cehennemliklerden olasın! Zalimlerin cezası işte budur." Sonunda içindeki duygular onu kardeşini öldürmeye itti; onu öldürdü ve böylece hüsrana uğrayanlardan oldu.*"[304]

Kardeşini öldürerek dünya üzerindeki ilk kanı döken Kabil kardeşinin cansız bedeni ile ne yapacağını şaşırmıştı. Allah ona bir kuş göndererek kardeşini nasıl gömeceğini öğretmiştir.[305] Ayette Kabil'in yaptığından pişman olduğu da belirtilmiştir. Taberi bu hazin olayın baba Âdem'i çok üzdüğünü, yeryüzünün renginin solduğunu ve uzun zaman boyunca Hz. Âdem'in gülmediğini nakletmektedir.[306] Evladını kaybetmek peygamber dahi olsa bir baba için güç bir durum olduğunu malumdur. Bu durumda Hz. Âdem'in yaşadığı durumun ne kadar zor olduğu tahmin edilebilir. Âdem Peygamber açısından bu durumu zor kılan tek husus evladının ölmesi olmamalıdır. Evladının başka bir evladı tarafından öldürülmesinin de durumu zorlaştırdığı rahatlıkla tahmin edilebilir. Böylece Hz. Âdem yeryüzünde evladı tarafından ilk cinayetin işlenmesine tanık olmuştur.[307] Bu cinayetten sonra onun oğluna nasıl bir yaptırım uyguladığına dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

---

[303] Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 3/ 1653.
[304] el-Maide 5/27-30.
[305] el-Maide 5/31.
[306] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/ 258.
[307] Bu çalışmada babalık vasfına odaklanıldığı için, kıssayla ilgili tefsirlerdeki açıklamalar buraya alınmıştır. Her kıssa hisse değeri taşıdığı gibi bu kıssada da bazı dersler yer almaktadır. Aslında bu kıssa kıskançlığın ve hasedin ne kadar kötü sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir. Kıssanın yer aldığı Maide suresinin önceki ayetlerinde Medine Yahudileri için ibret teşkil etmesi açısından Hz. Musa ve kavmi arasında vuku bulan bir takım olaylardan bahsedilmektedir. Ve devam eden ayetlerinde İsrail oğullarından söz edilmiştir. Yahudilerin kendi içlerinden bir peygamber beklerken Allah'ın bu kutlu vazifeyi ümmi bir Arap'a vermiş olması Yahudilerin kıskançlık hissetmelerine sebebiyet vermiştir. Kabil'in kardeşini kıskandığı gibi Yahudiler de Hz. Muhammed'i kıskanmış ve öldürme planları kurmuşlardır. Allah da daha önce aynı hatayı yaparak pişman olan bir kişinin hikâyesiyle onlara ve insanlığa mesajını sunmuştur. Yahudiler nerede hata yaptıklarını düşünmek yerine üzerine başka hatalar eklemeye devam etmişlerdir. Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 1/ 476.

İlk insanlık ailesine musallat olan şeytanın sonraki ailelere de şer yollarını fısıldayacağı unutulmamalıdır.[308] Peygamber çocuğu olmak kişiyi mutlak kurtuluşa erdirebilecek bir husus değildir. Kurtuluşun ancak bireysel çaba ile olabileceği şu düzlemde şeytanın ve nefsin fısıltılarına karşı gereken önlemlerin alınması da önemlidir.

Bu kıssa bir peygamberin de evlatları ile imtihan edilebileceğini göstermektedir. Çocuklarının hepsi salihlerden olmayıp, bazıları günahkâr olabilmiştir. Çocuk eğitimi açısından meseleyi ele aldığımızda evlatlarının terbiyesi noktasında bir baba elinden geleni yapsa dahi mutlak bir olumlu sonucun ortaya çıkmayabileceği gözlemlenmektedir. Zaten bu noktada da sonucu belirleyecek olan Allah'tır. İnsan, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirip sonrasını Allah'a bırakmalıdır. Hz. Nuh'un yaşadığı tecrübe de benzer bir durumu ifade etmektedir.

2.2. HZ. NUH

Aile olmak ancak ortak inanç ve sevgi çatısı altında toplanmış bireyler ile gerçek huzur kaynağı olabilir. Tarih huzur kaynağı olabilmeyi başarmış ailelere şahit olduğu gibi, aile olmanın huzurunu tadamamış ilişkilerden de bahsetmektedir. Kur'an, kan bağı ile birbirlerine bağlı olmanın yanında, sevgi ve inanç bağı ile birliktelik sağlamış olan ailelerin örnekliğini sunduğu gibi,[309] aile olmayı tam olarak gerçekleştirememiş kişilerden de bahsetmektedir. Bu ilişkilerden ilk akla gelen de Hz. Nuh'un ailesidir. Hz. Nuh " *Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır*"[310] ayetini hayatında yaşamış bir peygamberdir. Bu ayette belirtildiği gibi o hem eşi ile hem de evladı ile imtihanlar yaşamıştır. Hz. Nuh'un eşi ile ilgili meselelerden ilgili bölümde bahsedildiği için burada sadece çocuklarından bahsedilecektir.

Kur'an'da Hz. Nuh'un kaç çocuğu olduğundan veya bu çocuklarının hayatlarından bahsedilmemektedir. Ancak Hud suresinde Hz. Nuh'un çocuklarından bir tanesinin iman edenlerle beraber gemiye binmediğinden ve inkârcılar arsında yer

[308] el-Araf 7/17.
[309] Kur'an-ı Kerim bazı örnek ailelerden bahsetmektedir. Hem kan bağının hem de inanç bağının bulunduğu bazı aile ve ilişkiler şunlardır: Örneğin İmran ailesi, Hz. Yakup ve oğlu Yusuf'un ilişkisi, Hz. İbrahim ve oğullarının iletişimi.
[310] et-Teğabün 64/14.

aldığından bahsedilmektedir. "*Derken gemi onları, dağlar gibi dalgalar arasında götürmeye başladı. Nûh, uzak duran oğluna, "Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, kâfirlerle beraber olma!" diye seslendi. Oğlu, "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" diye cevap verdi. Nûh dedi ki: "Bugün Allah'ın hükmünden ancak O'nun esirgedikleri kurtulacaktır" derken aralarına dalga giriverdi, böylece o da boğulanlardan oldu*."[311]

Hz. Nuh tufan başladığında oğluna gemiye binmesi için teklifte bulunmuştu. Ona şefkat içerisindeki bir babanın seslenişiyle seslenmiş, yavrusunun dalgalar içerisinde boğulmasını değil de gemide yer almasını istemişti. Hz. Nuh öncesinde "Nûh "Rabbim" dedi, "*Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma*! *Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; günahkâr nankör nesillerden başkasını da yetiştirmezler*."[312] diye duada bulunmuştu. Sonrasında da inkârcı oğlunun gemiye binmesi için çabalaması düşündürücüdür. Burada birkaç ihtimalden söz edilebilir. Bazı müfessirler oğlunun küfrünü gizlediğini düşünmüşler, onun mümin olduğunu zannederek gemiye binmesini istemiştir yorumunda bulunmuşlardır.[313] Bir diğer ihtimal ise oğlunu kâfir olduğunu biliyordu fakat son anda iman eder ve kendileriyle beraber gemiye biner düşüncesinde olduğu için gemiye çağırmış olabileceğidir. Ya da baba şefkatiyle böyle bir nidada bulunarak oğlunu kurtulmasını istemiş olabileceği de dile getirilmiştir.[314] Fakat burada ilk görüş delilsiz olduğu için tutarlı görülmemiş, ikinci görüş son anda iman etmenin faydasız olacağından dolayı eleştirilmiş ve Hz. Nuh'un babalık şefkatiyle oğlunun gemiye binmesini istemesinin daha tercihe şayan olduğu da ifade edilmiştir.[315] Çünkü peygamber de olsa evladını kaybedecek olmanın vermiş olduğu telaş ile babalık duyguları ön plana çıkmış ve yavrusuna son kez elini uzatmıştır. Oğluna merhamet içeren 'yavrucuğum'[316] ifadesi de bu kanaati güçlendirmektedir.

Hz. Nuh'un iman ederek gemiye binen üç çocuğundan bahsedilmektedir. [317]

---

[311] el-Hud 11/42-43.
[312] en-Nuh 71/26-27.
[313] Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadîr el-Câmi' Beyne Fenneyi'd-Dirâyeti ve'r-Rivâyeti min İlmi't-Tefsîr*, thk.: Abdurrahman 'Amîre, Dâru'l-Vefâ, Beyrut, 1997, 2/ 499.
[314] Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 13/ 351.
[315] Aldemir, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre İhtilaf,* (İstanbul: Kitabi Yayınevi, 2010), 157.
[316] el-Hud 11/42.
[317] Tevrat'ta yer alan bu hususlarla ilgili, Tevrat'ın bölümleri arasında çelişkiler bulunabilmektedir.

1. **Ham:** Tevrat'ta Hz. Nuh'un üç oğlundan ortanca veya en küçüğü olduğundan bahsedilir.[318] Hz Nuh 500 yıl yaşadıktan sonra dünyaya gelmiştir.[319] Tufanda eşi ile beraber iman edenler ile gemideki yerlerini almışlardır.[320] İslami kaynaklarda Ham'ın babasının emrine uymayarak tufan esnasında eşiyle münasebetinden dolayı lanetlendiği ve bu yüzden Ham'ın soyunun siyahi olduğu ifade edilmiştir.[321]

2. **Sam:** Tevrat'ta iki kardeşten önce zikredildiğinden dolayı en büyük kardeş olduğu düşülmüştür. Fakat Yahudiler arasında en küçükleri olduğu, hikmet sahibi ve en dürüst olanlarının Sam olduğu ifade edilmiştir. Tufan olayında eşi ile beraber gemiye binenler arasındadır.[322] İsrailoğullarının atası olarak kabul edildiği için Yahudiler tarafından fazla ilgi görmüştür. Hz. Nuh'un onu kutsadığına ve yeryüzünü oğulları arsında paylaştırırken vadeliden toprakları Sam'a verdiğine inanırlar.[323]

İslami kaynaklarda Hz. Nuh'un gemiyi inşası esnasında babasına yardım ettiğinden, Hz. Nuh'un Sam'ın soyundan peygamber gelmesi için dua ettiğinden, Hz. Nuh vefat etmek üzereyken Sam'ı yanına çağırıp onu kendisine halef tayin ettiğinden bahsedilmektedir.[324]

3. **Yâfes:** Tevrat'a göre en küçük kardeştir.[325] Tevrat'taki bilgilere göre kardeşler arasında bilgi ve hikmet açısından en az olanıdır. Eşi ile beraber gemiye binmiştir.[326] Hz. Nuh soyundan kahramanların çıkması için Yâfes'e dua ettiği söylenmektedir.[327]

Hz. Nuh'un aile ilişkilerini daha iyi anlamak için değineceğimiz bir diğer husus da Kur'an'da aileden söz edilecek olduğunda farklı pek çok tabirin kullanılmış

[318] Tekvin 9/24.
[319] Tekvin 5/32.
[320] Tekvin 7/13.
[321] Kuzgun,"Hâm", *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* (İstanbul: TDV. Yay., 1997), 15/ 395-396.
[322] Tekvin 7/13.
[323] Halil Kılıç, *Kur'ân'da Hz. Nuh Kıssasının Değerler Eğitimi Açısından Yorumu* (Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, 2014), 33.
[324] İsmail Taşpınar, "Sâm", *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/ 60-61.
[325] Tekvin 9/27.
[326] Tekvin 5/32.
[327] Harman, "Yâfes", *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* (İstanbul: TDV. Yay. 2007), 43/ 174-175.

olmasıdır. Bu tabirler içerisinde bizim için önemli olanı Nuh kıssasında öne çıkan iki kavramdır. Bunlar 'ehl' ve 'zürriyet' tabirleridir. Ehl kelimesinin Kur'an'daki kullanımlarında çoluk-çocuk-akraba,[328] soy-aşiret[329] ve işe layık olan kimse[330] gibi anlamlara gelmektedir.[331] Kur'an'da ehl kelimesi din ve millet anlamında da kullanılmıştır. Kur'an Müslüman ile kâfir arsındaki soy bağını kaldırmıştır.[332] Bu yüzden Hz. Nuh'un iman etmeyerek tufanda boğulan oğlunu ehlinden saymamıştır.[333] Normal şartlarda ehl tabiri soy bağında kullanılırken Nuh kıssasında iman bağı devreye girmiş ve sadece inananlar Hz. Nuh'un ehlinden sayılmıştır.[334] Enbiya ve Saffat surelerinde de tufandan kurtulan müminlerden Hz. Nuh'un ehli olarak bahsedilmektedir.[335] Burada imanın gücünü görmek mümkündür. Çünkü iman soy açısından uzak olanları yakın kılarken, küfür akraba olan yakınları dahi uzak eylemiştir.[336]

Zürriyet kelimesi de Kur'an'da kullanılan aileyi ifade eden bir diğer tabirdir. "*Allah, birbirinden gelme nesiller olarak Âdem'i, Nûh'u, İbrâhim ailesini ve İmrân ailesini tek zürriyet halinde seçip âlemlere üstün kıldı*."[337] Burada zürrüyet nesil, kuşak ve soy anlamlarını içermektedir.[338] Saffat suresinde Hz. Nuh'un ailesinden söz ederken " *Ve yalnız onun zürriyetini/soyunu kalıcı kıldık*"[339] şeklinde kullanılmıştır. Allah Hz. Nuh ve ailesiyle ona inananların[340] soyundan insanlığı devam ettirmiştir. Peygamberlerin soyundan iyi insanlar çıktığı gibi kötü insanların da çıkabildiği görülmektedir. Daha önce de değindiğimiz gibi Allah soya göre değil imana ve takvaya göre insanlara değer vermektedir.

[328] en-Neml 27/57.
[329] en-Nisa 4/35.
[330] el-Müddesssir 74/56.
[331] Ahmed Muhtar Ömer, *el-Mucemu'l-Mevsu'a li Elfâzi'l- Kur'an-ı Kerim ve Kırâetihi,* (Riyad, 2002), 79.
[332] et-Tevbe 9/23-24; el-Mücadele 58/22; el-Mümtehine 60/1-4.
[333] el-Hud 11/46.
[334] Hz. Nûh kıssasında olduğu gibi el-A'raf 7/83; el-Hûd 11/81; el-Hicr 15/65; el-Ankebût 29/33; el-Saffât 37/133-135. ayetlerinde de Hz. Lût'un inançsız olan karısı da onun ehlinden sayılmamıştır.
[335] el-Enbiya 21/76, el-Saffât 37/75-77.
[336] Şahan, "Hz. Nuh Kıssası Bağlamında Ailevi İlişkiler", 218.
[337] el-Ali İmran 3/33-34.
[338] Kurtubî, *el-Câmi'*, 2/ 368.
[339] es-Saffat 37/77.
[340] el-İsra 17/3.

İnsanlığın ikinci atası olarak anılan Nuh peygamber hem eşi hem oğluyla imtihan edilmiştir. İnkâr da etse oğluna karşı bir merhamet içerisinde davranması, onun babalık şefkatinin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.[341]

2.3. HZ. İSHAK

Hz. İshak, Hz. İbrahim'in Sâre' den olan evladıdır. Kur'an ve Tevrat'ta ismi geçmekle beraber Kur'an-ı Kerim'de hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Yahudilerin Hz. İbrahim'den sonra çok değer verdikleri ikinci ataları konumundadır.[342] Lût kavmini helak için görevlendirilen elçiler Hz. İbrahim'e bir çocuk müjdesinde bulununca eşi Sare'nin güldüğü, İshak'ın isminin de gülmek anlamına gelen 'sahak' kelimesinden türediği bildirilmektedir.[343]

İshak'ın çocukluğu ve gençliği ile ilgili Tevrat'ta iki hadise anlatılmaktadır. Bunlardan birincisi, İshak sütten kesildikten sonra babasının vermiş olduğu ziyafet sırasında İsmail'in kardeşi İshak'a güldüğü, Tanrının da Sâre ve oğlunu desteklediği için İsmail ve annesinin evden uzaklaştırılması hadisesidir.[344] İkinci olay ise kurban hadisesidir. Çünkü Tevrat'a göre kurban edilecek oğul İshak'tır.[345]

Kur'an'da uzun yıllar evlat hasreti çeken Hz. İbrahim'e ilk önce Hz. İsmail'in verilmesi anlatılmaktadır. Hz. Sâre yaşlılık çağlarında bulunmalarına rağmen Hz. İbrahim'in ikinci çocuğunu dünyaya getirmiştir. Belki de bu onun eşinin baba olup soyunun devam etmesi için yapmış olduğu fedakârlığın bir sonucudur. Hz. İbrahim ve Hz. Sâre'ye bilgili[346] bir çocuğun müjdelenmesini Kur'an şu şekilde anlatmaktadır:

---

[341] Ayrıca karada gemi inşa etmek ile görevlendirilen (Hud, 11/37)ve insanları bu gemiye davet ederek kavmiyle mücadele eden Nuh peygambere verilen tepkiler Hz. Muhammed'e Mekke davetinin ilk yıllarında verilen tepkilere benzemektedir. Allah bu kıssa ile Hz. Muhammed'e ve onun ilk inananlarına teselli ve güç vermektedir. Mekkeli müminlerin de Hz. Nuh ile gemiye binenlerin felaha ulaştığı gibi felaha ulaşacaklarını haber vermektedir. Allah Hz. Muhammed'e yardım mesajını bu kıssa ile hatırlatmıştır. Abay, Muhammet, *Kuran kıssaları*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 71.
[342] Harman, ''İshak'', *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV. Yay. 2000), 22/ 519.
[343] Harman, ''İshak'', 519.
[344] Tekvin 21/8-14.
[345] Tekvin 22/6 Kurban edilecek oğulun İsmail mi İshak mı olduğu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk: Mehmet Vehbi Arvas, *Tevrat'ta Ve Kur'an'da Hz. İbrahim* (Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2009), 42.
[346] el-Hicr 15/53.

"*Ayakta bekleyen karısı rahatlayıp güldü, hemen ona İshak'ı, İshak'ın ardından da Ya'kūb'u müjdeledik.*

Karısı, "Vay başıma gelenler! Ben bir kocakarı ve bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Gerçekten bu çok şaşılacak bir şey!" dedi.

Elçiler de "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinizdedir, ey hâne halkı! Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir" dediler."[347]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'e İshak'la beraber Yakup da müjdelenmiştir. "*Hemen ona İshak'ı, İshak'ın ardından da Ya'kūb'u müjdeledik*."[348] Yakup Hz. İshak'ın oğullarından biridir. Tevrat' göre Sare'nin ölümünden sonra yaşı ilerlemiş olan Hz. İbrahim İshak kırk yaşlarındayken onu Rebeka ile evlendirir.[349] Evliliğinin yirminci yılında İshak'ın duası üzerine eşi Rebeka hamile kalır ve ikiz çocuk dünyaya getirir. Bunlar Esav ve Yakup'tur. [350]

Hz. İshak ve Hz. Yakup'un baba oğul ilişkilerine dair Kur'an'da bilgi bulunmamaktadır.[351] Ancak İshak Peygamberin sahip olduğu değerleri oğlu Yakup'a güzel bir biçimde aşıladığı Kur'an-ı Kerim'in şu ifadelerinden anlaşılmaktadır:

"*Yoksa Yakub son nefesini verirken siz orada mıydınız? O sırada Yakub oğullarına, "Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?" demiş; onlar da "Senin, ataların İbrâhim, İsmâil ve İshak'ın ilâhı olan tek Tanrı'ya kulluk edeceğiz; biz sadece O'na teslim olduk" demişlerdi.*"[352]

Ayrıca Kur'an torun, baba ve dedenin ortak bir özelliğinden şu şekilde bahsetmektedir: "*Güçlü ve basîretli kullarımız İbrâhim, İshak ve Ya'kūb'u da an.*"[353] Üç peygamberin de güçlü ve basiretli olduğu belirtilmektedir. Tefsirlerde bu kelimeler

[347] el-Hud 11/ 71-73.
[348] el-Hud 11/71.
[349] Tekvin 24/ l-l0. 15; 25/20.
[350] Tekvin 25/ 19-28.
[351] Bu yüzden Hz. Yakub'un bir evlat olarak babasıyla kurduğu ilişkiye dair ayrı bir başlığa yer verilmeyecektir.
[352] el-Bakara 2/133.
[353] es-Sad 38/45.

amel ve ilim yönünden güçlü olma[354] ibadete düşkün olma, Allah'ın emir ve yasaklarına sıkıca sarılma, bedenen güçlü olma şekillerinde anlaşılmıştır.[355]

2.4. HZ. ŞUAYB

Hz. Şuayb Medyen ve Eyke[356] halklarını tevhide ve Allah'ın emirlerine uymaya çağırmak için gönderilen peygamberdir.[357] Hz. Şuayb'ın İbrahim Peygamberin torunlarından veya onunla beraber Şam'a hicret eden bir kabileden olduğu, babasının Mikail veya Süveyb olduğu nakledilmektedir.[358]

Kitab-ı Mukaddes'te Şuayb'ın ismi yer almamaktadır. Ahd-i Atik'te Musa'nın yardım ettiği kızların babası olarak Yithro adıyla isimlendirilmektedir.[359]

Kur'an'da Hz. Şuayb'ın ismi on bir yerde anılmaktadır. Hz. Şuayb kavmini Allah'tan başka ilah olmadığına inanmaya ve sadece Allah'a kulluk etmeye,[360]ölçü ve tartıda yanlışlık yapmamaya, insanlar arasında adaletli davranmaya, haksızlıktan kaçınmaya, bozgunculuk yapmamaya davet etmiştir.[361] Onlara: "*Ey kavmim! Sakın bana karşı muhalefetiniz sizi, Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başlarına gelenlerin benzeri bir musibetin başınıza gelmesine sebep olacak günahlar işlemeye sürüklemesin! Lût kavmi zaten sizden uzak değildir.*"[362] diyerek başka kavimlerin başlarına gelenleri hatırlatarak benzer hatalara düşmemeleri konusunda onları uyarmıştır.

Bazı kaynaklarda, kavmini Allah'ın emirlerine çağırırken kullandığı üslubunun tatlı ve anlatımının güzel olmasından dolayı Hz. Şuayb'ın peygamberlerin hatibi anlamında 'hatibu'l enbiya' olarak nitelendirildiği belirtilmektedir.[363]

---

[354] Kurtubî, *el-Câmi'*, 8/ 184.
[355] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 23/ 109.
[356] eş-Şuara 26/177.
[357] el-Araf 7/85.
[358] Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, 2/ 1059.
[359] Çıkış 3/1.
[360] eş-Şuara 26/176-179; el-Araf 7/85.
[361] el-A'râf 7/85-86, 90; el-Hûd 11/84-86; el-Şuarâ 26/181-183.
[362] el-Hud 11/89.
[363] Taberî, *Târîh*, 1/ 327.

Her ne kadar tevhide, hoş bir üslupla davet etse de Medyen halkı Hz. Şuayb'ın uyarılarını dikkate almayarak şiddetli bir deprem[364] ve şiddetli bir ses[365] ile helak olmuşlardır. Bu helakten sadece Hz. Şuayb ve ona iman edenler kurtulmuşlardır.

Hz Şuayb Allah'a dayanıp ancak O'na güvenen,[366] akıllı ve yumuşak huylu,[367] kavmi içerisinde temiz ahlakı ile tanınan bir kişiliğe sahiptir. Onun Arapça konuştuğu rivayetler arasındadır.[368]

Hz. Şuayb'ın Hz. Musa ile aynı dönemde peygamberlik görevlerini yaptıkları bilinmektedir.[369] Hz. Musa kırk yaşlarındayken yaşadığı bir olay sonucu Mısır'ı terk etmek zorunda kalır, Medyen'e gelir. Medyen suyuna ulaştığında bazı insanların hayvanlarını sulamakta olduğunu gördü. Bunların yanında hayvanlarını suya salmamak için uğraşan iki kızın bulunduğunu fark etti.[370] Hz. Musa suyun başındaki kızlara böyle yapmalarındaki maksadın ne olduğunu sordu. Kızlar çobanların işlerini bitirip çekilmelerini beklediklerini, bunun bir erkek işi olduğunu fakat babalarının çok yaşlı bir kimse olduğu için kendilerinin yapmak durumunda olduklarını söylediler.[371] Hz. Musa onlara yardım etmek istedi ve onların hayvanlarını suladı.[372]

Hz. Şuayb eve erken dönen kızlarına bunun sebebini sorduğunda, onlar da Hz. Musa'nın yapmış olduğu yardımı babalarına anlattılar. Şuayb kızlarından birisini göndererek Hz. Musa'yı ücretini vermek üzere evine davet etti.[373] Hz. Musa ve Hz. Şuayb konuştukları esnada "*O iki kızdan biri, "Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır" dedi*."[374] Kızından gelen bu teklifi Şuayb Peygamber dinlemiş ve bunun üzerine Hz. Musa ile bir anlaşma yapmıştır: "*Baba, "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini seninle evlendirmek istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan bu da senin bileceğin bir şey; seni zorlamak istemem. İnşallah benim iyi kimselerden olduğumu göreceksin" dedi. Mûsâ,*

[364] el-A'râf 7/91; el-Ankebût 29/37.
[365] el-Hûd 11/94.
[366] el-Araf 7/89.
[367] el-Hud 11/87.
[368] H. İbrahim Acıpayamlı, *Peygamberlerin Mucizeleri*, (İstanbul: Tuğra Neşriyat, 1986), 84.
[369] Kur'an'da bu zatın Şuayb Peygamber olduğuna dair açık bir bilgi bulunmamaktadır. Hz. Musa'nın Medyen'e geldiğinde tanıştığı zatın Şuayb Peygamber olduğuna dair İslam kaynaklarında bilgiler yer almaktadır. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/ 308.
[370] el-Kasas 28/ 23.
[371] el-Kasas 28/23.
[372] el-Kasas 28/24.
[373] el-Kasas 28/25.
[374] el-Kasas 28/26.

"Bu seninle benim aramdadır; bu iki süreden hangisini doldurursam doldurayım, bana haksızlık yok! Söylediklerimize Allah şahittir" diye cevap verdi."[375]

Kur'an-ı Kerim Hz. Şuayb'ı baba olarak bizlere bu kadarıyla sınar. Öncelikle iki peygamberin de nezaket ve edebe ne kadar uygun hareket ettiklerini görmekteyiz. Ayrıca kızların erkek çobanların yanlarında rahat bir şekilde hayvanlarını sulayamayışları, onların duyarlı ve hassasiyet sahibi bir baba tarafından yetiştirilmesiyle alakalı bir durumdur. Hz. Musa ile babanın görüşmesi esnasında kızlardan birinin çıkıp kendini ifade edebilmesi, fikrini söyleyebilmesi de bu duyarlılık ve hassasiyetin ne kadar ölçülü olduğunu göstermektedir. Anlaşılan odur ki Şuayb Peygamberin kızlarının babalarıyla son derece rahat bir iletişimleri bulunmaktaydı.[376] Hz. Şuayb da kızının fikrini önemseyerek ona değer vermiştir. Günümüzde dahi fikir alışverişi yapılırken cinsiyetçi düşünce kalıplarıyla meseleye yaklaşarak, fikirlerin ikinci plana atılabildiğini görmek mümkünken, yüzyıllar öncesindeki bu kıymet verme çok daha anlamlı hal almaktadır.

Hz. Şuayb kıssasında aynı zamanda bir peygamberi kayınbaba olarak da görmekteyiz. Bu ilişkiye dair Kur'an bize bilgi vermemektedir. Sekiz yıl olarak anlaştıkları süreyi Hz. Musa'nın on yıla tamamlamak istemesinden, kayınbaba-damat ilişkisinin peygamberlere ve iki yumuşak huylu[377] insana yakışır şekilde olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Aynı zamanda kaynaklarda Hz. Musa Hz. Şuayb'dan izin alarak Mısır'a gideceği zaman Hz. Şuayb'ın ona asalarından birisini hediye etme olayı da anlatılmaktadır.[378] Bu da kayınpeder ve damatın arasının iyi olduğunu ifade eden bir durumdur.

2.5. HZ. LOKMAN

Kur'an sadece peygamberlerin veya peygamber yakınlarının hayat hikâyelerinden bahsetmez. Vahiy, bazı salih insanların hayatlarından da izler sunmuştur. Böylece onların hayatlarındaki örnek davranışları, takdire şayan tutumları inşa etmeyi hedeflediği model insan tarafından değerlendirilmesini istemiştir. Çünkü

[375] el-Kasas 28/27-28.
[376] Şenat, *Olgu İle Algı Arasında İtaat*, 73.
[377] el-Hud 11/87.
[378] M. Fikret Bilge, *Peygamberler Tarihi,* (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2003), 4/165.

birey ve toplumun inşasında yaşanmış hayat hikâyelerinin ders verici özelliği inkâr edilemez. Peygamber olup olmadığı noktasında farklı görüşler bulunan Hz. Lokman,[379] Kur'an'da hayatından kesitler sunulan rol modellerden birisidir. Onun bir baba olarak tutumu evlatlarıyla kurduğu ilişkiye yer verilmesi bu sebepten gerekli görülmüştür.

Kur'an-ı Kerim'de Lokman (a.s.) ile ilgili verilen bilgiler sınırlıdır. Kendi ismini taşımakta olan 31. surede iki kez adı anılmakta olup, Hz. Lokman'ın oğluna verdiği bazı öğütler yine bu surede yer almaktadır.[380] Lokman (a.s.), vahyin ilk muhatapları olan Mekke toplumu tarafından tanınan bir kişi olup, cahiliye Arapları arasında "Mecelletü Lokman" ismini taşıyan bir sahife bulunmaktaydı.[381]

Gerek cahiliye edebiyatında, gerekse peygamberlerle ilgili bilgi veren bazı İslami kaynaklarda Lokman'a dair pek çok rivayet yer almaktadır. Bu rivayetlerde aynı isimle anılan ve benzer özellikler taşıyan farklı kişilerin birbirine karıştırıldığı ifade edilmektedir. Hz. Lokman, İslamiyet'in gelmesinden önceki dönemde Araplar arasında uzun yaşam sürmesi, bilge bir kişiliğe sahip olması ve darbı meselleriyle öne çıkmaktadır. Cahiliye dönemi edebiyatında Hud Peygamber'in kavmine adını veren Âd'a nispetle Lokman b. Âd olarak anıldığı iddia edilmektedir. Fakat bazı İslami kaynaklarda bu zatın Kur'an'da bahsi geçen Lokman (a.s.) olmadığı belirtilmektedir.[382]

Hz. Lokman'ın künyesi, kaç yıl yaşadığı, vefatı ve kabrinin bulunduğu yer gibi hususlarda ihtilaf olduğu gibi, peygamber olup olmadığı meselesi de farklı görüşler içeren bir konudur. O bazı âlimlerce peygamber olarak nitelendirilirken bazıları tarafından 'bilge bir karakter' olarak kabul edilmiştir.[383] Kurtubi, çoğunluğun Lokman'ın peygamber olmadığı, onun hekim bir kişi olduğu görüşüne sahip olduğunu belirterek şu hadis-i şerif ile bu görüşü desteklemektedir: "*Lokman peygamber değildi. Fakat çok düşünen, inancı güzel bir kuldu. O Allah'ı sevdi, Allah ta onu sevdi ve ona*

[379] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 11/ 67.
[380] el-Lokman 31/12-19.
[381] Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 27/ 145.
[382] Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî el-Leysî, *el-Beyan ve't-Tebyin*, Beyrut, ts., 1/126; Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Yakub, *Besâir'u Zevi't- Temyîz fi letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*. (Beyrut, 1996), 6/90.
[383] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 11/ 67.

hikmet verdi"[384] Mücahid ise onun peygamber değil, hekim olduğunu ifade eder.[385] İkrime ve Şa'bî onun peygamber olduğunu belirtirken, Katâde b. Diâme, Mücâhid b. Cebr gibi âlimler peygamber değil sadece hekim olduğunu ifade etmektedirler.[386]

Lokman (a.s.)'ın dilden dile anlatılan hikâyeleri onu Arapların Ezap'u haline getirmiş, Avrupa'da Ezop için söylenenler Lokman için de söylenerek aralarında bir benzerlik oluşturulmuştur.[387] Muhammed Esed de Lokman ve Ezop'un özdeşleştirildiğinden bahsetmektedir.[388]

Lokman suresinde baba-çocuk ilişkisi iyi incelendiğinde baba rolü üstlenildiğinde nelere dikkat edilmesi gerektiğine dair bazı hususlar Hz. Lokman örnekliğinde izah edilmiştir. Bu ayetlerden babalar için bir yol haritası çıkarılabilir.

Lokman suresinin 12-19. ayetlerinde Lokman'a hikmet verildiği ifade edilmekte olup, iman, ibadet, ahlak ve bir takım görgü kurallarına dair oğluna ettiği nasihatler yer almaktadır. Lokman'a verilen hikmet tefsir kaynaklarında ilim, üstün kavrama kabiliyeti, isabetli söz ve tutum, ilim-amel uyumu, din konusunda derin bilgi ve kavrayış olarak ifade edilmiştir.[389]

İlgili surede oğluna hitabına geçmeden önce Hz. Lokman'a hikmet verildiğinden söz edilmektedir. Hikmet kelime olarak muhakeme, hâkimiyet, sakındırmak, ıslah etmek olarak anlaşılırken, ıstılahi olarak ise eşyayı yerli yerine yerleştirmek veya işin doğrusu ve özünü kavramak anlamlarını içermektedir.[390]

---

[384] Kurtubî, *el-Câmi'*, 14: 59.
[385] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 21: 43.
[386] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 21: 67.
[387] Abdurrahman Nursaçan, *Lokman Sûresi'nin Konulu Tefsiri*, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2017), 14.
[388] Muhammed Esed şöyle ifade eder: "Halk arasında (yeterli kanıtlara dayanmasa da) Aesop (Ezop) ile özdeşleştirilen Lokman, eski Arap geleneğinde köklü bir yeri olan, dünyevî üstünlüklere ve kazançlara değer vermeyen ve ruh olgunluğu için çaba gösteren bilge kişilerin bir prototipidir. M.S. 6. yüzyılda yaşamış olan ve daha çok Nâbiğa ez- Zübyânî müstear adıyla tanınan Ziyâd b. Mu'âviye'nin bir şiirinde övüldükten sonra Lokman kişiliği, İslam'ın zuhurundan uzun zaman önce, hikmeti ve ruhî olgunluğu yansıtan sayısız efsanelerin, kıssaların odak noktası haline geldi. İşte bu sebeple Kur'an, bu efsanevî şahsiyeti tıpkı 18. surede kullanılan aynı derecede efsanevî el-Hıdr (Hızır) şahsiyeti gibi- insanın uyması gereken davranış modeli konusundaki öğütlerin bir anlatım vasıtası olarak kullanmıştır."
Esed, *Kur'ân Mesajı,* 836; Farklı izahlar için bk. Muhsin Demirci, *Lokman Sûresi ve Ahlakî Öğütler*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012), 23-27.
[389] Râzî, *Mefatihu'l-Gayb*, 25/145.
[390] İlhan Kutluer, "Hikmet" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/ 503.

Lokman (a.s.)'ın babalık tutumuna geçmeden önce hikmet vurgusu yapılması, babalığın ancak hikmet sahibi olunduğunda tam anlamıyla gerçekleştirilebileceği fikrini akıllara getirmektedir. Bu ise ancak yerinde davranış ve tutum sergileyerek yani olgunluk ile mümkün olabilecektir. Bu da göstermektedir ki kendisinden hikmetli söz ve davranışlar sadır olan bir babanın çocuğu ile kuracağı iletişim daha sağlıklı olacaktır.[391]

Kur'an'da Lokman (a.s.)'ın oğluna hitabı on üçüncü ayet ile başlamaktadır:

"*Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma; çünkü O'na ortak koşmak kesinlikle çok büyük bir haksızlıktır.*"[392] Lokman (a.s.) oğluna öğüt vermek için seslendiğinde yavrucuğum hitabını kullanmıştır. Bu ifade Arapça'da ism-i tasğir olarak bilinmekte, küçültme ve sevgi manalarını içermektedir. Arapçada olduğu gibi Türkçede de küçültme ifadesi sevgi, şefkat ve merhameti barındırmaktadır.[393] Hz. Lokman'ın oğluyla iletişimine böyle bir ifade ile başlaması ona duyduğu sevgiyi ifade etmesi açısından önemlidir. Bu hitap inceliği, muhatabın önemsendiğini düşünmesini ve kendini daha değerli hissetmesini sağlamaktadır. Böylece Hz. Lokman, oğluyla daha sağlıklı bir iletişim kanalını da hazırlamış olmaktadır. Çünkü önemsenmemek, kâle alınmamak, muhatabı olumsuz etkileyen bir davranış biçimidir.[394]

Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütlerde kullandığı sıralama önem arz etmektedir. O hemen başlangıçta tevhid inancına vurgu yaparak ilk düğmeyi doğru iliklemeyi tavsiye etmiştir. Çünkü tevhid inancındaki herhangi bir kaymanın ferdi hayatın diğer alanlarında da farklı bozulmalara sebebiyet vermesi kaçınılmazdır. Bu yüzden düzgün bir hayat inşası için, ilk düğmeyi doğru iliklemek önemlidir. Bunun bilincinde olan Lokman (a.s.) bir baba olarak oğluna düzgün bir Allah inancını tavsiye ederek söze başlamıştır.

Lokman (a.s.) evlada nasıl yaklaşılması gerektiğini ifade eden adeta örnek bir baba olarak sunulurken hemen takip eden ayetlerde anne babaya karşı iyi evlat tavırlarının nasıl olması gerektiği betimlenmektedir:

---

[391] Zeki Tan, "Lokman Suresi 12-19 Bağlamında Baba Çocuk İlişkisi", *Uluslararası Aile içi Eğitim Çalıştayı*, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (Iğdır, 2016), 214.
[392] el-Lokman 31/13.
[393] Bk, Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, (İstanbul: Bayrak Yayınları, 1999), 166.
[394] Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002), 89.

"*Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır.*

Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran; yüzünü ve özünü bana çevirenlerin yolunu izle; dönüşünüz yalnız banadır, O zaman yapıp ettiklerinizin sonucunu size bildireceğim."[395] Mekke toplumunda çocuklarına inanç noktasında farklı dayatmalarda bulunan müşrik ebeveynlerin aksine Kur'an'ın, inanç tercihinde çocuklara dayatmadan uzak bir tutum ile yaklaşmayı önceledi̇ği anlaşılmaktadır. İnanç noktasında ebeveyn çocuk arasında birlikteliğin olmadığı durumlarda da çocuğa düşen görev anne babasına saygısını asla yitirmemesi yönündedir.

Lokman (a.s.) öğütlerine devam ederken aynı hitap şeklini sürdürmektedir. Konuşmasına başlarken olduğu gibi muhatabına değer verildiğini belirten sevgi ifadeleriyle seslenişine devam etmektedir:

"*Yavrucuğum! Yaptığın iş bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa, bir kayanın içinde saklansa veya göklerde yahut yerin dibinde bulunsa yine de Allah onu açığa çıkarır. Kuşkusuz Allah her şeyi bütün gizlilikleriyle bilir, O her şeyden haberdardır*."[396] Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütlerle onda mümince bir bilinç inşa etmeyi istediği anlaşılmaktadır. Bu ayetle ona Allah'ın kudretinin büyüklüğünü hatırlatmış, Allah'a hiçbir şeyin gizli kalmayacağını haber vermiştir. Oğluna yaptığı şeyin en gizli, en yüksek veya alçak bir yerde gizlense de Allah'ın onu yine ortaya getireceğini, Allah'ın o amel ile sahibini sorgulayacağını, ona göre mükâfat ve ceza vereceğini bildirmiş, Allah'ın lâtif ve gizli bile olsa her şeye muttali olduğu noktasında oğlunu bilgilendirmiştir. Çünkü o yüce yaratıcı, habîrdir, her şeyin asıl mahiyetini bilir. Artık her insan bu hakikati düşünerek hayatını ona göre düzenlemelidir.[397] Çünkü

[395] el-Lokman 31/14-15.
[396] el-Lokman 31/16.
[397] Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, 6/2742.

"*Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür*."[398]

On altıncı ayet ile Hz. Lokman'ın evladına kazandırmak istediği değerin; söz, fiil ve davranışları konusunda ciddi bir farkındalık olduğu anlaşılmaktadır. Kişinin kendisinde bulunan sevap ve günah potansiyelinin farkında olması ve yaptığı hiçbir şeyin gizli kalmayacağın bilincine ermesi, daha özenli bir yaşam süreceği anlamına gelir. Lokman (a.s.)'ın bu gerçeklere dair oğluna verdiği öğütleri Allah'ın bir kıssada aktarmasından, anılan konularda evladını bilinçlendirmenin babanın vazifeleri arasında olduğu anlaşılabilir.

Hz. Lokman oğluna şefkat içeren hitaplar ile ilk önce onu şirkten uzak tutarak sağlam bir inanca sahip olmasını tavsiye ettiği gibi, ibadet hayatı ve ahlaki tutumlara dair de bir takım hatırlatmalarda bulunmuştur:

"*Yavrucuğum, namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir*."[399] Namaz vahye dayalı tüm inanç sistemlerinde ibadet hayatının belkemiğini oluşturmaktadır. Lokman (a.s.) da bunun bilincinde olduğu için, oğluna namaz emrini hatırlatmış, insanları iyiliğe sevk etmek için çaba sarf ederken kötülüğe karşı tepki vermesini öğütlemiştir. Fakat bu üç önemli husus da sabır gerektirmektedir. Bunları hayatında uygularken bazı olumsuzluklar ile karşılaşması durumunda sabırlı ve sebatkâr olması gerektiğinin altını çizmiştir. Ebu Hayyan iyilik tavsiye etmesi sebebiyle çoğu zaman kişinin eziyetlerle karşılaştığını ifade etmektedir.[400] Burada elde edeceği fazilet ve iyilikler için kişinin gerekirse 'bedel ödemesi gerekebileceği' kazandırılması hedeflenen bir tutumdur.

İbadete dair bazı tavsiyelerden sonra Lokman (a.s.) ferdi ve sosyal hayata dair önemli bir hatırlatmada bulunmaktadır:

"*Gurura kapılarak insanlara burun kıvırma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez*."[401] Çünkü bir çocuğun sahip olması gereken değerlerden biri de, beraber yaşama ahlakıdır. Bunun

[398] ez-Zilzal 99/7-8.
[399] el-Lokman 31/17.
[400] Ebu Hayyan, Muhammed B. Yusuf El-Gırnati el-Endelûsî, *el-Bahru'l-muhît fi't-Tefsîr*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr,1998), 7/188.
[401] el-Lokman 31/18.

için çocuğun diğer insanları yargılamak gibi bir vazifesinin olmadığını bilmesi, tevazu ve denge içerisinde sosyal yaşamın içerisindeki varlığını sürdürmesi gerekmektedir. Kibir içeren ve insanları alaya alma, Kur'an'ın yasakladığı tutumlar arasındadır.[402] Sağlıklı bir toplum hayatı için diğer insanları yargılamak veya alaya almanın yapılmaması gereken davranışlardandır. Buna bir babanın evladına öğüdü ile dikkat çekilmiştir.

İnsan hayatı için önemli ve zor bir kavram olan davranışlarda dengeyi Hz. Lokman evladına şu şekilde hatırlatmaktadır:

"*Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme; çünkü seslerin en çirkini eşeğin anırmasıdır*."[403] Kur'an hayvan metaforu kullanarak ölçülü olmayı çarpıcı bir biçimde ifade etmiştir. Sesin yüksek çıkması haklı olunduğu anlamına gelmez. Bu her zaman içim geçerli önemli bir ilkedir. Bazen doğru sessiz kalabilir, fakat yukarıdaki ayetlerin söylediği gibi bir kayanın içine de saklansa, gök veya yerin derinliklerinde de olsa hak muhakkak ortaya çıkar. Sözün gösterişli veya sesin yüksek olması sözü değerli kılmaz, içerdiği mananın, hakikatinin güçlü olması gerekmektedir. Bir söz ne kadar gösterişli, ne kadar edebi ve sanatlı olursa olsun hakikati içermiyorsa 'laf' olmaktan öte gidemez.[404]Kur'an sesin değil sözün yüksekliğini önceler. Toprağa işleyen yağmur sağanak olarak hızlı yağan yağmurdan daha kıymetli görülmüştür, çünkü biri sel olup akıp giderken diğeri toprağa nüfuz eder. Biri rahmet olarak görülürken diğeri yıkıp geçebilir. İmar eden söz ile yıkıp geçen söz de işte buna benzemektedir.[405]

Kur'an Lokman (a.s.) üzerinden örnek bir baba oğul iletişimi ortaya koymaktadır. Oğluna merhametle yaklaşan Hz. Lokman, ona ilk önce tevhidi, ardından ibadetlerde hassasiyeti hatırlatmıştır. Bu onun oğlunun kişisel hayatına dair verdiği tavsiyelerdir. Gurur, kibir, başkalarını küçümseme gibi davranışlardan uzak durmasını ve halinde tavrında ölçülü olmasını hatırlatması da onun toplumsal hayatına dair tavsiyelerindendir. Bilgi ve sevginin buluştuğu bu sohbet, nitelikli bir baba-evlat birlikteliği açısından da örnek bir diyalogdur. Hz. Lokman'ın öğütleri oğlunun gönül dünyasına hitap etmektedir ve bunların yaşanabilir tavsiyeler olması da önemlidir.

---

[402] el-Hümeze 104/1.
[403] el-Lokman 31/19.
[404] Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân Gerekçeli Meâl-Tefsîr*, (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008), 147.
[405] Tan, "Lokman Sûresi 12-19 Ayetleri Bağlamında Baba-Çocuk İlişkisi", 220.

2.6. HZ. MUHAMMED

Hz. Peygamberin hayatı incelendiğinde görülmektedir ki o çocuklara karşı ayrı bir şefkat, ilgi ve sevgiyle yaklaşmıştır. O ümmetine karşı da onları dünyanın kirinden ve ahiretteki azaptan korumaya çalışan bir baba konumunda olmuştur. Aynı zamanda Hz. Muhammed farklı sebepler dolayısıyla çok evlilik yapmış ve sadece iki hanımından çocuk sahibi olmuş bir babadır.

Kur'an-ı Kerim çocuklara karşı duyulan sevginin fıtrattan kaynaklanan bir sevgi olduğunu[406] söylerken aynı zamanda mal ve evlat sahibi olmanın birer imtihan vesilesi olduğunu ifade etmektedir.[407]

Allah Resulü baba sevgisini tadamamış[408] fakat bunun yanında hem kendi çocuklarına, hem ümmetin çocuklarına, hem de ümmetine karşı müşfik bir baba olmuştur. O çocukları 'cennet kokusu', 'göz nuru' olarak tarif etmektedir.[409] Allah Resulü çocukları çok sever, bunu farklı şekillerde; sözlü ya da fiili olarak ifade eder, çocuklarla selamlaşır, hal hatır sorar onlarla şakalaşırdı.[410] O öncelikle toplumda bulunan kız ve erkek ayrımını ortadan kaldırmış,[411] çocuklara cinsiyet ayrımının ötesinde insan olma temelinde yaklaşımlar göstermiştir.

Hz. Peygamber'in bir çocuğu dışındaki tüm çocuklarının annesi Hz. Hatice'dir.[412] Hz. Hatice'den dünyaya gelen çocukların sayısı hakkında ihtilaf bulunmaktadır. Bazı kaynaklara göre dördü kız biri oğlan toplam beş, bazı kaynaklara göre dördü kız ikisi oğlan toplam altı,[413] bazı kaynaklara göre de dördü kız, üçü erkek

---

[406] el-Furkan 25/74.
[407] el-Enfal 8/28.
[408] Hz. Muhammed dünyaya gelmeden önce babası Abdullah b. Abdülmuttalip, o altı yaşlarındayken de annesi vefat etmiştir. Zaten belirli bir müddet sütanne yanında kaldığı için annesiyle uzun bir zaman paylaşamamıştır. Allah Resulü dedesi, amcası ve yakınlarından her ne kadar ilgi ve sevgi görse de o hem anne hem baba sevgisi tadamadan büyümüştür. Bu sevgileri bizzat yaşayamasa dahi anne ve baba ile ilgili ümmetini devamlı iyiliğe yönlendirmiş, anne ve babaya hürmet ile ilgili pek çok hadis Hz. Peygamberden nakledilmiştir. Vefatının ardından yıllar geçse dahi anne ve babasının kabirlerini ziyaret etmiştir. Hudeybiye'den dönerken Ebva'ya uğrayarak annesinin kabri başında gözyaşı döktüğü nakledilmektedir. (Aişe Abdurrahman bintü'ş Şati, Rasulullah (s)'in Annesi ve Hanımları, Çev: İsmail Kaya, 6. Baskı, (Konya: Uysal Kitabevi, 1994), 157.) Hz. Peygamber'in anne baba sevgisiyle ilgili bk:, Ömer Sabuncu, "Hz. Peygamber ve Anne baba Sevgisi", *Diyanet İlmi Dergi,* 45/2 (2009), 49-72.
[409] İbrahim Canan, "Hz Peygamber Ve Aile Hayatı", *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, (İstanbul: İlmi Neşriyat,1989), 329.
[410] Buhârî, "Edeb", 17, "İsti'zan", 15; Müslim, "Selam", 14-15.
[411] Mehmet Faruk Bayraktar, "Ailenin Eğitim Görevi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2, (1995), 125.
[412] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 2/ 281.
[413] Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 9/ 6178; Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 2/ 265; Sabuncu, "Hz. Peygamberin ilk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği", 64; İbn Kesir, çocukların sayısının yedi

olmak üzere toplam yedi çocukları bulunmaktaydı.[414] Kız çocuklarının sayısı ve isimleri noktasında kaynaklar aynı şeyi söylemektedir; Zeynep, Rukiye, Ümmü Gülsüm, Fatıma adında dört kız evladı bulunmaktaydı.[415] Hz. Peygamber'in kız evlatlarının hepsi Müslüman olmuşlar ve Medine'ye hicret etmişlerdir.[416]

Çocuklarının sıralamasıyla ilgili de kaynaklarda birbirinden farklı bilgiler bulunmaktadır. Genel kabule göre çocuklarının en büyüğü Kasım'dır ve Allah Resulü onunla künyelenmiştir.[417] 'İyilik için sadaka dağıtan' anlamındaki Kasım ismi ona Hz. Peygamber tarafından verilmiştir.[418] İhtilaf bulunmakla beraber Kasım'ın İslamiyet'in gönderilmesinden kısa bir süre sonra vefat ettiği nakledilmektedir.[419]

Hz. Peygamberin en büyük kızı Zeynep'tir.[420]Kasım'dan sonra doğmuştur.[421] Teyzesinin oğlu Ebu'l As ile evlenmiştir.[422] İslamiyet'i kabul ederek Müslüman olmuş ve hicret edenler arasındaki yerini almıştır.[423] Eşi Bedir Savaşı'ndan sonra Zeyneb'i Medine'ye göndermiş, kendisi de Müslüman olarak hicretin yedinci yılında Medine'ye hicret etmiş, Allah Resulü de onu kızıyla tekrar evlendirmiştir.[424] Zeynep ve eşinin Ali ve Ümame adında iki çocukları olmuştur.[425] Zeynep henüz babası hayattayken hicretin sekizinci yılında vefat etmiştir.[426]

Rukiyye Allah Resulünün Zeynep'ten sonra dünyaya gelen kız çocuğudur. Annesiyle beraber Müslüman olmuştur.[427] Evliliğine kadar geçen süreçle ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Amcasının oğlu Utbe b. Ebi Leheb ile evlenip Tebbet suresi nazil olduğunda boşandığı, böylece kısa bir evlilik yaşadığı nakledilmektedir.[428] Daha sonra Hz. Peygamber kızını Hz. Osman ile Mekke'de

olduğuna dair rivayetleri de nakleder. Bk. İbn Kesîr, İmaduddîn Ebi'l Fidâ İsmail ed-Dımeşkî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, (Beyrut. 1984), 2/ 265.

[414] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 2/ 265.
[415] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 2/ 265.
[416] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 2/ 265.
[417] Taberî, *Târîh*, 2: 281; Asri Çubukçu, "Kasım" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/ 538.
[418] Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/ 64.
[419] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 2/ 294.
[420] İbn Sa'd, *et-Tabakât*,1/ 133.
[421] İbn Sa'd, *et-Tabakât*,1/ 133.
[422] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 4/ 581.
[423] İbn Sa'd, *et-Tabakât*,8/ 31.
[424] İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/ 32-33.
[425] İbn Sa'd, *et-Tabakât*,8/ 31.
[426] İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/ 34.
[427] İbn Sa'd, *et-Tabakât*,8/ 36.
[428] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 4/ 610.

evlendirmiştir. Rukiyye Bedir savaşından sonra, hicretin on yedinci ayı Ramazan'da vefat etmiştir.[429]

Allah Resulü'nün Rukiyye'den sonra dünyaya gelen kız çocuğu Ümmü Gülsüm'dür. O da kardeşleriyle beraber İslam'a girmiştir. [430] Ablası Rukiyye gibi o da amcasının oğlu ile evlenmiştir. Tebbet suresi nazil olduktan sonra Uteybe'den boşanmıştır.[431] Ablasının vefatından sonra Hz. Osman'la evlenmiş fakat çocukları olmamıştır.[432] Hz. Osman ile evliyken hicretin dokuzuncu yılında vefat etmiştir.[433]

Hz. Fatıma Allah Resulü'nün en küçük kızıdır.[434] Bi'setten beş yıl önce Hz. Peygamber otuz beş yaşlarındayken doğduğu rivayet edilmektedir.[435] Hz. Peygamber kızı Fatıma'yı hane halkından sayılan Hz. Ali ile evlendirir.[436] Hz. Fatıma ve Hz. Ali'ye Allah Hasan, Hüseyin, Ümmü Gülsüm ve Zeyneb'i bahşeder.[437] Vefat ettiğinde Hz. Peygamber'in hayatta olmadığı tek evladıdır, Allah Resulü'nün vefatından altı ay sonra babasına kavuşmuştur.[438] Hz. Peygamber Hz. Fatıma dışındaki tüm evlatlarının vefatına şahit olan bir babadır. Bu büyük bir imtihan ve merhamet sahibi bir baba için güç bir durumdur.

Allah Resulü ve Hz. Hatice'nin nübüvvetten önce, Kasım'dan başka Abdullah isminde, Tahir veya Tayyip diye lakaplanan bir erkek evladı daha dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlarda vefat ettiği için hakkında bilgi bulunmamaktadır.[439]

Hz. Peygamber'in hicretin yedinci yılında evlendiği Hz. Mariye'den de İbrahim isminde bir çocuğu olmuştur. Fakat çok az yaşamış ve on sekiz aylıkken vefat etmiştir.[440] Hz. Peygamber oğlu İbrahim'in vefatına ağlamış, sebebi sorulduğunda bunun bir merhamet göstergesi, mahzun olduğunun bir ifadesi olduğunu söylemiştir.[441]

---

[429] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 4/ 582.
[430] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 2/ 279.
[431]İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 4/ 160.
[432] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 4/ 6ll.
[433] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 4/ 611.
[434] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 4/ 609.
[435] İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/ 19.
[436] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 2/ 545.
[437] İbn Sa'd, *et-Tabakât*,8/ 26.
[438] İbn Sa'd, *et-Tabakât*,7/ 28.
[439] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 4/ 607.
[440] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 4/ 615.
[441] Buhârî, "Cenaiz" 44; Müslim, "Fedail" 62.

Allah Resulü çocuklarına ve torunlarına atalarının isimlerinden vermiş, onlara dua etmiş, onlarla özel ilgilenmiştir. Hz. Fatıma ve Hz. Ali evlendikten sonra bir müddet sabahları evlerine uğrayarak onları namaza kaldırmıştır.[442]

Kendi çocuk ve torunları sevip öpmekten çekinmemiş, on çocuğu olduğu halde hiçbirisini sevip öpmediği ile övünen bir adama kalbinden merhametin alınmış olduğunu ifade etmiştir.[443]

Kendisi çocuklarla zaman geçirip şakalaşmış, ümmetine de çocuğu olanın çocuklaşması tavsiyelerinde bulunmuştur.[444]

Hz. Peygamberin çocuklarıyla ilişkisi sevginin yanında saygıyı da barındırmaktaydı. Hz Fatıma Hz. Peygamber'in evine geldiğinde Allah Resulü'nün ayağa kalkarak onu karşılaması çok manidardır. Sonrasında kızını kucaklayıp öpmüştür.[445]

Hz. Peygamber sadece kendi öz çocukları ile değil hane halkının hepsiyle özel ilgilenmekteydi. Kendisine hizmet eden biri olmasına rağmen Hz. Zeyd'e öğle güzel davranmış olacak ki, Hz. Zeyd öz babasının yanına dönmeyi redderek Hz. Peygamber'in yanında kalmayı tercih etmiş ve Allah Rasulü'nden sevgi ve şefkat görmüştür. Hz. Zeyd Mute savaşında şehid olduğunda Hz. Peygamber ağlamış ve ona olan sevgisini "*Bu sevgilinin sevgilisine özlemidir*" şeklinde ifade etmiştir.[446]

Hz. Peygamber'in öz evladı olmamasına rağmen babalık yaptığı bir diğer kişi de Hz. Ali'dir. Onu amcası Ebu Talip'ten istemiş ve kendi hanesinde yetiştirmiş, kendi kızı ile evlendirmiştir.

Hz. Peygamber kız çocuklarıyla özel ilgilenmiştir. Sadece çocukları değil çocuklarının çocukları ile alakadar olmuştur. Kızı Zeyneb'in evladı olan Ümame ile yakın ilişkiler kurmuş, mescitte namaz kıldırırken dahi onun yanında bulunmasından, sırtına tırmanmasından rahatsızlık duymamış bunlara müsaade etmiştir.[447] Kız çocuklarına karşı gösterilen bu yakınlığın, kadının ikinci planda tutulduğu bir

[442] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 12/ 6.
[443] Buhârî, "Edeb" 22.
[444] İbrahim Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye,* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1980), 251.
[445] Ebu Davud, "Sünen", 8.
[446] Köksal, *Peygamberler Tarihi,* 2/ 163-166.
[447] Müslim, "Mesacid", 41-43; Buhârî, "Edeb", 18.

toplumun içinde gerçekleşmesi çok önemlidir. Hz. Peygamber toplum içerisinde bu şekildeki davranışlarla cahiliyeden kalma bazı telakkileri ortadan kaldırmayı hedeflediği muhakkaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BABA – OĞUL OLARAK PEYGAMBERLER

3.1. HZ. İBRAHİM – HZ. İSMAİL – HZ. İSHAK

Kur'an-ı Kerim'de olumlu ya da olumsuz yönleriyle gündeme taşınan aile örnekleri bulunmaktadır. Olumlu özellikleriyle zikredilen ailelerden birisi, belki de en güzeli Hz. İbrahim'in ailesidir.

Hz. Nuh'un oğlu Sam'ın soyundan geldiği bilinen[448] Hz. İbrahim Tevrat'ta 'inananların babası' olarak anılmaktadır.[449] İbrahim'in adı ilk etapta 'ulu ata' anlamındaki Abram iken daha sonra 'milletlerin babası' anlamındaki Abraham'a dönüşmüştür.[450] Arap dilciler İbrahim kelimesinin Arapça olmadığını söyleyerek Süryanice Eb-rahim yani 'merhametli baba' anlamına geldiğini kabul etmişlerdir.[451] Hz. İbrahim hem Yahudilik, hem Hristiyanlık, hem de Müslümanlar için ortak bir ata, baba konumundadır. Yahudiler kan bağı ile Hristiyanlar iman bağı ile Hz. İbrahim'i baba olarak kabul etmektedirler. O Müslümanlar ve tüm inananlar için ortak babadır.[452] Bu Hz. İbrahim'in dini otoritesini ifade eden bir babalık konumudur. Ama Hz. İbrahim peygamberlik vasfının yanında aynı zamanda biyolojik çocukları bulunan, onlara karşı hak ve sorumluluklar taşıyan bir aile babasıdır.

Hz. İbrahim denince akla ilk gelen konulardan biri, onun yaptığı etkileyici dualardır. Onun karakter özellikleri dualarına da olduğu gibi yansımıştır. Özellikle aile bağlarındaki hassasiyet, merhamet ve yüce gönüllülüğü, ailesine; inkârcı olmasına rağmen babasına, çocuklarına, zürriyetine yaptığı dualarda görülmektedir: Babasının "*Ey İbrâhim! Sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, ant olsun seni taşlatırım; şimdi uzun bir süre gözüme görünme!*"[453] şeklinde; evladını sert bir şekilde öteleyen ve silip atan baba hitabının karşısında İbrahim 'selam' der:

"*İbrâhim şöyle dedi: "Esen kal! Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok Lûtufkârdır."*[454] Bir babanın gösterdiği incitici böyle bir

[448] Taberî, *Târîh*, 1/ 233.
[449] Yaratılış 11/26, 27.
[450] Harman, "İbrahim", 1/ 267.
[451] Harman, "İbrahim",1/ 268-269.
[452] Harman, "İbrahim", 1/ 268.
[453] el-Meryem 19/46.
[454] el-Meryem 19/47.

tavır karşısında Hz. İbrahim'in duruşu, inkâr etse bile bir babaya "öf demeyen" inanan evlat hassasiyetini[455] yansıtmaktadır. Burada İbrahim'in babası için bu şartlarda bile bağışlanma dileyen çok içli (evvah) ve yumuşak huylu (halim)[456] karakteri ortaya çıkmaktadır. Bu noktada oğluna uzun bir süre gözüme gözükme diyen bir babanın; yumuşak huylu, ağır başlı evladı nasıl bir baba olurdu sorusu akla gelmektedir.

Kur'an bize Hz. İbrahim'i evlat hasreti çeken bir baba olarak anlatır. Şüphesiz ki evlat sahibi olma arzusu insanoğlunun içerisinde var olan bir istektir. Soyunun devam etmesi, kendi kanından ve kendi inancından evlatların insanı takip etmesi insana hoş gelen, bu suretle de can-u gönülden istenen bir durumdur.

Kur'an'a göre Hz. İbrahim ve Hz. Lût putlara tapmakta ısrar eden kavimlerinde ayrılarak Allah'ın kendilerine vadettiği bereketli topraklara hicret etmişlerdir.[457] Bu esnada Hz. İbrahim'in yaşı bir hayli ilerlemiş durumdadır. Yıllarca putperest bir kavim içerisinde tevhid mücadelesi vermiş olan İbrahim Peygamber kavminin inkârda ısrarcı tutumları sebebiyle hissettiği yorgunluk, belki de tevhid inancının devam etmeyeceğinden duyduğu tedirginlik ile Allah'tan salih bir evlat istemiştir.

"*Rabbim! Bana iyilerden olacak bir evlât ver!*"[458] Bu samimi, içten dua cevap bulur ve Hz. İbrahim akıllı ve edepli bir erkek çocuğu ile müjdelenir.[459] Bu akıllı ve edepli ilk çocuk hem Kur'an'a hem de Tevrat'a göre Hz. İsmail'dir.[460] Hz. İsmail dünyaya geldiğinde Hz. İbrahim seksen altı yaşındadır.[461] Bir evlat sahibi olmaya duyduğu iştiyak, yaşının ilerlemiş olmasına rağmen, ağzı dualı İbrahim peygamberi daha çok dua ile buluşturmuş ve o asla ümidini kesmemiştir.[462] Hz. İbrahim'in duasının karşılığı olarak, ilk eş Sare'nin kendi isteği ile evlendirdiği cariyesi Hz. Hacer'den İsmail dünyaya gelmiştir. Daha sonra ilerleyen yıllarda Lût Peygamber'in kavmini helak etmek için giderken kendisine uğrayan elçilere Hz. İbrahim "Beni ne ile müjdeliyorsunuz?" diye sormuştur. Bu bir şaşırma ifadesidir. Buradan Hz.

[455] el-İsra 17/23.
[456] et-Tevbe 9/114.
[457] el-Enbiya 21/71; el-Ankebut 29/26.
[458] es-Saffat 37/100.
[459] es-Saffat 37/101.
[460] Harman, "İbrahim" 1/ 268.
[461] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim*, 12/ 37.
[462] el-Hicr 15/56.

İbrahim'in İshak için ayrıca dua etmediği anlaşılmaktadır. Evlat konusunda Hz. İbrahim ile ilgili tek dua iki müjde vardır.[463]

Hz. İbrahim'in duasının tecellisi olarak Hz. İsmail dünyaya gelmiştir. Hz. İsmail'in ismi Süryanice olup, 'Allah'a itaatkâr anlamına gelmektedir.[464] Kur'an-ı Kerim'de adı on iki yerde anılan Hz. İsmail'in bir peygamber olduğu da açıkça ifade edilmiştir.[465] Kur'an-ı Kerim Hz. İsmail'in Yahudi olduğu iddiasındaki Ehli kitap inancını reddeder.[466] O Allah'ın hidayetine kavuşarak âlemlere üstün kılınan,[467] sabredenlerden ve iyi bir kul,[468] sözüne sadakati olan, kavmine namazı ve zekâtı emreden Allah'ın hoşnutluğunu kazanmış bir peygamberdir.[469]

Hz. İbrahim'in ikinci oğlunun dünyaya gelmesi de bir müjdenin peşinden olmuştur. Lût kavmini helak ile görevlendirilen elçiler, ilerlemiş yaşlarda bulunan Hz. İbrahim ve eşi Sare' ye bir evlat müjdesinde bulunurlar. O sırada ayakta olan Sare iki yaşlı insandan çocuk dünyaya gelmesinin şaşılacak bir şey olduğunu söyler ve güler. Melekler ise bunun Allah'ın bir emri olduğunu ve şaşılmaması gerektiği hatırlatmasında bulunurlar.[470] Hz. İbrahim'e ikinci oğul olarak İshak da bağışlanır.

"*Ona İshak ve Ya'kūb'u bağışladık, soyundan gelenlere peygamberlik ve kitap verdik. Ona bu dünyada mükâfatını verdik; o, âhirette de iyiler arasında yer alacaktır.*"[471]

Hz. İbrahim ailesi zaman geçtikçe kalabalıklaşmaktadır. İki eş, iki çocuk ve Hz. İbrahim'den oluşan bu aile, insanlık tarihinin örnek gösterilen birlik modelini ortaya koymuştur. Bir peygamber hanesi de olsa, aile hayatında her zaman sükûnet hâkim olmayabilir. Hz. Sare ile Hz. Hacer arasında zaman içerisinde kıskançlık ortaya çıkar. Aile içerisindeki huzuru sağlamak için ilahi buyruk gereğince Hz. İbrahim Hacer ve İsmail'i alarak oradan uzaklaştırır. Mekke'ye doğru hareket eden grup Kâbe civarına geldiğinde durur. Henüz su dahi bulunmayan vadide Hz. İbrahim eşi ve

[463] Hz. İbrahim'in Hz. Hacer ve Hz. Sare'den çocuk sahibi olması 'Eş Olarak Hz. İbrahim' bölümünde yer aldığından burada değinilerek geçilmiştir.
[464] Fîrûzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhit*, (Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1986), 6/39.
[465] el-Bakara 2/136; el-Âl-i İmrân 3/84; en-Nisâ 4/163.
[466] el-Bakara 2/140.
[467] el-En'âm 6/86.
[468] el-Enbiyâ 21/85-86; el-Sâd 38/48.
[469] el-Meryem 19/54-55.
[470] el-Hud 11/69-76, el-Hicr 15/51-60; el-Ankebut 29/31- 32.
[471] el-Ankebut 29/27.

oğlunu bırakıp geri dönmek üzere yola koyulur. Hz. Hacer, Hz. İbrahim'in ardından seslenerek kendilerini bu ıssız vadide bırakıp nereye gittiğini sorar. Hz İbrahim'den yanıt alamaz. Daha sonra "*Yoksa buraya bizi bırakmanı sana Allah mı emretti?*" sorusuna karşılık Hz. İbrahim olumlu yanıt verdiğinde Hz. Hacer çağları aşan bir teslimiyet örneği göstererek Allah'ın onları zayi etmeyeceğine olan inancını ifade eder.[472]

Ailesinden bir kısmını geride bırakmış bir baba olarak Hz. İbrahim biraz daha uzaklaştığında yeniden ellerini açar ve dua eder: "*Ey rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki rabbim, namazı kılsınlar! İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinler!*"[473] Bir baba için zor bir imtihanı atlatan İbrahim peygamber ve eşi çağlar boyunca anılacak bir teslimiyet örneğini de sergilemişlerdir. İleri bir yaşta baba olan Hz. İbrahim hasretini çektiği evladının koşup oynadığını göremeyecektir. Bir baba olarak bu durum Hz. İbrahim'i üzmüş olsa da Allah bu baba oğula Beytini inşa etmeyi nasip edecektir.

Baba olarak zor bir imtihanı geride bırakan Hz. İbrahim zaman zaman Mekke'ye gelerek ailesini ziyaret etmiştir. Fakat onun imtihanı bununla sınırlı değildir. Baba ve oğlunu ilgilendiren bir diğer mesele, koşar yaşa geldiğinde oğlunu kurban etme hadisesidir. Kur'an'da hadiseye şu şekilde yer verilmektedir:

"*Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona, "Yavrucuğum" dedi, "Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?"*

Dedi ki: "Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın."

Her ikisi de (ilâhî buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yatırınca, "Ey İbrâhim!" diye ona seslendik; "Tamam, rüyanı gerçekleştirmiş oldun." İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz. Bu, kesinlikle apaçık bir imtihandı."[474]

[472] Taberî, *Târîh*, 1/ 255.
[473] el-İbrahim 14/37.
[474] es-Saffat 37/102-106.

Hz. İbrahim ayette zikredilen rüyayı üç gece peş peşe görmüştür. Bunlar sıradan rüyalar değil Allah'tan gelen açık bir emir niteliğindeydi.[475]

Hz. İbrahim yumuşak huylu bir çocuk olan İsmail'i kendini bilir ve ifade eder çağına -ki bu yaşlar çocukların en sevimli olduğu zaman aralıklarındandır- geldiğinde kurban etmek ile emrolunmuştur. Ayette de belirtildiği gibi bu apaçık bir imtihandır.

Burada dikkat çeken bir husus ise Hz. İbrahim'in durumu evladına açma üslubudur. Öncelikle Hz. İbrahim'in söze girişinin merhamet dolu olduğu ilk hitabından anlaşılmaktadır. 'yavrucuğum'. Evladına meseleyi açma tarzı, yapılması gerekeni aktarma biçiminde değil; konuyu oğluyla istişare etme şeklindedir. İçinde bulunduğu durumu evladına izah edip ne düşündüğünü öğrenmek istemektedir. Modern psikoloji açısından bu yaklaşım çocuk eğitiminde önemli bir merhaledir. Bu yaklaşım biçimi sadece baba evlat ilişkilerinde değil aslında tüm insan ilişkilerinde örnek alınması gereken bir usuldür. Hz İsmail'in babasının bu yaklaşımına yanıtı ise tam bir teslimiyet örneği sunmaktadır.

"*Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın."*

Yıllardır hasretini çektiği evladına kavuştuktan sonra böyle bir emir Hz. İbrahim için kolay olmasa gerektir. Ayetin devamındaki "*Bu, kesinlikle apaçık bir imtihandı"* ifadesi de imtihanın zorluğunu destekler mahiyettedir. Hz. İbrahim rüyada emredileni gerçekleştirir. Fakat ilahi müdahale gecikmez. Bıçak İsmail'i kesmemektedir. İbrahim Peygamber ve oğul İsmail ikisi de ilahi emre boyun eğerek imtihanı kazanmışlardır. Çünkü Allah ayetlerin devamında *" "Tamam, rüyanı gerçekleştirmiş oldun." İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz."* [476] diyerek İsmail'e bedel olmak üzere bir kurbanlık göndermiştir.[477]

Müfessirler arasında kurban edilen evladın kimliğine dair farklı görüşler bulunmaktadır. Elmalılı Saffat 101. ayette müjdelenen çocuğun Hz. İsmail olduğunu, Hz. İshak'ın daha sonra ayrıca müjdeleneceğini ifade etmektedir.[478] Kurban olayından bahsedildikten sonra İshak müjdelenecektir.[479] Aslında hangi oğulun kurban edildiği

[475] Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru'l-Mukatil*, 3/ 615.
[476] es-Saffat 37/105.
[477] es-Saffat 37/107.
[478] Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 9/ 442.
[479] es-Saffat 37/112.

mevzusu çok da ehemmiyetli değildir. Asıl önemli olan hadisedeki teslimiyet, emre boyun eğme ve baba oğul arasındaki iletişimin inceliğidir.[480]

Hz. İbrahim eşi Sare'den müsaade alarak yeniden Mekke'ye eşi ve evladını ziyarete geldiğinde Hz. Hacer vefat etmiştir. Hz. İsmail'in de evlenmiş olduğunu öğrenir fakat bu gelişinde oğluyla görüşememiştir.[481] Hz. İbrahim'in bu ziyaretlerini evladı evlenecek yaşa gelse dahi onunla ilgili sorumlulukları olduğunu düşünen bir babanın evladıyla ilgilenme biçimi olarak değerlendirmek mümkündür.

İleriki yıllarda Kâbe'nin temellerini yükseltme emrini alarak Mekke'ye yeniden giden Hz. İbrahim evladı İsmail ile birlikte Beytü'l Haram'ı inşa etmiş ve hac emrini ilan etmiştir:

"*İbrâhim İsmâil'le birlikte Kâbe'nin temellerini yükseltiyordu: "Ey rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin.*"[482] Böylesine önemli bir vazife merhametli bir baba ve teslimiyet içerisindeki oğulun elleriyle yerine getirilmiştir. Baba oğul ekip ruhu içerisinde Allah'ın verdiği vazifeyi yerine getirmişlerdir. Dayanışma ve işbirliğinin güzel bir örneğini sergilemişler, aynı ortak amaç için çabalamışlardır. Vazifelerini yerine getirdikten sonra da ellerini kaldırarak baba oğul beraber amellerinin kabul edilmesi için dua etmişlerdir.[483]

Onlara Kâbe'nin bakımı görevi de şu ayetle verilmiştir: "*O zaman biz Kâbe'yi insanların gidip gelip ziyaret edecekleri bir makam ve bir güvenlik yeri yaptık. Siz de İbrâhim'in makamından kendinize namaz kılacak bir yer edinin. İbrâhim ve İsmâil'e de, "Tavaf edecekler için, ibadete kapanacaklar, rükû ve secde edecekler için evimi temiz tutun" diye tâlimat verdik.*"[484]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'e ikinci evlat müjdesi, Lût peygamberin kavmini helak etmek üzere gönderilip Hz. İbrahim'i de ziyaret eden elçiler vasıtasıyla olmuştur:

"*İbrâhim'in değerli konuklarıyla ilgili kıssa sana ulaştı mı? Onun yanına girdiklerinde "selâm" demişler, o da "selâm" demiş; (içinden) "Hiç de tanıdık kimseler*

[480] Kurban edilen oğulla ilgili bk: Abdullah Aydemir, "Kurbanlık Hz. İsmâîl mi, İshâk mı" *Diyanet İlmi Dergi (Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi)*, 8/5, (1974), 259-264.
[481] Taberî, *Târîh*, 1/ 308.
[482] el-Bakara 2/127.
[483] el-Bakara 2/127.
[484] el-Bakara 2/125.

değil" diye geçirmişti. Belli etmeden hemen ailesinin yanına gitti ve (kızartılmış) besili bir buzağı getirdi. Onu önlerine koydu ve "Buyurmaz mısınız?" dedi. Durumlarından dolayı biraz kaygılandı. "Korkma" dediler ve ona derin bilgi sahibi olacak bir oğul müjdesi verdiler. Karısı heyecanla bağırarak alnına vurdu; "Benim gibi yaşlı ve kısır bir kadın ha!" dedi. "Rabbin böyle buyurdu" dediler; "Kuşkusuz hikmeti sonsuz, ilmi sınırsız olan yalnız O'dur.""[485]

Hz. İshak, Hz. İbrahim ve Sare'nin ikisinin de yaşlılık döneminde Allah'ın bir hikmeti olarak verilen bir evlattır. Hz. İbrahim ve eşinin bu kadar şaşırmasının nedeni de evlat sahibi olamayacak kadar yaşlı olmalarıdır.[486] Aynı zamanda ayetten anlaşılan bir başka husus da evlerine gelen misafirlerine güzel şeylerini ikram etmek isteyen İbrahim ailesinin misafirperver ve merhametli oluşudur.

Hz. İbrahim'in hayatı ile ilgili resme uzaktan bakıldığında şu tablo ile karşılaşılmaktadır. Hz. İbrahim aile fertlerini tevhide davet etmiş, bu davete babasından başlamıştı.[487] Şefkat içerisinde babasına putlara tapmaktan vazgeçmesini 'babacığım' hitabıyla anlatmaya çalışırken babasından gelen yanıt çetin olmuştur:

"*Ey İbrâhim! Sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, ant olsun seni taşlatırım; şimdi uzun bir süre gözüme görünme!*"[488]

Ayetlerdeki ifadelerden anlaşıldığı üzere babasından merhamet görmeyen bir oğul olan Hz. İbrahim'in evlatlarına sergilediği babalığın muazzam olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Babasından '*İbrahim git başımdan*' yaklaşımını gören İbrahim, '*yavrucuğum, bu konu hakkında ne düşünürsün*' inceliğini gösterebilmiştir. Aslında bu tavır insan ilişkilerindeki bir gerçeğe de işaret etmektedir. Bazı önemli özellikler anne ve babadan, aileden görerek gelişir, fakat bazı huy ve incelikler de karakterden, insanın doğasından kaynaklanmaktadır. İbrahim babasından görmediği ince tavrı çocuklarına gösterebilmiştir, çocuklarından da bu tavrın mukabilini görebilmiştir. Bu yönüyle de örnek alınması gereken büyük bir peygamberdir.

[485] ez-Zariyat 51/24-30.
[486] Râzî*, Mefatihu'l-Gayb*, 19/ 200-201.
[487] el-En'am 6/74.
[488] el-Meryem 19/46.

Bir baba olarak İbrahim Peygamber evlatlarına pek çok güzel ahlaki vasfı miras olarak bırakmıştır. Bunun yanında Kur'an-ı Kerim onun vasiyetini de haber vermektedir:

"*İbrâhim de bu dini oğullarına vasiyet etti, Ya'kūb da. "Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti; öyleyse yalnız O'na teslim olmuş müminler olarak can verin!" (dediler).* [489] Hz. İbrahim kendinden sonra da evlatlarının durumunu dert edinir ve onlara tevhitten ayrılmamayı, teslimiyeti bırakmamalarını vasiyet etmiştir. Daha önce yapmış olduğu tavsiye ve uyarılara uymalarını kendisinden sonra da dine sımsıkı sarılmalarını hatırlatmıştır. O Allah'a bağlı bir kul olmanın en güzel örneklerinden biri olarak yaşayıp İslam üzere olmanın ve İslam üzere ölmenin önemini yaşayarak göstermiştir.[490]

Hz. İbrahim'in erkek evlatlarından bahsedilmiş fakat kız evladı olup olmadığı konusunda net bir bilgi olmamakla beraber Hz. İbrahim'in "*Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!*" [491] şeklindeki duası kız evlada sahip olmadığını düşündürmektedir.

Hz. İbrahim'in evlatlarına düşkünlüğü, onlar için yaptığı dualarda da kendini göstermektedir. Kur'an-ı Kerim Hz. İbrahim'in çocukları için yapmış olduğu dualara yer vermektedir:

"*Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; rabbimiz, duamı kabul et!*"[492] O evlatları için de dua etmeyi ihmal etmeyen bir babadır.

3.2. HZ. YAKUP – HZ. YUSUF

Hz. İshak'ın oğlu Hz. Yakup Kur'an-ı Kerim'e göre peygamber, Yahudi inancına göre ise İsrail'in ataları olarak anılan İbrahim, İshak gibi önemli bir şahıs ve aynı zamanda İsrailoğulları'nın isim babasıdır.[493] Tevrat'a göre ona Tanrı tarafından İsrail adı verilmiş,[494] bizzat Tanrı ile veya onun meleği ile güreşmiş olduğu için bu

[489] el-Bakara 2/132.
[490] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* 1/ 412.
[491] el-İbrahim 14/35.
[492] el-İbrahim 14/40.
[493] Harman, "Yakup" *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* (İstanbul: TDV. Yay. 2013), 43/ 274.
[494] Tekvîn 35/1-15.

ismi aldığına inanılmaktadır.[495] Yahudilik açısından önemli bir kişi olmasından mütevellit Tevrat'ta Hz. Yakup'tan çokça bahsedilmiş, hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler zaman içerisinde bazı İslami kaynaklara da sirayet etmiştir.

Babası Hz. İshak kırk yaşında iken Rebeka adında biri ile evlenir. Fakat hanımının çocuğu olmadığı için uzun bir süre evlat hasreti çekerler. Hz. İshak'ın duası neticesinde İshak altmış yaşındayken ikiz çocukları dünyaya gelir. Bunlardan ilk doğana Esav, İkinci doğana da Yakup ismi verilmiştir.[496]

Hz. Yakup, Kur'an-ı Kerim'de hem Yakup ismi hem de İsrail ismi ile anılmaktadır. Yakup İsmi on altı defa,[497] beni İsrail kullanımı pek çok defa yer alsa da İsrail ismi tek başına iki surede geçmektedir.[498] Ona peygamberlik verildiği ifade edilmiştir: "*Nihayet İbrâhim onlardan ve Allah'ın dışında taptıklarından uzaklaşınca, biz ona İshak ve Ya'kūb'u bahşettik, her birini peygamber yaptık.*"[499] Dedesi İbrahim ve babası İshak gibi iradesi güçlü ve zekâsı kuvvetli, kendisi de soyu da seçkin ve hayırlıdır.[500] Dede, baba ve oğul başka ayetlerde de beraber, ortak özelliklerle anılmış, onların iyi,[501] salihlerden, doğru sözlü ve erdem sahibi,[502] ihlaslı[503] kullar olduğu belirtilmiştir. Hz. Yakup da dedesi İbrahim peygamber gibi çocuklarına "*Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti; öyleyse yalnız O'na teslim olmuş müminler olarak can verin!*"[504] şeklinde Allah'a teslimiyeti vasiyet etmiştir.

Kur'an'da Yakup peygamber ile ilgili bir takım bilgiler de Yusuf suresinde yer almıştır. Yusuf suresi Yusuf kıssasının en güzel kıssa olduğunu ifade ederek başlamaktadır. [505] Bu ifade Yusuf kıssasının Kur'an kıssaları içerisinde en ayrıntılı ve edebi kıssa olmasından veya içerisinde pek çok duygu ve olayı barındırmasından kaynaklı olabilir. Surenin nüzul sebebi incelendiğinde, Allah bu kıssa ile aynı zamanda hayattaki iki dayanağı olan amcası ve eşini kaybetmiş, müşriklerin eziyet ve

[495] Tekvîn 32/22-32.
[496] Tekvîn 25/20-26.
[497] el-Bakara 2/132, 133, 136, 140; el-Âl-i İmrân 3/84; en-Nisâ 4/163; el-En'âm 6/84; el-Hûd 11/71; el-Yûsuf 12/6, 38, 68; el-Meryem 19/ 6, 49; el-Enbiyâ 21/72; el-Ankebût 29/27; el-Sâd 38/45.
[498] el-Âl-i İmrân 3/93; el-Meryem 19/58.
[499] el-Meryem 19/49, Ayrıca en-Nisa 4/163.
[500] es-Sad 38/45-46.
[501] el-En'am 6/84.
[502] el-Enbiya 21/72.
[503] el-Sad 38/46.
[504] el-Bakara 2/132.
[505] el-Yusuf 12/3.

dışlamalarıyla mücadele eden Hz. Muhammed'i teselli etmiş, ona bir Peygamber olan Yakup(a.s.)'ın sabrını örnek olarak göstermiştir.[506]

Hz. Yusuf küçük yaşlarındayken bir gün babası Yakup Peygambere gelerek rüyasında on bir yıldız, güneş ve ayı kendisine secde ederken gördüğünü söyler. Babası gördüğü rüyayı kardeşleriyle paylaşmamasını Yusuf'a öğütleyerek, Allah'ın onu seçilmiş kullardan kılacağını, dedeleri İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi kendisine ve Yakup ailesine de nimetini tamamlayacağını söyler.[507]Yusuf'un gördüğü rüyanın ardından gelip hemen babasıyla paylaşması babasının bilgi ve tecrübelerine başvurması, aralarında sıkı bir bağın varlığına işaret etmektedir.

Yakup Peygamberin o dönemde on ikiyi bulan evladı bulunmaktadır.[508] Rüyayı anlattığında kardeşlerinin onu kıskanma durumunun olabileceğinden bahsetmiştir. Yakup Peygamber Yusuf'a öğüt verirken "*Yavrucuğum*"[509] hitabını kullanır. Diğer peygamberlerde gördüğümüz sevgi dolu yaklaşımı Yakup peygamberde de görmekteyiz. Pek çok evlada sahip olan Hz. Yakup evlatları arasında herhangi bir kıskançlık veya çekişme olmaması için tedbirli davranmaktadır. Allah'ın Yusuf'u peygamber olarak seçtiğini, anlamış ve onu kardeşlerinin kıskançlık yahut haset gibi duygularından korumaya çalışmıştır. Bir yandan peygamber olacağını anladığı bir yandan da anne özlemi yaşamakta olan Yusuf'a karşı babasının daha düşkün olması kardeşlerinin dikkatini çeker ve Yusuf'a karşı kıskançlık ve kin duymaya başlarlar. Öyle ki bu kin onları Yusuf'a bir fenalık yapma düşüncesine sürükler. Hz. Yakup'un korkusu sadece bir tedirginlikten ibaret değildir. Çünkü kıskançlık son derece tehlikeli sonuçlar doğurabilecek bir duygudur. Var olan sevgiyi ortadan kaldırabilecek, sevginin yokluğu ile yarışabilecek bir duygudur.[510]

Kardeşleri Yusuf'un babaları tarafından daha çok sevildiğini ve ondan kurtulmaları gerektiğini düşünerek planlarını hazırlarlar. İçlerinden birinin onu kuyuya atma fikrini önermesiyle plan netleşir. Yusuf'u kırlara götürmek için babalarından müsaade isterler. Hz. Yakup Yusuf'un gitmesini istemediği için onu kurdun yemesinden çekindiğini ifade eder. Çünkü oğullarına ona kıskançlıklarından dolayı bir

---

[506] Eyyüp Aksoy, *Yusuf Kıssasının Sosyo-Psikolojik Tahlili* (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 1996), 32.
[507] el-Yusuf 12/4-6.
[508] Taberî, *Târîh*, 1/ 163.
[509] el-Yusuf 12/5.
[510] Karen Horney, *Çağımızın Tedirgin İnsanı* çev. Ayda Yörükan, (İstanbul: Tur yay., 1980), 90.

şey yapabileceklerinden dolayı tedirgin olduğunu söyleyemezdi. Bu daha kötü sonuçlar doğurabilirdi. Bu açıdan baba olarak Hz. Yakup'un tutumunda ders alınacak noktalar bulunmaktadır. Kişilerin kötü niyetleri fark edildiğinde yüzlerine vurulması, suçluluk psikolojisine daha çok kapılıp onları yapma ihtimalleri olan davranışı ihtimalden çıkarıp daha kötüsünü yapmaya kani hale getirebilmektedir.[511]

Oğullarının bu kadar kalabalıkken onu muhakkak koruyacaklarını söylemelerine karşılık babaları endişe ile de olsa izin verir.[512] Tam karar verdikleri gibi Yusuf'u kuyuya bırakarak planlarını gerçekleştirirler. Akşam ağlayarak eve dönerler.[513]

Eve geldiklerinden sonraki sahneleri Kur'an şu şekilde aktarır: *'"Ey babamız! Biz yarış için uzaklaşmış, Yûsuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık; onu kurt yemiş! Ama biz doğru söyleyen kimseler olsak da sen bize inanmazsın" dediler.*

Gömleğinin üstünde uydurma bir kan izi de gösterdiler. Ya'kūb, "Hayır! Nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiş; artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Anlattığınız şeyler karşısında, (bana) yardım edecek olan ise ancak Allah'tır" dedi."[514]

Hz. Yakup güçlü muhakemesiyle olayın tam olarak anlatılan gibi olmadığının farkındadır. Olaya çocuklarının kıskançlıklarının dâhil olduğunun farkında olsa da yapabileceği herhangi bir şey olmadığından ilahi iradeye boyun eğer, teslim olur. Şimdi ona düşen 'güzel bir sabırdır.' Yakup peygamber sabır ve tevekkülle Rabbine sığınır.

Bazı peygamberlerin çocuk sahibi olamamaktan dolayı çektikleri evlat hasretinin bir benzerini Hz. Yakup kardeşleri tarafından ortadan kaldırılan Yusuf'a duyduğu özlemle yaşamıştır. Tefsirlerde verilen bilgilere göre Hz. Yakup Yusuf'undan ayrı kaldığı yıllar boyunca ağlamıştır.[515]

Aradan yıllar geçmiş yaşanan genel kıtlık Yakup hanedanını da sarmıştı. Hz. Yakup'un oğulları erzak talep etmek üzere Mısır'a giderler. Yusuf'un kuyuya atılışından sonra ne Yusuf onlardan ne de onlar Yusuf'tan haber alamamıştır. Çünkü

---

[511] Aksoy, *Yusuf Kıssasının Sosyo Psikolojik Tahlili*, 37.
[512] el-Yusuf 12/13.
[513] el-Yusuf 12/15-16.
[514] el-Yusuf 12/17-18.
[515] Ebu's-Suûd b. Muhammed el-'İmâdî, *İrşadu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Abdulkadir Ahmed Atâ (Riyâd: Mektebetu'r-Riyâdi'l-Hadîse, ts), 3/ 181.

Kur'an bundan hiç bahsetmez. Kuyuya terk ettikleri Yusuf'un Mısır'da yönetici konumuna geldiğinden habersizdirler. "*Yûsuf'un kardeşleri (tahıl almak üzere) gelip huzuruna girdiler. Kardeşleri onu tanımadıkları halde Yûsuf onları tanımıştı*."[516] Hz Yusuf anne bir kardeşi olan Bünyamin'i göremeyince tekrar gelişlerinde onu da yanlarında getirmelerini söyler.[517] Kardeşleri Hz. Yakup'tan bu kez diğer küçük kardeşleri Bünyamin'i yanlarında götürmeleri için izin isterler, eğer götürmezlerse artık erzak alamayacaklarını, küçük kardeşlerini çok iyi koruyacaklarını söylerler.[518] Yıllar geçse de kalbi evlat hasretiyle yanmakta, onun hasretinden dolayı ağlamaktan gözleri göremez olan Hz. Yakup oğullarının bu isteğini şöyle yanıtlar: "*Daha önce kardeşi Yûsuf hakkında size ne kadar güvendiysem, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! En iyi koruyucu Allah'tır. O, acıyanların en merhametlisidir*."[519] Hz. Yakup çocuklarına güvenmediğini açık bir şekilde ifade etmeyip Yusuf olayını hatırlatmakla yetinmiştir. Yusuf'u da zamanında koruyamamışlardı, koruyacak olan ancak Allah'tı. Bu olayın sonunun Yusuf olayına benzememesi için onlardan kesin bir söz alır: "*Aşılamaz engellerle kuşatılmanız hariç, onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah adına yeminle kesin söz vermediğiniz takdirde onu sizinle beraber göndermem!*"[520] oğulları söz verirler ve Hz. Yakup Allah'ı vekil tutarak Bünyamin'i onlara teslim eder.[521] Bu ayette dikkat çeken husus, Hz. Yakup Allah'ın şahit veya kefil olacağını değil, vekil olacağını belirtmiştir. Aslında bu ifade ile o şehadetten ziyade icrâ istemektedir.[522]Ayrıca ayette Hz Yakup oğullarının şehre ayrı kapılardan girmeleri tavsiyesinde bulunur.[523] Bu da Mısır'da önceki gittiklerinde dikkat çeken oğullarını korumak için bir tedbir olarak önermiş olması muhtemeldir. [524] Hz. Yakup bu tavsiyesiyle evlatlarını dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı korumak istemiştir. Çocuklarına bu tavsiyesi Yusuf ve Bünyamin gibi diğer evlatlarına karşı da babalık vazifelerini yerine getirdiğini gösteren bir davranıştır. Evlatları Hz. Yakub'un günlerce ağlamasına sebep olsalar da o, babalık şefkatinden vazgeçmemiştir.

[516] el-Yusuf 12/58.
[517] el-Yusuf 12/59.
[518] el-Yusuf 12/63.
[519] el-Yusuf 12/64.
[520] el-Yusuf 12/66.
[521] el-Yusuf 12/66.
[522] Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 4/ 2889.
[523] el-Yusuf 12/67.
[524] Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 4/ 2890.

Ayetlerin devamında Hz. Yusuf kardeşi Bünyamin'i yanında bıraktıracak bir plan kurar.[525] Kardeşleri Bünyamin'in babasının çok üzüleceğinden[526] dolayı yerine içlerinden birini almaları konusunda ısrarcı olurlar fakat Hz. Yusuf kararından vazgeçmedi.[527] Babalarına yanlarında kardeşleri Bünyamin olmaksızın giden oğullarına Hz. Yakup : "*Hayır, nefisleriniz bu hususta sizi aldattı. Bana düşen artık güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Şüphesiz O, çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.*"[528] Diyerek cevap verdi. Oğullarından yüz çevirip Yusuf için ağlamaya devam etti ve gözleri bu hüznün eseri olarak artık görmemeye başladı.[529] Babalarının hasta olmasından korkup artık üzülmemesini söyleyen oğullarına Hz. Yakup'un yanıtı teslimiyet ifade etmektedir: "*Ben acımı ve kederimi ancak Allah'a arz ediyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah gelen bilgiyle biliyorum*."[530]

Hz. Yakup oğullarından gidip kardeşlerinin akıbetini araştırmalarını ister. Onlar tekrar Mısır'a gittiklerinde bu kez Yusuf kendini tanıtır, babası için gömleğini abilerine teslim eder.[531]

"*Kafile Mısır'dan ayrılınca babaları, "Eğer bana bunamış demezseniz, inanın ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum!" dedi.*

Yanındakiler ise, "Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın" dediler.

Müjdeci gelince, gömleği yüzüne koyar koymaz Ya'kūb tekrar görür hale geldi. Dedi ki: "Ben size, 'Allah tarafından sizin bilmediklerinizi bilirim' demedim mi?""[532]

Hz. Yakub'un ayette yer alan 'ben Yusufumun kokusunu alıyorum' ifadesi aralarındaki bağın ne kadar güçlü olduğunu gösteren bir ifadedir. Yıllarca hasretini çektiği Yusuf'a dair bir izin Yakub Peygamber için belirivermesi ve onu heyecanlandırması etrafındakileri şaşırtmıştır.

---

[525] el-Yusuf 12/70.
[526] el-Yusuf 12/78.
[527] el-Yusuf 12/81-82.
[528] el-Yusuf 12/83.
[529] el-Yusuf 12/84; Hz. Yakup'un gözleriyle ilgili detaylı bilgi için bk: Muhammed Bahaeddin Yüksel, "Yakup Peygamber'in Gözlerinin Akıbeti Konusunda Genel Bir Kabulün Tahlili". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31, (Haziran 2018), 73-111.
[530] el-Yusuf 12/86.
[531] el-Yusuf, 12/88-93.
[532] el-Yusuf 12/94-96.

Çocukları Hz. Yakub'u Mısır'a götürürler ve yıllarca süren hasret kavuşma ile sonlanır. Hz. Yakup oğullarını affeder ve Allah'tan onlar için bağışlanma diler.[533] Hz: Yusuf da kardeşlerini affetmiştir.[534] Hz. Muhammed Mekke'nin fethinden sonra Kureyşliler'e kardeşi Yusuf'un dediğini söylemişti; 'Bugün size kınama yoktur, gidin hepiniz azatsınız.'[535] Bu asil tavır asırlar içerisinde hakkın savunuculuğunu ve tebliğini yapan iki güzel peygamberin ortak özelliğini yansıtmaktadır. Bu özellik bir zamanlar kendilerine düşmanca duygular besleyen insanların sonraki pişmanlıklarından dolayı ilişkileri normal seviyeye getirecek olan asil bir davranıştır.

Hz. Yakup daha küçük bir çocukken ayrılmak zorunda olduğu yavrusunu karşısında bir peygamber ve olgunlaşmış bir insan, bir devlet adamı olarak görmüştür. Güzel bir sabrın neticesi ancak bu güzellikte olabilirdi.

Hz. Yakup bir peygamber babası olmasının yanında on oğlu daha olan bir babadır. Oğullarından Hakka hizmet eden hayırlı evlatları olduğu gibi, kıskanan, tuzak kuran, yalan söyleyen ve babalarının yıllar süren hüznüne sebebiyet veren evlatlarının da babasıdır. Bu yönüyle de aslında Yakup Peygamber'in sabrı sadece Yusuf'un hasretine olan bir sabır değil, aynı zamanda iyi karakterde olmayan evlatlarına da sabırdır. Fakat o, diğer evlatları da kendisinden bir şey istediğinde onların isteklerini içinde tedirginlik bulunsa da yapmıştır. Sevgi kontrol edilemez bir duygudur. Fakat evlatlara muamele açısından denge aile huzuru için muhakkak gerekmektedir.

3.3. HZ. SÜLEYMAN – HZ. DAVUT

Hz. Davut kendisine ilahi bir kitap olan Zebur ile İsrailoğullarına gönderilen bir peygamberdir.[536] İslami kaynaklarda Davut isminin Arapça bir isim olmadığı ifade edilmiştir.[537] İbranice'de 'en çok sevilen kişi, gözbebeği' gibi anlamlar içeren bu isim Kitab-ı Mukaddes'te 'David' şeklinde sadece Hz. Davut için kullanılmıştır.[538]

[533] el-Yusuf 12/97-99.
[534] el-Yusuf 12/92.
[535] Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 4/ 2914.
[536] en-Nisa 4/163; el-İsra 17/55.
[537] Ebu'l-Kasım el-Hüseyin b. Muhammed, Rağıb el-İsfahanî (ö. 502 H.), el-Müfredât-ü fî Garîb'il-Kur'an, Tahk.: Saffan Adnan ed-Dâvudî, 1. Baskı, Dâru'l-Kalem, Beyrut 1412 H., I/321.
[538] Harman, "Davud" *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* (İstanbul: TDV. Yay. 1994), 9/ 21.

Kur'an-ı Kerim ve hadislerde Hz. Davut'un farklı özelliklerinden bahsedilmiştir. Soyu ve hayatıyla ilgili İslami kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır, var olan bilgiler ekseriyetle israliyat kaynaklıdır.[539]

Kur'an'da Hz. Davut'tan ilk kez Calût'u öldürme hadisesinde söz edilir: "*Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler, Dâvûd da Câlût'u öldürdü ve Allah ona hükümranlık ve hikmet verdi, ona dilediği şeyleri öğretti. Eğer Allah'ın, insanların bir kısmı ile diğer kısmını engellemesi olmasaydı yeryüzünde düzen bozulurdu. Fakat Allah'ın âlemler için büyük lütufları vardır*."[540] Ayette Davut'a hükümranlık ve peygamberliğin verildiği de ifade edilmiştir. Yahudilik tarihinde Hz. Davut peygamberlik ve hükümdarlığı kendisinde toplayan ilk kişi olması hasebiyle önemli bir model şahıstır.[541] Bu suretle Tevrat'ta hem hükümdarlığı hem de ailesi hakkında pek çok bilgi bulunmaktadır. Kur'an ise onun şemail özellikleri, hanımları ve kardeşlerinden bahsetmemiş, ona verilen bazı hususi özelliklere yer vermiştir. Ondan bahseden ayetlerde Hz. Davud'a açık ve güzel konuşma yeteneği verildiği,[542] ona savaşlarda koruma olması için zırh yapmanın öğretildiği[543] bildirilmiştir. Hadislerde zırh yaparak elinin emeği ile kazanç elde ettiği bilgileri yer almaktadır.[544] Dağlar ve kuşlar onun buyruğuna verilmiş, Hz. Davut ile beraber onlar da Allah'ı tesbih etmiştir.[545] Hadislerde ve İslami eserlerde sesinin güzel olduğu da ifade edilmiştir.[546]

Hz. Davut'un Allah'ı çokça zikreden, günah işlemekten sakınan, salih amel işlemeye hassasiyet gösteren,[547] hükümranlığı Allah tarafından güçlendirilen,[548] Allah'a yönelmiş[549] güzel ahlaklı bir kul olduğu Kur'an'da ifade edilmiştir.

İslami kaynaklara göre Hz. Davut temiz kalpli bir insandır.[550] Duygusal ve alçak gönüllü olmasının yanında çok sabırlı ve öfkesiyle mücadele edebilen biridir. Tamamen ibadet ile geçirdiği günleri bulunmaktadır. Gecelerinin bir bölümünü ibadete ayırır, bir gün oruç tutar bir gün iftar ederdi. Kazancının bir kısmını da

---

[539] Harman, "Davud", 9/ 22.
[540] el-Bakara 2/251.
[541] İbn-i Kesîr, *Kısasu'l Enbiya*, 248.
[542] es-Sad 38/20.
[543] el-Enbiya 21/80, es-Sebe 34/12-11.
[544] Buhârî, "Buyu'",15.
[545] el-Enbiya 21/79, es-Sebe 34/10, es-Sad 38/18-19.
[546] Buhârî, "Fezaili'l Kur'an", 31; "Enbiya" 37, "Tefsir" 17,6.
[547] es-Sad 38/17, 24, 25.
[548] es-Sad 38/20.
[549] es-Sad 38/25.
[550] Taberî, *Târîh*, 1:476; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/ 179.

tasadduk ederdi.[551] Hz. Muhammet (s.a.v) devamlı ibadet etmek isteyen Abdullah b. Amr'a bir gün oruç tutup bir gün tutmamasını önermiş, bunun Hz. Davud'un orucu olduğunu ve oruçların en faziletlisi olduğunu belirtmişti.[552]

Kur'an Hz. Davud'un çocuklarından Hz. Süleyman hakkında da bilgi vermiş baba-oğlu aynı ayetlerde zikretmiştir.[553] "*Biz Dâvûd'a Süleyman'ı armağan ettik. O ne iyi kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü.*"[554] Ayet-i Kerime'de Hz. Süleyman'dan bir armağan olarak bahsedilmektedir. Evlat Allah tarafından gönderilen bir imtihan vesilesi olabildiği gibi onun aslında bir lütuf, bir hediye olduğunu gözden kaçırmamak gerekir.

Kur'an, Tevrat'ta hükümdar olarak bahsedilen Hz. Süleyman'ın Allah'ın görevlendirdiği bir peygamberi olduğunu söyler.[555] Kitab-ı Mukaddes'te onun büyük bir hükümdar olduğundan defaatle bahsedilmesine rağmen peygamberliğinden söz edilmez.[556] Kur'an onun sahip olduğu iki önemli vasıf olan hükümdar ve peygamber oluşuna dair geniş betimlemeler yapar.

Kur'an'da Hz. Süleyman'a rüzgârların ve şeytanların boyun eğdiği,[557] Sebe melikesi ile olan mücadelesi de anlatılmıştır.[558] Kaynaklarda Hz. Süleyman'ın son derece mütevazı olduğundan, fakir ve miskinleri devamlı gözettiğinden bahsedilir.[559]

Hz. Davut ve Süleyman'ın soyu İsrailoğulları'nın büyük atası olarak kabul edilen Hz. İshak'ın soyundan gelmiştir.[560] İslam kaynaklarına göre Süleyman 'sağlık' anlamına gelen İbranice bir kelimedir. Bu kelimenin de selam kökünden geldiği ve düşmanlarının ona teslim olduğu için bu ismin ona verildiği belirtilmiştir.[561]

İsrailoğulları tarihlerinin en görkemli dönemini Hz. Süleyman zamanında yaşamıştır. Kur'an da daha önce kimseye verilmemiş saltanatın ona duasının karşılığı

---

[551] Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/ 188-190.
[552] Buhârî, "Savm", 55, 57, 59; "Enbiya" 37, "Edeb" 84.
[553] el-Enbiya 21/78.
[554] es-Sad 38/40.
[555] en-Nisa 4/163; el-En'am 6/84; el-Enbiya 21/78-79; en-Neml 27/15; es-Sâd 38/40.
[556] I. Krallar 10/23; 11/1.
[557] es-Sâd 38/35-37.
[558] en-Neml 27/15-44.
[559] Taberî, *Târîh*, 1/ 517.
[560] el-En'am 6/19.
[561] Firuzabadi, Mecdüddin Muhammed b. Yakup, *el-Kamusu'l Muit*, (Beyrut: Müessetü'r-Risale, 1986), 6/ 86.

olarak Allah tarafından verildiğinden bahsetmektedir.[562] Hz. Süleyman'ın adını tarihe akıllı, adaletli, barışsever, hikmet sahibi bir hükümdar peygamber olarak yazdırdığı ve çağının en ileri gelen, zengin hükümdarı olduğu ifade edilmektedir.[563] Hz. Süleyman'ın hükümdarlığını yaptığı topraklar geniş bir coğrafyaya yayılmış, bu topraklar üzerinde o, muhteşem bir ticaret ağı kurmuştu.[564]

Güçlü bir inanç ve muhakeme yeteneğine sahip olan Hz. Süleyman'ın iyi bir yönetici olmasında babası Hz. Davut'un etkisi büyüktür. O babasının yanında ülke yönetimi ve siyaset konularında deneyim kazanmıştır. Böylece Allah tarafından verilen peygamberlik görevine de babasının yanında hazırlanmıştır.[565]

Kur'an-ı Kerim'de Süleyman (a.s.)'ın henüz peygamber olmadan önce karşılaştığı bir olayda hükmünde isabet edişi şu şekilde anlatılır:

"*Dâvûd'u ve Süleyman'ı da an. Bir zamanlar, (zarar görmüş) bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir topluluğun koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz de onların hükmüne tanık idik. Süleyman'ın dava konusunu iyi anlamasını sağladık. Her birine de hükmetme yeteneği ve ilim verdik. Kuşları ve tesbih eden dağları da Dâvûd'un buyruğu altına soktuk. Bunları yapan bizdik*."[566]

Bahsi geçen olay tefsirlerde şu şekilde anlatılmaktadır: bir adamın hayvanları gece vakti başka birinin ekinine girerek zarar verirler. Ekinin sahibi olan kişi bu olayı Hz. Davud'a anlatarak adamdan şikâyetçi olduğunu belirtir. Davut (a.s.) ziyan olan ekinlerin değerinin koyunların değerine denk olduğuna kanaat getirerek koyunların tarla sahibine verilmesine hükmetmiştir. İlginç olan şudur ki Süleyman (a.s.) bu hüküm babasına ait olmasına rağmen bu hükmü kabul etmemiş ve farklı bir içtihat ortaya koymuştur. Hz. Süleyman'ın babasının yanında düşüncelerini rahatça ifade etmesinde sahip olduğu karakterin etkisi olsa da, babasıyla iletişiminin buna müsaade ettiği de gözden kaçmamalıdır.

---

[562] es-Sad 38/35.
[563] Nezihe Araz, *28 Peygamber,* (İstanbul: Güven Yayınevi, 1963), 191.
[564] Cengiz Duman, *Kur'an Perspektifinden Üç Kral İki Peygamber,* (İstanbul, Pınar Yayınları, 2013), 162.
[565] Neşe Gürer, *Kur'an'da Peygamberlerin Karakter Özellikleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,2019), 112.
[566] el-Enbiya 21/78-79.

Hz. Süleyman'ın içtihadı, ekinler eski haline gelene kadar koyunların yününden, sütünden ve kuzularından faydalanma hakkının tarla sahibine ait olması şeklindedir. Bununla ilgili olarak Allah doğru hükmün Hz. Süleyman'a öğretildiğini[567] ifade ederek onun bu hükümdeki içtihadında isabet ettiğini belirtmiştir. Hz. Davud ise oğlunun bu içtihadını beğenerek bu konudaki kendi görüşünden vazgeçmiştir. Hz. Davud bu olayda sadece tarla sahibinin mağduriyetini düşünerek ona göre karar vermiştir. Hz. Süleyman ise koyun sahibinin mağduriyetini de göz önünde bulundurarak adaleti tesis etmiş, iki tarafı da mağdur etmeyerek, huzuru sağlayan görüşü ile hükmü vermiştir.[568]

Hz. Davut ve oğlunun ilişkisi içtihadında babanın bir adım önüne geçen oğul modelini ifade etmektedir. Bu yönüyle Davut- Süleyman ilişkisi peygamber kıssaları arasında ender bir konuma sahiptir. Hz. Süleyman babasının yanında fikrini söylemekten çekinmemiştir. Babasının bu görüş karşısındaki tutumu da olgun olmuştur. Anlaşılmaktadır ki aralarındaki ilişki buna müsaade etmektedir.

[567] el-Enbiya 21/78.
[568] Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3/ 321; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 16/ 322-328; Seyyid Kutup, *Fi Zılali'l-Kur'an*. (Çev) Bekir Karlığa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüller. (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1970), 10/ 156-157.

SONUÇ

İnsan iyiye ve kötüye meyyal olarak yaratılmıştır. Bu yönlerinden hangisini tercih ederek yaşayacağı ise dünya imtihanının konusudur. İnsanlara benzer imtihanlar karşısında takınılması gereken tavırları örneklendirmek, insanların bu kıssalardan üzerine düşen hisseleri almalarını sağlamak, Allah'ın peygamberler göndermesindeki kazanımlarından birini oluşturur. İnsanlığa rehber olarak indirilen Kur'an, bu kıssaları anlatırken ayrıntıya yer vererek konuyu dallandırmayı değil, anlatılmak istenen özü, verilmek istenen mesajı vurgulamayı tercih etmiştir. Bu yüzden genel olarak Kur'an kıssalarında, özel olarak da Peygamber kıssalarında fazla ayrıntıdan uzak durulmuş, mesaj duru bir şekilde verilmiştir. Aynı zamanda kıssaların anlatım üslubu kıssaya başlayıp sonuna kadar hikâye etmek tarzında değil de konunun yeri geldiğinde ilgili bölüme işaret etmek biçiminde olmuştur. Bu üslup bir yandan Kur'an'da peygamberlerle ilgili verilerin de parça parça olmasına sebep olurken bir yandan da vurguyu yakalamayı kolaylaştırmıştır.

Tevhid akidesinin yeryüzündeki bayraktarı olmakla görevlendirilen peygamberler, ilahi vahiy ile insanların dini hayatlarını inşa ederken aynı zamanda insanlara dünyaya dair yaşam reçetesi de sunmakta, hatta bu noktada onlara örnek olacak hayatlar yaşadıkları gözlemlenmektedir. Onların dini kimlik ve önderlikleri kadar toplum içerisindeki varlıkları, duruşları, imtihanlar karşısındaki tavırları da önem arz etmektedir. Peygamberlerin ilahi vahiy ile insanları buluşturmanın yanında bir eş, bir baba ve bir evlat olarak toplumun içerisindeki duruşlarını ele aldığımız tezimizde dünyevi anlamda da peygamberlerin örnek ve önder olduğu görüldü.

Kur'an'ın genel üslubundan anlaşıldığına göre Kur'an insanın cinsiyet faktörünü öncelemez ya da ikinci plana atmaz. Cinsiyet üzerinden bir değer verme değil, insanın kul olabildiği ölçüde kıymetli olduğu noktasında bir bakış açısı hâkimdir. Bir hak veriliyorsa onu mutlaka bir sorumluluk takip eder. Allah'ın peygamberleri erkeklerin arasından seçtiği bilinmektedir. Bu husus erkeğin toplumsal rolleri noktasında peygamber kıssalarından hisse alabilmeyi mümkün kılmıştır. Kavmine karşı bir baba şefkatiyle yaklaşan peygamberlerin aile hayatlarında da iyi birer baba olduğu, evlatlarına karşı da aynı merhamet ve şefkat içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. İnsanlara hakkı tebliğ noktasında hassasiyet sahibi olan, insanlara ilahi vahyi ulaştırırken bir nezaket ve özen içerisinde olan peygamberlerin aynı

zamanda ebeveynleri, eşleri ve evlatları için de aynı hassasiyeti taşıyabildiklerinin izlerine ulaşılmıştır. Zalim bir babanın oğlu bile olsa merhamet ve hürmeti peygamberlerin hayatlarında okuyabiliyoruz.

Üsve-i hasene olan Hz. Muhammed'in rol modelliği ise Kur'an'da ayrı bir yer tutar. Eş, baba ve evlat olma durumlarının hepsini Hz. Muhammed'in hayatında hadislerin de katkısıyla daha ayrıntılı bir biçimde görmek mümkündür.

Netice olarak Allah peygamberlerini hitap edeceği toplumun içerisinden seçmiştir. Peygamberler muhatap oldukları kitle ile aynı dili konuşan, ortak toplumsal değerler içerisinde büyüyen insanlardır. Çalışmamız dini vazifelerinin yanında toplumun birer ferdi olan peygamberlerin insani yönlerine dikkat çekerek, aile yaşantılarındaki örnek duruşlarını ön plana taşımıştır.

KAYNAKÇA

Abay, Muhammet. *Kuran Kıssaları.* İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

Abdurrahman Bintü'ş Şati, Aişe. *Rasulullah (S)"in Annesi Ve Hanımları.* Çev: İsmail Kaya. 6. Baskı. Konya: Uysal Kitabevi, 1994.

Acıpayamlı, H. İbrahim. *Peygamberlerin Mucizeleri*. İstanbul: Tuğra Neşriyat, 1986.

Ağırman, Mustafa. Hz. Peygamber'in Ailesine Genel Bir Bakış. *Aile Sempozyumu Tebliğleri*. Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2015. 271-287.

Aksoy, Eyyüp. *Yusuf Kıssasının Sosyo Psikolojik Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi, 1996.

Akyüz, Vecdi. "Ana Baba" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3: 103-105. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Aldemir, Halil. *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre İhtilaf.* İstanbul: Kitabi Yayınevi, 2010.

Araz, Nezihe. *28 Peygamber.* İstanbul: Güven Yayınevi, 1963.

Arvas, Mehmet Vehbi. *Tevrat'ta Ve Kur'an'da Hz. İbrahim*. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2009.

Atik, M. Kemal. " Kur'ânda Lût Kavmi Ve Düşündürdükleri". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*/2 (1988): 287–308.

Aydemir, Abdullah. "Kurbanlık Hz. İsmâîl Mi, İshâk Mı". *Diyanet İlmi Dergi 8/5* (1974): 259-264.

Aydın, Mahmut. "Zekeriyyâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 210-211. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Bardakoğlu, Ali. "Aile Hukukumuzun Tarihî Gelişimi". *Tarihî Akışı İçerisinde Türklerde Aile Yapısı Sempozyumu*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1990.

Bayraktar, Mehmet Faruk. "Ailenin Eğitim Görevi*". Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*/2 (1995):117-142.

Bilge, M. Fikret. *Peygamberler Tarihi 4.* Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2003.

Bilmen, Ömer Nasûhi. *Hukûk-u İslamiyye Ve Istılâhât-ıFıkhiyye Kamûsu,* İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.

Bilmen Ömer Nasûhi. *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi Ve Tefsiri*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.

Bolay, Süleyman Hayri. "Âdem" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1:357-364, İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Buhârî, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Muğîre. *Sahîhu'l-Buhârî.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1998.

Câhiz, Ebû Osman Amr B. Bahr B. Mahbûb El-Kinânî El-Leysî, *el-Beyân ve't-tebyîn*, 1/126 Beyrut: Ts.

Canan, İbrahim. *Hz. İbrahim'den Mesajlar*, İstanbul: Şule Yayınları, 2004.

Canan, İbrahim. *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye,* İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1980.

Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte.* Ankara: Akçağ Yayınları, 1990.

Canan, İbrahim. "Hz Peygamber Ve Aile Hayatı". *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, (İstanbul: İlmi Neşriyat, 1989): 285-342.

Cüceloğlu, *Doğan. İletişim Donanımları.* İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.

Çetin, Mürüvvet**.** *Tevrat Ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Musa Kıssası Kıyaslaması***.** Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015.

Çubukçu, Asri. "Kâsım". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 538-539, İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Duman, Cengiz. *Kur'an Perspektifinden Üç Kral İki Peygamber.* İstanbul: Pınar Yayınları, 2013.

Demirci, Muhsin. *Lokman Sûresi Ve Ahlakî Öğütler*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.

Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları, 1999.

Ebu Hayyan, Muhammed B. Yusuf El-Gırnati el-Endelûsî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr,1998.

Ebu's-Suûd, Muhammed el-İmâdî. *İrşadu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Thk. Abdulkadir Ahmed Atâ. (Riyâd: Mektebetu'r-Riyâdi'l-Hadîse. Ts):3: 181.

Ekinci, Özden Kanter. "Hz. İbrahim Ve Kurban", *Kelam Araştırmaları,* 9/1 (Ankara, 2011), 365-376.

Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı - Meâl Tefsîr*, Trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk. 9.Baskı, İstanbul: İşaret Yayınları, 2017.

Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Yakup, *el-Kâmusu'l-Muit*, Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1986.

Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Yakub. *Besâir'u Zevi't- Temyîz fi letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*. (Beyrut, 1996): 6/90.

Güneş, Abdulhalim. *Kur'an-ı Kerim Ve Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Lût (As) Kıssası* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006.

Gürel, Ramazan. *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Hz. İbrahim* (A.S.) Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2011.

Gürer, Neşe. *Kur'an'da Peygamberlerin Karakter Özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2019.

Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. Çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.

Harman, Ömer Faruk. "Dâvûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9:21-24, İstanbul: TDV Yayınları,1994.

Harman, Ömer Faruk. "Havva". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16:542-545. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Harman, Ömer Faruk. "İbrahim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21:266-273. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Harman, Ömer Faruk. "İshâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22:519-521. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Harman, Ömer Faruk. "Musa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31:213-217. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Harman, Ömer Faruk. "Nuh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33:224-227. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Harman, Ömer Faruk. "Yâfes", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43:224-227. Ankara TDV Yayınları, 2007.

Harman, Ömer Faruk. "Yakup". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 43:276-277. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Harman, Ömer Faruk. "Yusuf ''. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44:1-5. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Horney, Karen. *Çağımızın Tedirgin İnsanı* Çev. Ayda Yörükan. İstanbul: Tur Yayınları, 1980.

Hökelekli, Hayati. "Aile Psikolojisi Ve Aile İçi İletişim". *Diyanet İlmî Dergi* 40/2 (2004): 41-60.

İbn Kesîr, İmaduddîn Ebi'l Fidâ İsmail ed-Dımeşkî. 1-14, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* 1/182 Beyrut: Mektebetü'l-Mearif, 1994.

İbn Kesîr, İmaduddîn Ebi'l Fidâ İsmail ed-Dımeşkî. *Kasasu'l-Enbiyâ.* (Nşr. Ali Abdulhamid Ebu'l Hayr - Muhammed Vehbi Süleyman), Dâru'l-Hayr, 6. Baskı, Beyrut, 1996.

İbn Kesîr, İmaduddîn Ebi'l Fidâ İsmail ed-Dımeşkî. *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*. Beyrut. 1984.

İbn Sa'd**,** Muhammed B. Munî' Ebû Abdillah El-Basrî Ez-Zührî. e*t-Tabakâtu'l-Kubra*.1/9 Beyrut: Dâr Sadr. 1981.

İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'ân Gerekçeli Meâl-Tefsîr*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008.

Smith, Jane I. - Haddad, Yvonne Y. "Havva: İslami Kadın İmajın, Eve: Islamic Bnage Of Women" (Çev. Yasin Aktay), *İslami Araştırmalar*, 6:1 (1992): 64-71.

Kandemir, M. Yasar. "Hanımlarının Dilinden Hz. Peygamber". *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı Tartışmalı İlmi Toplantı,* İstanbul Trs. 89-112.

Kazıcı, Ziya. *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı Ve Esleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003.

Kılıç, Halil. *Kur'ân'da Hz. Nuh Kıssasının Değerler Eğitimi Açısından Yorumu* Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, 2014.

Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.

Kutluer, İlhan, "Hikmet" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998, 17: 514-518.

Kutup, Seyyid, *Fi Zılali'l- Kur'an*. (Çev)Bekir Karlığa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüller. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1970.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed B. Ahmed B. EbîBekr, El-CamiuLi-Ahkami'l-Kur'an, Kahire: Daru'l-Fikr, 1985.

Kuzgun Şaban, "Hacer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14: 431-433. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Kuzgun Şaban, "Hâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 395-396. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Martı, Huriye. "İdeal Bir Eş Olarak Hz. Peygamber". *Küreselleşen Dünyada Aile 2009 yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri* 1. Baskı. Ankara: TDV Yayınları Ağustos 2010. 38-46.

Maturidi, Ebû'l Mansûr Muhammed B. Muhammed. *Tefsîru'l-Mâturîdî/ Te'vîlâtu Ehli's-Sünne,* (Thk.) Mecdî Bâsilum. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.

Mevdudi, Ebu'l-Ala. *Tefhimu'l-Kur'an.* İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.

Mukatil B. Süleyman, Ebû'l-Hasen B. Beşîr El-Ezdî El-Belhî, *TefsîruMukâtil*. (Thk.) Abdulah Mahmud Şehhâte, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 2003.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim B. El-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Neccâr, Abdulvahhap. *Kasâsu'l Enbiyâ*. 2. Baskı. Kahire, 1966.

Nursaçan, Abdurrahman. *Lokman Sûresi'nin Konulu Tefsiri.* Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2017.

Ömer, Ahmed Muhtar, *El-Mucemu'l-Mevsu'a li Elfâzi'l-Kur'an-ı Kerim ve Kırâetihi,* Riyad, 2002.

Özsoy, Ömer- Güler, İlhami. *Konularına Göre Kur'ân (Sistematik Kur'ân Fihristi).* 20. Baskı, Ankara: Fecr Yayınları, 2018.

Râzî, Fahruddîn Muhammed b. Ömer, *Mefatîhu'l-Gayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1982.

Savaş, Rıza – Dumlu, Ömer. *Kuran Atlası*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2007.

Sabuncu, Ömer. "Hz. Peygamberin İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı Ve Kişiliği," *Diyanet İlmi Dergi,* 45/2, 2009: 49-72.

Sâbunî, Muhammed Ali. *Ayetler Işığında Peygamberler Tarihi*. (Çvr.) Hanifi Akın. İstanbul: Ahsen Yayınları, 2003.

Sâbunî, Muhammed Ali. *Peygamberlik Ve Peygamberler*, (Çev.) Suat Cebeci, Bilal Delice, İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, Ts.,

Sâbunî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*. Beyrut, 1981.

Sayı, Ali. Firavun, *Hâmân Ve Kârun Karşısında Hz. Musa*, İstanbul: İz Yayınları, 1992.

Şahan, Ramazan. "Hz. Nuh Kıssası Bağlamında Ailevi İlişkiler". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/33. (2014): 215-248.

Şenat, Fatma Asiye. "İnsanlık Onurunu Zedeleyen Yönüyle Toplumsal Cinsiyet Rolleri". *Kutlu Doğum Haftası Hz. Peygamber ve İnsanlık Onuru Sempozyumu,* Konya, 2013: 762-773.

Şenat, Fatma Asiye. *Olgu İle Algı Arasında İtaat*, Konya: Çizgi Yayınları, 2016.

Tabbara, Afif Abdu'l Fettah. "Hz. İbrahim (A. S.)", (Ter.) Mehmet Aydın, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1981, 547-582.

Taberi, Ebû Ca'fer Muhammed B. Cerîr, (Ö. 310 H.), *Câmiu'l-Beyân An Te'vîliÂyi'l-Kur'an*, (Thk.:) Abdullah B. Abdilmuhsin, Kahire: Dâru Hicr, 2001.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed B. Cerîr, (Ö. 310 H.), *Târîhu't-Taberî (Târîhu'r-Rusul Ve'l-Mulûk)*. Beyrut: Dar'ut-Turâs, 1387 H.

Tan, Zeki. "Lokman Sûresi 12-19 Ayetleri Bağlamında Baba-Çocuk İlişkisi". *Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı*, Erzurum, 2016: 211-220.

Taşpınar, İsmail. "Sâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36: 60-61, İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, *El-Câmiu's-Sahîh*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. I-V. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.

Turhan, Onur. *Kişilik Özellikleri Bağlamında Baba- Çocuk Benzerliği*, Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi. İstanbul, 2018.

Uzundağ, Mehmet Sait. *Hz Zekeriyyâ Ve Yahya İle İlgili Rivayetler*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi. 2005.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul, 2012.

Yiğit, İsmail. *Peygamberler Tarihi,* İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2007.

Yüksel, Muhammed Bahaeddin. "Yakup Peygamber'in Gözlerinin Akıbeti Konusunda Genel Bir Kabulün Tahlili". *Ksü İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (Haziran 2018): 73-111.

Zeydân, Abdülkerim, *El-Müstefâdü Min Kasasi'l Kur'âni Li'd-Da've Ve'd-Du'ât*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998.